A.R.K.A.
ARHIV KLJAKIĆ
Osnovan 1991. u Beogradu
AKADEMIJA NOVA
Osnovana 1993. u Beogradu
SVESKE ARHIVA
Bulevar Nikole Tesle 3
Beograd
tel. 600 222/8347, 670 631
fax. 670 631

Copyright © Dragan Simić i Akademija Nova - A.R.K.A, 1993
All rights reserved
Made and printed in Yugoslavia

Recenzenti:
Prof.dr Vojislav Stanovčić, akademik
Prof. dr Andreja Miletić
Prof. dr Dragan Simeunović

Prevodi na španski i engleski jezik:
Milan Todorović
Dizajn omota:
Nikola Kostandinović
Štampa:
MST Gajić – Beograd

CIP – Katalogizacija u publikaciji
172.4
SIMIĆ, Dragan
Pozitivan mir: shvatanja Johana Galtunga / Dragan Simić.-Beograd: Akademija Nova, Arhiv Kljakić, 1993 (Beograd: MST Gajić).- 129 str.; 21 cm.
(Sveske Arhiva/ Arhiv Kljakić; knj. 10)
Tiraž: 500.-Registar. - Bibliografija: str. 111-116;
Rezime; Sumario; Summary.
327.36
PK: a. Galtung, Johan (–) - Mir
b. Mir
Obrađeno u Narodnoj biblioteci Srbije, Beograd

ISBN 86 - 82253 - 04 - 6

DRAGAN SIMIĆ

POZITIVAN MIR

SHVATANJA JOHANA GALTUNGA

Поштовану
Драгану Живојиновићу,
колегијално и срдачно,
Драган Р. Симић

10. XII 2003.
Бгд.

AKADEMIJA NOVA
ARHIV KLJAKIĆ

BEOGRAD
1993

Staši

Ova knjiga je neznatno izmenjena magistarska teza koju sam odbranio 15. 07. 1992. g. na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, pred Komisijom u sastavu: akademik prof. dr Vojislav Stanovčić, predsednik Komisije, prof. dr Andreja Miletić, mentor teze, i prof. dr Ivo Visković, član Komisije. Mišljenje i ocena rada data od strane akademika Vojislava Stanovčića su me ohrabrili da tekst ponudim izdavaču.

Filozofska dubina i celishodnost saveta Miloša Kneževića u velikoj meri su uticali na moje mišljenje u protekloj deceniji našeg prijateljstva.

Posebnu zahvalnost izražavam prof. dr ***Andreji Miletiću,*** *šefu Katedre za međunarodne odnose Fakulteta političkih nauka u Beogradu, za ljudsku i stručnu podršku i pomoć u izradi ove knjige.*

Moji roditelji, Mirosava i Radoje, bili su siguran oslonac u ovom radu, na čemu sam im trajno zahvalan.

Autor

U Beogradu, 17. X 1993.

SADRŽAJ

I PREDGOVOR 11

II DOGALTUNGOVSKO PROMIŠLJANJE MIRA 15

1. Uporedni pregled promišljanja mira u različitim kulturama i istorijskim razdobljima 15

2. Opšte odlike istraživanja mira i uslovi u kojima se pojavljuje Johan Galtung 37

III JOHAN GALTUNG I ISTRAŽIVANJE MIRA 43

1. Koreni Galtungovog interesa za istraživanje mira 43

2. Teorijsko-filozofski izvori u Galtungovom intelektualnom oblikovanju 46

3. Vreme inspirisanosti filozofijom nenasilja 48

4. Razdoblje "vertikalne inspiracije" 61

5. Galtungov koncept mira i razdoblje "autonomne inspiracije" 69

IV DOPRINOS JOHANA GALTUNGA ISTRAŽIVANJU MIRA I NAUCI O MEĐUNARODNIM ODNOSIMA 89

1. Teorijski doprinosi Johana Galtunga naučnom i filozofskom utemeljenju mira 89

2. Praktični doprinos Johana Galtunga institucionalizaciji istraživanja mira 93

3. Drugi o Johanu Galtungu 95

V ZAKLJUČNA RAZMATRANJA 101

VI REGISTAR LIČNIH IMENA, GEOGRAFSKIH NAZIVA I POJMOVA, ÍNDICE DE NOMBRES PERSONALES Y TÉRMINOS GEOGRÁFICOS Y SCIENTIFICOS, INDEX OF PERSONAL NAMES, GEOGRAPHICAL AND SCIENTIFICAL TERMS 105

VII BIBLIOGRAFIJA, BIBLIOGRAFÍA, BIBLIOGRAPHY 111

VIII SAŽETAK, SUMARIO, SUMMARY 117

IX BELEŠKA O AUTORU, NOTAS SOMBRE AL AUTOR, NOTES ON THE AUTHOR 127

ÍNDICE

I PRÓLOGO 11

II PENSAMIENTO SOBRE PAZ ANTES DE GALTUNG 15

1. Revisión paralela de los pensamientos sobre paz en varios períodos culturales e históricos 15

2. Características generales de las investigaciones de paz y llas condiciones en tiempo de la aparición de Johan Galtung 37

III JOHAN GALTUNG E INVESTIGACIÓN DE PAZ 43

1. Raíces del interés de Galtung por la investigación de paz de Johan Galtung 43

2. Fuentes teórico-filosóficas en la formación intelectual de Galtung 46

3. Época inspirada por la filosofía de no violencia 48

4. Período de la inspiración vertical 61

5. Concepto de paz de Galtung y el período de la "inspiración autónoma" 69

IV CONTRIBUCIÓN DE JOHAN GALTUNG A INVESTIGACIÓN DE PAZ Y CIENCIA DE LAS RELACIONES INTERNACIONALES 89

1. Contribuciones teóricas de Johan Galtung a la fundación científica y filosófica de paz 89

2. Contribución préctica de Johan Galtung a la institucionalización de paz 93

3. Otros sobre Johan Galtung 95

V OBSERVACIONES FINALES 101

VI REGISTAR LIČNIH IMENA, GEOGRAFSKIH NAZIVA I POJMOVA, ÍNDICE DE NOMBRES PERSONALES Y TÉRMINOS GEOGRÁFICOS Y SCIENTIFICOS, INDEX OF PERSONAL NAMES, GEOGRAPHICAL AND SCIENTIFICAL TERMS 105

VII BIBLIOGRAFIJA, BIBLIOGRAFÍA, BIBLIOGRAPHY 111

VIII SAŽETAK, SUMARIO, SUMMARY 117

IX BELEŠKA O AUTORU, NOTAS SOMBRE AL AUTOR, NOTES ON THE AUTHOR 127

CONTENTS

I PREFACE 11

II THOUGHTS OVER PEACE BEFORE GALTUNG 15

1. Comparative survey of thinking over peace throughout different cultural and historical periods 15

2. General caracteristics of peace research and conditions following Johan Galtung's appearance 37

III JOHAN GALTUNG AND PEACE RESEARCH 43

1. Roots of Galtung's interest in peace research 43

2. Theoretic-philosophycal sorces in Galtung's shaping 46

3. Age inspired by philosophy of non violence 48

4. Period of vertical inspiration 61

5. Galtung's concept of peace and period of "autonomous inspiration" 69

IV JOHAN GALTUNG'S CONTRIBUTION TO PEACE RESEARCH AND TO THE SCIENCE OF THE INTERNATIONAL RELATIONS 89

1. Johan Galtung's theoretic contribution to the scientific and philosophical implementation of peace 89

2. Johan Galtung's practical contributions to the institutionalization of peace research 93

3. Others about Johan Galtung 95

V FINAL OBSERVINGS 101

VI REGISTAR LIČNIH IMENA, GEOGRAFSKIH NAZIVA I POJMOVA, ÍNDICE DE NOMBRES PERSONALES Y TÉRMINOS GEOGRÁFICOS Y SCIENTIFICOS, INDEX OF PERSONAL NAMES, GEOGRAPHICAL AND SCIENTIFICAL TERMS 105

VII BIBLIOGRAFIJA, BIBLIOGRAFÍA, BIBLIOGRAPHY 111

VIII SAŽETAK, SUMARIO, SUMMARY 117

IX BELEŠKA O AUTORU, NOTAS SOMBRE AL AUTOR, NOTES ON THE AUTHOR 127

I
PREDGOVOR

Cilj ovog rada je da izloži, objasni i proceni doprinos Johana Galtunga promišljanju mira. Ovaj Norvežanin je u godinama posle drugog svetskog rata, zajedno sa nekoliko drugih naučnika iz različitih oblasti i disciplina, započeo pionirski posao utemeljenja istraživanja mira kao središnjeg problema mlade nauke o međunarodnim odnosima.

Nuklearna opasnost i pretnja potpunog uništenja čovečanstva su tražile nov pristup odnosima između naroda i država. Dotadašnja filozofska promišljanja mira i naučna istraživanja pokazala su se kao nedovoljna i nedelotvorna da odgovore zahtevima vremena. Kada se postavilo pitanje praktične upotrebljivosti takvih saznanja o ratu i miru, u mirnom rešavanju sukoba, unapređenju tzv. "negativnog mira" u saradnju i integraciju, zaključilo se da je potreban jedan nov, udružen, interdisciplinaran napor nauke i filozofije koji će se suštinski razlikovati od ranijih promišljanja rata i mira.

Johan Galtung i drugi istraživači mira su zaključili, da pisana reč i brojčani pokazatelji dobijeni empirijskim istraživanjima predstavljaju samo početak, prvi korak u daljoj praktičnoj delatnosti kroz institute za izučavanje sukoba i mira, preko univerzitetskih katedri i neposredno u mirovnim pokretima i učešću u vlasti.

Promišljanje mira, naravno, ne započinje sa Galtungom; čudesnom snagom, kroz ljudsku istoriju, mir je zaokupljao čovekovu pažnju i angažovao njegove umne sposobnosti. Filozofi i drugi misleći ljudi su u ranijim vekovima bili pretežno zaokupljeni ratom, ali je i misao o miru imala vidno mesto kod mnogih mislilaca, počev od kineskih mudraca i antičkih filozofa, do današnjih dana.

Neosporno je da svako ozbiljno promišljanje mira danas nema smisla bez kritičkog vrednovanja ovog viševekovnog i višemilenijumskog nasleđa. Ovakav stav predstavlja jednu od

upornih tačaka savremenih istraživača mira, koji, u vremenu vladavine PACIS ATOMICAE, konkretno deluju u interesu mira, tvrdeći da oni na istraživanje mira gledaju kao na mir sam.[1]

Ne potcenjujući, ali i ne prenaglašavajući dosadašnje domašaje ljudske misli koja se bavila mogućnostima ostvarenja mira /istraživala čovekovu prirodu/, današnji istraživači, pre svih Johan Galtung, ističu značaj humanističke filozofije i tradicije, ali i ukazuju na njenu praktičnu nedelotvornost i nedostatke.[2]

Promišljanje i istraživanje mira, pojmovno određenje ovog fenomena, te identifikacija konkretnih uslova i odnosa u kojima živimo su, po istraživačima mira, nezaobilazan deo naučnog zahvata, ali ne i dovoljni da odgovore zahtevima vremena i delotvorne nauke.

Pioniri ovakvog pristupa problemu mira su u početku krenuli, kako smo već rekli, svako sa stanovišta discipline ili nauke kojom se bavio: npr. Kenet Bolding, ekonomista; Anatol Rapoport, matematičar; Bert Reling, profesor međunarodnog prava; Džon Barton, profesor međunarodnih odnosa; Johan Galtung, matematičar i sociolog; Alen Njukomb, hemičar.[3]

Istraživači mira su u odnosu na prethodna promišljanja mira otišli još jedan korak dalje: predlagali su konkretna rešenja za aktuelne međunarodne probleme, pokušavali da predvide kretanje odnosa između država i maroda i stvore modele uređenja sveta koji bi, po njihovom mišljenju, omogućili da svaki pojedinac može da ostvari sve svoje mogućnosti, a da se sukobi, pošto, kao dijalektička nužnost, ne mogu biti izbegnuti, rešavaju mirnim putem.

Istraživanje mira o kome govorimo, prema tome, nema svoje neposredne preteče niti u celokupnoj istoriji promišljaja rata i mira, a ni u radovima teoretičara rata, kao što su Luis Ričardson, Luj Bara, Pitirim Sorokin, Kvinsi Rajt i drugi.

Kako smo ranije rekli, ovo teorijsko nasleđe se kritički vrednuje i predstavlja nezaobilazan istraživački fond znanja i ideja, ali

1 Johan Galtung, *Istraživanje mira: Dosadašnja iskustva i buduće perspektive*, Međunarodna politika, br.2,1971. str. 70.

2 Johan Galtung, *Social Cosmology and the Concept of Peace*, trends in Western Civilization Program, N°16, Chair in Conflict Research, University of Oslo, Alfaz del Pi, Septembar, 1978.

3 Aćimović Ljubivoje, *O istraživanju mira- uvodna razmatranja*, Međunarodni problemi, br.4, 1971. str. 10.

ga istraživači mira konstruktivno dopunjavaju svojim uvidima, rezultatima istraživanja, teorijskim modelima odnosa koji bi, po njima, obezbeđivali mir.

Istraživanje mira se, po našem mišljenju, bitno razlikuje od naučnog i filozofskog nasleđa o miru po:

a/ definisanju pojma mir i određivanju njegovih značenja;

b/ stavu da se ovaj problem može samo multi i interdisciplinarno proučavati;

c/ obogaćivanju i proširivanju koncepta mira uvođenjem novih, srodnih pojmova;

d/ shvatanju da je istraživanje mira korak bliže miru;

e/ uvođenju novih metodskih postupaka u istraživanje mira;

f/ institucionalizaciji, kao nužnom okviru za bavljenje ovim problemom;

g/ do sada najvećoj odgovornosti za opstanak čovečanstva koju je vreme u kojem živimo nametnulo nauci.

Johan Galtung je, kao što smo već rekli, središnja ličnost istraživanja mira u Evropi, a jedan od ključnih mislilaca u nauci o međunarodnim odnosima danas u svetu. Niko pre, a ni posle Galtunga, nije u toliko velikoj meri obogatio istraživanje mira, proširio oblasti i pitanja od značaja za proučavanje mira i istovremeno uneo metodoloških novina kao on. Njegovi stavovi o miru su one tačke u odnosu na koje se određuju gotovo svi koji se bave istraživanjem mira, bilo da je reč o sledbenicima ili osporavateljima. Johan Galtung je dao ogroman doprinos institucionalnom zasnivanju istraživanja mira u čitavom svetu.

- Galtung je, kao jedan od osnivača istraživanja mira u svetu, podjednako zaslužan za razvoj i unapređenje istraživanja mira kao "čiste" nauke i kao primenjenih istraživanja i saznanja.

- Johan Galtung je proširio i prevazišao "negativno određenje" pojma mir novim značenjima i srodnim pojmovima.

- Presudan uticaj na misaoni razvoj Johana Galtunga su imali društvena sredina u kojoj je živeo i radio i teorijsko filozofski izvori i tradicija koji su ga intelektualno oblikovali.

- Johan Galtung je bio otvoren za preispitivanja i preformulisanja vlastitih stanovišta. U toku misaonog razvoja nekoliko puta je menjao pristupe i stajališta u izučavanju mira.

- Sva razdoblja Galtungovog intelektualnog delovanja odlikuje doslednost: nedogmatizam i nerobovanje isključivostima bilo bihejviorizma, bilo drukčijim metodološkim pristupima.

- Galtung je pravio sintetičke osvrte i uopštavanja tek posle provedenih temeljnih empirijskih istraživanja, koristeći se dostignućima matematike, logike, statistike, itd.

- Johan Galtung je uspeo da ostvari filigranski precizne sociološke analize društvenog organizma i odnosa koji utiču na mir, izučavajući ključne kategorije politike i filozofije.

- Pored istraživanja mira, od velikog značaja su Galtungovi radovi iz oblasti socijalne filozofije, političke istorije, antropologije, metodologije, te studije savremenih međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa.

- Za institucionalno širenje i zasnivanje različitih oblika istraživanja mira, ne samo u Norveškoj i Evropi, već i u celom svetu, u velikoj meri je zaslužan Johan Galtung.

Izučavanje mira je, velikom zaslugom Johana Galtunga, postavljeno u središte interesovanja u društvenim i pojedinim prirodnim naukama i suštinski prošireno i obogaćeno u sadržaju i obuhvatu. Uprkos tome, Johan Galtung je ostao gotovo nepoznat u našoj zemlji. Osim nekoliko saopštenja sa skupova, nijedna knjiga ili studija ovog izuzetno plodnog autora nije prevedena na naš jezik.

Postoji nekoliko razloga za ovakvo stanje istraživanja mira u našoj sredini, ali budući da se naš rad ne bavi shvatanjem mira u Jugoslaviji, navešćemo samo neke. Umesto neposrednog institutskog istraživanja mira, naši teoretičari međunarodnih odnosa su smatrali da je dovoljno to što izučavaju principe tzv. "aktivne miroljubive koegzistencije" i teorijski zasnivaju, u meri u kojoj je to uopšte bilo moguće, politiku nesvrstavanja. Neophodno je primetiti da je pretežan broj ovakvih teorijskih koncepata **u velikoj meri bio uronjen u dnevnu ideologiju**, što se, verovatno, **u ona vremena** nije moglo izbeći; tako su, uostalom , najveća dostignuća takvog pristupa i ostala na nivou deduktivnih stavova, **često zatvorena za drugačije prilaze ovim problemima.** Primer za ovakav način promišljanja mira predstavlja Kardeljeva studija "Socijalizam i rat". O ovakvim shvatanjima mira ćemo govoriti mnogo detaljnije kasnije, kada budemo pravili uporedan prikaz različitih tradicija u promišljanju mira.

II
DOGALTUNGOVSKO PROMIŠLJANJE MIRA

1. Uporedni pregled promišljanja mira u različitim kulturama i istorijskim razdobljima

Budući da smo u prethodnom delu rada pokušali da ukažemo na neka ograničenja koja ovako ambiciozan zahvat nužno sobom nosi, ipak ćemo, ukratko, prikazati, po našem mišljenju, glavne revire iz "zlatnog rudnika promišljanja mira",[4] koji nam je ostavljen u nasleđe. Ovo utoliko pre, što je i sam Galtung veoma ozbiljno proučavao različite tradicije promišljanja mira. Toj tvrdnji u prilog ide sveobuhvatni prikaz ovih promišljanja koji je Galtung učinio u studiji-eseju "Društvena kosmologija i koncept mira". Mnoge ideje i misaoni obrasci poslužili su Galtungu i drugim istraživačima kao podsticaj i inspiracija u vlastitim istraživanjima ovog fenomena.

Ulazimo u ovaj uporedni prikaz različitih promišljanja mira svesni mogućih opravdanih prigovora da to činimo iz ugla gledanja zapadno-evropske tradicije i kulture, njenog načina razumevanja i tumačenja ključnih kategorija, nastalih i korišćenih u drevna vremena, ali i svesni potrebe da se kritički vrednuje ova nezaobilazna zaostavština ljudskog duha. **Svakako, ne malu teškoću stvaraće nam pokušaji da se izvrši svođenje misaonih koncepata i oni ukalupe u naučnu metodologiju istraživanja i tumačenja; pretežan deo ovih promišljanja ima naglašenu filozofsku ili religijsku notu.**

Najčešće je nemoguće izvršiti bilo kakvo grubo interdisciplinarno razvrstavanje ovog misaonog nasleđa; ono je značenjski neodređeno, pre nagovešteno i neujednačeno nego sis-

4 Johan Galtung, *Social Cosmology and The Concept of Peace*, Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, Alfaz del Pi, Septembar, 1978.p.I.

tematično i standardizovano; subjektivno i metaforično, pre nego objektivno i precizno.

Može se konstatovati da su takva promišljanja mira, u najvećoj meri, spontani rezultat, n e k t a r, čovekovog duhovnog napora da filozofski, logički, umetnički ili metafizički rastumači datost, a zatim njegovog nastojanja da utiče na realne odnose. Konačno, ne postoji opšte, apsolutno mišljenje izvan stvarnog sveta i odnosa koji u njemu vladaju; tako i svako od promišljanja kojim ćemo se baviti nosi žig sredine u kojoj je nastalo i oblikovalo se kao posledica raznovrsnih uticaja.

Savremeni istraživači mira, i pored toga što s pravom ukazuju na nedelotvornost ovih "grandioznih koncepata mira"[5], ističu značaj "pouka prošlosti koje predstavljaju veoma koristan vodič"[6] za svako ozbiljno promišljanje ovog fenomena.

Antička tradicija

Antička Grčka je kolevka moderne civilizacije. U godinama atinske demokratije, središte kosmosa bio je čovek kao samosvesno, racionalno i stvaralačko biće; verovatno je još samo renesansni duh uzdigao čoveka-pojedinca tako visoko, učinio ga merom svih stvari. Nemamo prostora da se u okviru ovog kratkog razmatranja mira u grčkoj tradiciji upuštamo u vrednovanje duhovnih dometa antike - ljudska misao tumači i odgoneta, sa manje ili više uspeha, više od dve hiljade godina ovo, u svakom pogledu, veličanstveno nasleđe.

Odlike grčkog načina mišljenja, **jasnoća, logičnost i racionalnost**, takođe, krase promišljanje mira. Mir se, kod Grka, razmatra na nivou pojedinca i društva koje se shvata u granicama "helenskog sveta". Po Helenima, eirene /mir/ se uspostavlja u društvu kao sklad svih odnosa, h o m o n o i a /harmonija/ [7].

Na drugoj strani, svaki pojedinac, smatrali su grčki filozofi, dostiže unutrašnju ravnotežu duha- a t a r a k s i j u, kada postigne vrlinu. Treba reći, nepomućeni mir duše pojedinca je samo jedna

5 Isto, str.I.

6 Isto, str.I.

7 Isto, str.6

strana mira; čovek je i društveno biće, "z o o n p o l i t i k o n",[8] pa je za ostvarenje njegove suštine neophodan život u zajednici. Život izvan društva je besmislen, tako da su, u ime očuvanja zajednice, grčki filozofi zagovarali trpeljivost i uvažavanje "druge strane"; ne slučajno, isticali su dijalošku formu kao vrhunsku formu saznanja /peripatetičari/. Slobodan, misleći pojedinac je osnov svake demokratije- čovek priznaje drugom ravnopravan položaj i u tom odnosu ne posreduje ni jedan bog. O takvom "duhu urbaniteta", Hegel govori na sledeći način:

"Ali urbanitet ostaje pri tome da se drugome priznaje potpuna lična sloboda njegove savesti, njegovih uverenja - da se svako s kim se vodi razgovor prizna pravo da se izrazi; i da se ta karakterna crta pokazuje u svom odrečnom odgovoru, protivrečju - da se vlastiti govor u poređenju sa izjašnjavanjem drugoga smatra za subjektivan; jer tu se radi o razgovoru u kome nastupaju ličnosti kao ličnosti, a ne objektivan razum ili um koji raspravlja sa samim sobom. I pored sve odlučnosti izražavanja priznaje se i da je drugi razumna, misaona ličnost. **Ne sme se olako tvrditi ili upadati u reč...**"[9]

Platon je smatrao rat helenskih gradova-država mnogo gorim od rata Grka protiv drugih naroda; te "druge narode", Grci su nazivali varvarima i prirodnim neprijateljima. Prema tome, i ovde je mir namenjen samo jednom narodu - slobodnim Grcima. "Oruđa koja govore", robovi, nisu jednostavno ni uzimani u obzir u promišljanju mira. Razlikovanje ljudi koji su rođeni da budu robovi ili gospodari, predstavlja mračnu stranu antičkog mišljenja čoveka. Platonu i Aristotelu potomstvo, takođe, opravdano prigovara izraženu ksenofobiju i neumereno veličanje Helena.

Shvatanje da je mir nedeljiv, i da ne može biti privilegija samo slobodnih Grka, izneo je još Aleksandar Veliki. Kosmopolitizam Aleksandra Makedonskog realno je utemeljen u želji da nadilaženjem uskih granica gradova-državica, uspostavi svetsku državu, mada je on to činio ratovima i osvajanjem. Ovakva gledanja o prirodnoj jednakosti svih ljudi filozofski su izrazili i zaokružili epikurejci i stoici tvrdnjom da je čovek čoveku sveta stvar - **Homo res sacra homini.**[10]

8 Aristotel, *Politika,* BIGZ, Beograd, 1984.

9 Hegel, Georg Wilhelm Fridrih, *Istorija filozofije*, II, Kultura, Beograd, 1964. str. 150,151.

10 Seneka, Lucije Anej, *Pisma prijatelju*, Matica Srpska, Novi Sad, 1987.

Dok se mir kod Grka /homonoia/, zbog policentrične strukture helenskog sveta, temeljio na ravnoteži snaga, unicentrični Rim je organizaciono-politički bio zasnovan na strogoj hijerarhiji i centralizmu. Grad Rim je bio neprikosnoveni centar Imperije, kome su svi delovi carstva i provincije bili potčinjeni. Društveni mir je, po rimskim misliocima, poistovećivan sa stabilnim pravnim poretkom i poštovanjem zakonom utvrđene hijerarhije. Rimljani su, kao narod praktičnog duha, bili mnogo manje skloni spekulaciji i apstraktnom mišljenju- njihov društveni ideal je bila čvrsta, dobro organizovana država čiji će pravni poredak obezbeđivati unutrašnji red i mir, a mogućim neprijateljima i pobunjenicima ulivati strah. Naravno, pravni poredak starog Rima je ozakonjivao privilegije i povlašćeni položaj, i u doba carstva i u vreme republike, uskom patricijskom sloju.[11]

Pax Romana je, prema tome, nasilno nametan svim narodima koje su Rimljani pokoravali. Kao i kod Grka, u starom Rimu je pravljena oštra razlika između slobodnih građana i robova. Inače, odnos prema robovima i strancima će se bitno izmeniti širenjem stoičke filozofije. /Čak je i rimski car, Marko Aurelije, pripadao ovoj školi mišljenja/. U poslednjim vekovima postojanja Imperije shvatilo se da su neophodne reforme, i da trajan mir u carstvu ne može obezbediti ni najsavršeniji pravni poredak.

Učestale pobune robova i ratovi sa varvarima naterali su Rim na ustupke - oslobođen je veliki broj robova, a pojedinim narodima izvan uže teritorije carstva garantovana su neka od građanskih prava. Sve to, naravno, nije bilo dovoljno da se očuva Imperija shvaćena kao Pax Romana. Mir je i kod Grka i po rimskim shvatanjima određivan negativno: kao odsustvo nasilja /absentia belli/. To je razumljivo za društva čija je rukovodna maksima bila- *si vis pacem, para bellum.* [12]

Hebrejska tradicija

Koreni hebrejske tradicije se gube u tami vekova koji su prethodili hrišćanstvu. Proučavanje ove religije predstavlja,

11 Ciceron, Marko Tulije, *Filozofski spisi*, Matica Srpska, Novi Sad, 1987.

12 Johan Galtung, *Social Cosmology and*.....p.8.

svakako, nezaobilazan napor ako želimo da dokučimo i razumemo našu, evropsku civilizaciju. Hebrejstvo je tesno ispreplelo, kroz stoleća svog postojanja, verovanja, dogme, običaje sa hrišćanstvom na tlu Evrope. Ova upućenost dveju velikih vera jedna na drugu, naravno, ne proističe samo iz života na istom prostoru; uprkos pojedinim potpuno suprotnim stavovima, zbog čega su zauzimale različite polove u osnovi jedne civilizacije, hebrejstvo i hrišćanstvo su nalazili dodirne tačke svojih učenja što je i omogućilo istovremeno uporedno postojanje i preplitanje. Posle dva milenijuma, ostale su iste razlike između ove dve tradicije, tako da je, između ostalog, i to razlog zasebnog proučavanja hebrejskog promišljanja mira.

Dalje, budući da je "prvobitno hrišćanstvo, u stvari, preoblikovano židovstvo, upravo kao što je protestantizam bio najpre pokret preobražaja unutar crkve," [13] današnje hrišćanstvo, i ova religija uopšte, je nastalo u krilu hebrejstva.

Uprkos ovim činjenicama, verska netrpeljivost je učinila da se Jevrejima prizna punopravno građanstvo u evropskim zemljama tek u XIX veku. Time, naravno, nije ugušen antisemitizam u mnogim evropskim narodima, o čemu svedoči potonja istorija međunarodnih odnosa na našem kontinentu. Vezu između demokratskog duha jednog naroda i snošljivosti i tolerancije za druge vere, nacije i rase, naposletku za drugačije mišljenje uopšte, **često je isticao Žan-Pol Sartr, govoreći da stepen zrelosti i prosvećenosti jedne zajednice stoji u upravnoj srazmeri sa njenim odnosom, kad je reč o Evropi, prema Jevrejima.**

Pojam "shalom" na hebrejskom znači mir, ali ne između ljudi i između naroda, već odnos Jehove i "izabranog naroda", ugovor koji će, pre ili kasnije, doneti sveopštu pravdu i napredak. Ovo je, verovatno, najuže i najisključivije određenje pojma mir.

Sporazum između Jehove i njegovog "izabranog naroda" ne može biti proširen na druge ljude i narode. Hebrejska religija nema ambicije da bude univerzalna, jer tako protivreči svojoj suštini. Prema njoj, Jehova je plemenski bog, a njegov narod najbolji od svih. Iz izabranog naroda izrasta "božanski princ", vladalac, koji, prema jevrejskim svetim knjigama, "rešava nesporazume nacije", "uređuje mnoge ljudske probleme", [14] i na

13 Rasel, Bertrand, *Mudrost Zapada*, Mladost, Zagreb, 1977. str.128.

14 Johan Galtung, *Social Cosmology and*... p.3.

taj način uspostavlja mir u svom narodu. Mir, prema tome, nije neposredan odnos naroda, nego nešto što proističe iz verne službe bogu-Jehovi i "božanskom princu"; **zabrana ubijanja se odnosi na lične sukobe, dok je organizovano nasilje kakav je rat dopušteno.** [15]

Iako središan prostor u čuvenom Mojsijevom petoknjižju, **Pentateuhu**, zauzima Deset božjih zapovesti /dekalog/ i zapovest velike etičke težine koja smatra život vrhovnom vrednošću, "Ne ubij!", Prva knjiga o carevima/ gl. 19 i 20./ govori o ratovima. Po toj knjizi svaki odrasli Jevrejin je vojnik i tek odlaskom u rat ispunjava svoju svetu dužnost. **Mir se, sledeći takvo promišljanje, postiže pobedama, i on dolazi posle rata.** Hebrejska tradicija shvata mir kao stanje bez rata. Slične stavove o ratu i miru nalazimo i u Davidovim psalmima i Solomonovim pričama.

Da mir u hebrejstvu nije samo "božji dar", već i uslov za ostvarenje drugih vrednosti, govore reči malo poznatog proroka Miheja: "Nego će sjedeti svaki pod svojom vinovom lozom i pod smokvom, i neće biti nikoga da ih plaši ....." [16]

Talmud, kao u hrišćanstvu, pravdu i mir vidi kao aksiološki par, a život "na onom svetu" stavlja ispred ovozemaljskog: "A ljepši je jedan čas duševnog mira na onom svijetu od sveg života na ovom svijetu /158 str./"

Reči proroka Miheja iz VII veka p.n.e., predstavljaju pre izuzetak nego pravilo, jer gotovo svi ostali jevrejski mudraci u svetim knjigama ne razmatraju mir kao posebnu vrednost i delo čovekovo, **već duboko uronjeni u veru, samo kao jedno od svojstava božanske svemoći.**

Ranohrišćanska tradicija

U istoriji evropske civilizacije razdoblje ranog hrišćanstva je vremenski omeđeno početkom nove ere i Milanskim ediktom cara Konstantina, kojim se hrišćanstvo prihvata i ozvaničuje kao državna religija Rimskog carstva. O nekakvom posebnom, sistematskom promišljanju mira nema ni govora; mir se ne razmatra

15 Isto, p.4.

16 Priče Solomonove, 4, 1-4, preuzeto iz: Bubanja, Pavle B., *Filosofija mira*, Bagdala Kruševac, 1987. str. 161.

racionalno ili filozofski, već gotovo isključivo u okviru hrišćanskih, religijskih svetonazora. Otuda je osnovni izvor za analizu ranohrišćanskog promišljanja mira *Novi Zavet.* Uostalom, i svaka druga misao toga doba bila je nužno religijska, osim retkih izuzetaka.

Vrhovna vrednost kojoj čovek treba da teži, prema hrišćanstvu, je odana vera u Boga i Isusa Hrista. Mir u odnosima ljudi sledi kao posledica ispravnog odnosa prema bogu, i njegovo uspostavljanje ne zavisi od čoveka. Po ovoj veroispovesti, Isus zagovara uspostavljanje tzv. "Novog poretka" ili "Božjeg kraljevstva",[17] ali ne na zemlji, tako da ovakve zamisli ne dotiču stvaran, materijalan svet.

Prema tome, po hrišćanskoj tradiciji, mir, nije odnos koji se uspostavlja u stvarnom životu i među ljudima; svi su jednaki pred bogom u patnjama koje moraju da podnose u "dolini suza", kako bi u zagrobnom životu otišli u raj. Mir bi se na ovaj način mogao odrediti kao "sinonim i otelovljenje aktivne dobre volje, samopožrtvovanja i ljubavi prema bližnjem".[18]

Kada govorimo o *Novom Zavetu*, kao novom savezu između *Boga* i ljudskog roda, ključna načela hrišćanske etike u kojima nalazimo razmatranje mira, sadržana su u *Dekalogu* i *Besedi na gori.* Iz poslanice apostola Pavla, ali i iz tekstova Starog i Novog Zaveta, zaključujemo da je mir ne samo delo božje volje, već i da je sam Bog mir- čovekov mir je podređen božjem miru. **Hrišćanstvo jasno razdvaja znanje i veru - samo je Bog sveznajući, čoveku ostaje da veruje u to, što je jedini način spasenja.**

Beseda, inače, mir i pravdu posmatra kao pojmovni par /diathiki - mir, irini, i pravdu, dikeosini/ što se vidi u sledećim porukama: "Blago mirotvorcima, jer će se sinovima božjim nazvati" i "Blago onima koji su zbog pravde progonjeni, jer je njihovo carstvo nebesko" / stihovi 9 i 10/.

Ključni stav u kojem se mir i Bog misle kao **jedno** , izrečen je u poslanici apostola Pavla Rimljanima: "A Bog mira sa svima vama" /Rim. 15. 33 st./19; zatim i u poslanici Kološanima: "I mir

17 Isto, str.4.

18 A.C. Bouquet and K. Satchidanada Murty, *Studies in the Problems of Peace*, Ashia Publishing House, Bombay, 1960.p.39.

Božji da vlada u srcima vašim, na koji ste i pozvani u jednom tijelu, i zahvalni budite" /Kol.3. 15-21/.[19]

Hrišćanstvo kao religija, nastala u određeno vreme i na relativno malom području, oduvek je imala univerzalističke pretenzije; svi narodi i ljudi su bili /i danas su/ njeni potencijalni vernici. Za razliku od hebrejske tradicije, bar do Milanskog edikta 313 g.n.e., hrišćanstvo nema svoj "odabrani narod" i posebne institucije koje zagovaraju i šire ovu religiju. Mir s Bogom, pa prema tome i najveća vrlina, jednostavno je dostizana upražnjavanjem hrišćanske vere.

Ulogu "izabranog naroda" u hrišćanstvu je preuzela, nakon nekoliko vekova, crkva kao božji namesnik na zemlji. Veoma dugo u evropskoj istoriji, ključevi rata i mira unutar hrišćanskog sveta, i rata sa "nevernicima", bili su u rukama crkve.

Iako nikad nije formalno napustila stanovište da na nasilje treba odgovoriti trpljenjem, tj. postavljanjem drugog obraza, crkva je kroz istoriju bila inspirator i duhovni vođa mnogih ratova. **Mir je bio rezervisan samo za one unutar "hrišćanskog stada", i to u meri u kojoj je to stado pokorno služilo Bogu, tj. njegovom namesniku na zemlji-crkvi.**

Prevlast aristokratizovanog klera nad svetovnom vlašću, tj. "sacra auctoritas" /crkve/ nad "potestas" /kraljevskom vlašću/, je zagovarao u svojoj "Božjoj državi", Aurelije Avgustin, suprostavljajući je zemaljskoj ili "đavoljoj državi". **Kao što vidimo i kod Avgustina, mir koji nije od Boga je "đavolji mir", a kraljevska vlast bez papskog blagoslova je vlast pukog nasilja, tj. uzurpatorska vlast.** Još od Tertulijana i Avgustina /IV i VI vek/, do Novog veka, trajaće borba carstva i papstva za prevlast. Potpuni trijumf svetovne vlasti najreljefnije je odslikan u krilatici: **CUIUS REGIO, EIUS RELIGIO.**[20] /XVII vek/

Uprkos tome, crkvene dogme su imale ogroman uticaj na ljudsko mišljenje u toku mnogo vekova, sve do naših dana. To nije čudno ako se zna da duhovna zgrada evropske civilizacije počiva

19 Kada govori o miru i Bogu, dogmatika crkve se najviše oslanja na tekstove poslanica apostola Pavla i jevanđeljsku književnost /poslanice Rimljanima, Korinćanima, Galatima, Efescima, Filibljanima,...../

20 Govoreći o problemu legitimacije državne vlasti, akademik Ljubomir Tadić se osvrće i na borbu svetovne i duhovne vlasti za prevlast: Ljubomir Tadić, *Nauka o politici*, IRO "Rad", Beograd, 1988. str. 95.

na temeljima hrišćanstva. Za istorijsko razdoblje o kome govorimo, drukčiji prilazi problemu mira su pre bili izuzetak nego pravilo; crkva je dugo odolevala naletima laičkog mišljenja, da bi napokon, kao što smo već rekli, posle Novog veka, renesanse i buržoaskih revolucija, religijski um ustuknuo pred racionalnim mišljenjem.

Islamska tradicija

Kao što smo ranije odredili hrišćanstvo vrstom "preoblikovanog hebrejstva", i naznačili vezu ove dve religije, tako se za islam, s puno prava, tvrdi da predstavlja "hrišćansku herezu".[21] "Islam je pobedio kao program reformi za rešenje zloupotreba u savremenoj praksi hrišćanstva."[22] Budući da ovaj rad nema ambiciju da se detaljno bavi istorijom velikih religija, konstatovaćemo samo postojanje zajedničkog stabla konfesija nastalih u oblasti Sredozemlja.

Islamska vera pravi oštru dihotomiju sveta na "kuću islama" /dar-al- Islam/ ili "kuću mira", i "kuću rata" /dar-al-harb/. Odnos islama i drugih religija se određuje kao stalno neprijateljstvo; pripadnici drugih vera su dužni da plaćaju poreze i da se pokoravaju nadređenim muslimanima. Kao i hrišćanstvo, tako i islam ima univerzalističke pretenzije; svi ljudi su potencijalni muslimani, a *Alah* je univerzalan Bog.

U želji da učine islam dominantnom religijom, muslimani razlikuju četiri načina ispunjenja svete dužnosti, dave, tj. širenje vere: "srcem, jezikom, rukama ili mačem."[23]

Džihad je, kao što vidimo, neka vrsta *justum bellum-a* za muslimane, ali to nije uvek slučaj; mogući su i drugi vidovi odnosa sa inovercima, osim neposrednog fizičkog sukoba.[24]

Velika nepodnošljivost, koja vlada u odnosima Izraela i arapskih zemalja, uzrokovana je pretežnim delom monoteističkim i militantnim konceptima mira u obe religije - **zagovara-**

21 Toynbee, Arnold J., "*Islam and the West*", iz zbirke predavanja "*The World and The West*", London, 1953.p.179.

22 Isto, p.179.

23 Jevtić, Dr Miroljub, *Savremeni džihad kao rat*, Nova knjiga, Beograd, 1989.

24 Iste

njem nasilnog uvođenja u islam, s jedne strane, i, u judaizmu, isključivanja svih koji ne pripadaju "izabranom narodu", s druge strane. I u jednom i u drugom slučaju odobrava se nasilje za postizanje ovakvih ciljeva.

Istočnjačka tradicija

Kada govorimo o istočnjačkim konceptima mira, u vidu imamo tri velike, međusobno različite, etničke i kulturne zajednice: Indiju, Kinu i Japan. Nasuprot relativnoj istovetnosti osnovnih postavki, npr. u zapadnom promišljanju mira, orijentalni koncepti, koje smo pomenuli, razlikuju se u značajnom obimu, te ćemo se iz tih razloga pozabaviti svakim od njih pojedinačno.

Nijedan od istočnjačkih koncepata mira nema univerzalističke pretenzije. Ovi narodi /Hindusi, Kinezi i Japanci/ dugo nisu znali za postojanje drugih civilizacija, a kada je do susreta došlo, smatrali su da su razlike tako velike da je nepotrebno ostvarivati veze s drugim narodima. Njihova pažnja nije bila usmerena ka stvaranju monumentalnih projekata mira u ime kojih bi podnosili žrtve za dobrobit drugih naroda i čovečanstva; umesto globalnih razmera, ova tradicija je u središte svog interesovanja stavila pojedinca i vlastitu kulturu. **"Tamo gde je zapadno mišljenje, osim za vreme Srednjeg veka, ekstrovertno i centrifugalno,..... orijentalno mišljenje je više introvertno i centripetalno."** [25]

Hindusi ne poistovećuju mir sa jedinstvom i pravnim poretkom; još manje zagovaraju unutrašnji mir kao uslov za delotvorne spoljne akcije- za njih je **mir**, jednostavno, **"dobro organizovano stanje svesti."**[26]

Prema toj tradiciji, "sve poseduje dušu"[27]; čitav univerzum je jedna organska celina, svojevrsna "republika duša, koja nema tvorca, izuzev moralnog zakona koji njome vlada".[28]

25 *Ibidem*, p.8.

26 Takeshi, Ishida, *"Beyond The Traditional Concept of Peace in Different Cultures"*, Journal of Peace Research, 1969.p.134.

27 A. C. Bouquet and K. Satchidanada Murty, *Studies in The Problems of Peace*.....p.176.

28 *Ibidem*, p.176.

Vrhovna vrednost prema *Janizmu*, je "ne povrediti nijedno živo biće." [29] Ako, prema ovom shvatanju, nanesemo bol ili fizički povredimo bilo koje živo biće, istovremeno smo povredili sve koji su obuhvaćeni tzv. "republikom duša". *Budističko učenje* ide korak dalje, kada pored pasivnog nečinjenja zla drugome, smatra da je tretiranje drugih ljudi kao neprijatelja "iracionalno u svetu koji je kontinuitet međusobno povezanih događaja."[30] Tako budizam, u krajnjoj liniji, određuje ljudski rod kao jedinstvenu celinu-odnose pojedinaca ne posreduje nijedan bog ili "božanski princ".

Gandi obogaćuje janističko i budističko tumačenje **ahimse uvođenjem i praktikovanjem satyagrahe, kao pozitivne metode koja znači da nečinjenje zla drugome nije dovoljno - ljudima treba činiti dobro. Učinjeno dobro jednom čoveku, po Gandiju, je dobročinstvo svim ljudima.**

Ovakva stajališta su uslovila da se u mnogim tumačenjima hindu-filozofije ova kultura uzima kao kolevka pacifističkih koncepata. Budući da je Gandijeva filozofija nenasilja izvršila ogroman uticaj na intelektualno oblikovanje Johana Galtunga, kasnije ćemo o njoj podrobnije govoriti.

Kada smo prethodno razmatrali neke tradicije i njihovo promišljanje mira, ustanovili smo ogroman uticaj religijskog pogleda na svet; stanja rata i mira, saradnje i sukoba, tumačeni su "božjom voljom".

Mesto religije u **kineskoj tradiciji** i kulturi zauzimala je filozofija ili, da budemo još određeniji, **moralno učenje.** Kao što je u zapadnim zemljama verovanje u boga i odlazak u crkvu skoro životna navika, tako kineski običaji nalažu svakom čoveku, bez obzira na zanimanje, upražnjavanje filozofije. Negovanje ovakvog stava prema životu, sadržavalo je u sebi i etičke poduke, mudrovanja o čoveku i društvu, kao i razmatranje najboljih puteva saznanja. Ne kaže se slučajno, da je u kineskoj filozofiji bilo "mnogo Sokrata, pre samog Sokrata",[31] velikog grčkog filozofa koji je živeo u skladu sa svojim uverenjima.

Na kineske filozofe, pa tako i njihovo promišljanje mira, uticao je geografski položaj ove zemlje, njena prirodna izolovanost, kao i način privređivanja.

29 *Ibidem*, p.185.

30 *Ibidem*, p.183.

31 Lan, Fung-Ju, *Istorija kineske filozofije*, Nolit, Beograd, 1983. str.15.

Dugo je Kina za njene mislioce bila "sve pod nebom", ili "sve unutar četiri mora";[32] otuda je "spoljni svet" za kineske filozofe TERRA INCOGNITA - u središtu njihovog interesovanja su načini postizanja mudrosti, tj. u evropskom tumačenju, "duševnog mira", razmatranje čovekove prvobitne prirode, najboljih oblika vladavine i dr. Čovek, po njima, dostiže mudrost i unutrašnji mir onda kada se vlada po moralnim zakonima. **Samo gomilanje znanja, bez neposrednog dodira sa ljudima, poriče čoveku njegovu suštinu- društvenost. Kineski filozofi su mnogo pre Aristotela odredili čoveka kao "političku životinju".**

Budući da je zemljoradnja bila osnovna privredna grana, Kinezi su pridavali zemlji poseban značaj.[33] Idealizacija prirode kod konfučijanaca i taoista ide najdalje u tvrdnji da je savršeno sve što je priroda stvorila, te zbog toga čovek ne treba da utiče na nju i da pokušava da je menja. Kao što smo ranije napomenuli, više vrednosti se ne dostižu savladavanjem i potčinjavanjem prirode, već duhovnim usavršavanjem. "Nije potrebno da čovek bude religiozan, ali jeste potrebno da bude folozofski nastrojen. Kad je filozofski nastrojen, poseduje najbolje blagodati religije."[34]

Veličanje zemljoradnje i života u skladu sa prirodom uslovilo je prenošenje autoritarnog modela odnosa u tradicionalnoj seljačkoj porodici na odnose u državi /vladar se odnosi prema narodu kao **pater familias** prema članovima porodice/.

Prema ovim gledanjima, čovek dostiže mudrost, tj. mir duše, kada, osim filozofskog samousavršavanja, poštuje državni poredak. Mnogo vekova docnije, ovakvom shvatanju na neki način će se približiti iskaz *Baruha de Spinoze* da je "sloboda saznata nužnost". Nekoliko vekova pre nove ere i mnogo pre tzv. teorija društvenog ugovora, kineski filozofi razmatraju, osim već pomenutog prvobitnog stanja, pravo naroda na pobunu. Tako Mencije tvrdi da ljudi imaju moralno pravo na revoluciju, "ako vladaru nedostaju etička svojstva koja čine dobrog vođu."[35]

Služeći se pojmovima moderne nauke o politici, kineski filozofi su razlikovali demokratsku vladu /W A N G/, i vladu koja

32 *Ibidem*, str.17.

33 *Ibidem*, str.34.

34 *Ibidem*, str.16.

35 *Ibidem*, str.91.

svoju moć zasniva na teroru i fizičkoj sili /P A- vlada/. O mudrosti vladanja koje obezbeđuje harmonične društvene odnose i mir govore *Čuang Ce* i *Lao Ce*, uvodeći pojam tzv. "**vladanja nevladanjem.**"[36] Nasuprot ovom stanovištu, koje se oslanja na čovekove prirodne sklonosti i spontanost, i smatra da je preterano institucionalno-pravno zauzdavanje stihije društvenih odnosa isto što i "produžavanje pačjih i skraćivanje ždralovih nogu",[37] legalisti smatraju da su zakon i autoritet conditio sine qua non mira u državi. Budući da je čovek po svojoj prirodi zao, *Han Fej Cu* misli da ga ne treba prevaspitavati, već ga treba zakonom sprečiti da čini zlo. Tako se "cela država može održati u miru, a onaj ko upravlja zemljom, iskorišćava većinu a zanemaruje nekolicinu, te se ne brine za vrlinu, već za zakon."[38]

Ako nepristrasno koristi svoju moć nagrađivanja i kažnjavanja, vladar će, smatrao je *Han Fej Cu*, obezbediti mir u državi, a sam vladati "ne čineći ništa, a opet ništa neće ostati neučinjeno."[39]

Kineski filozofi su davali prednost neposrednom opažanju i intuiciji u odnosu na apstraktno mišljenje; njihovi spisi su nesistematični, fragmentarni, ali zato veoma sugestivni. Reči su sredstva za prenošenje ideja; pošto se "uhvati" ideja reči više nisu važne. Takav karakter imaju i njihova promišljanja mira.

Japanska tradicija promišljanja mira potvrđuje tezu o bliskoj vezi geopolitičkog položaja jedne zemlje i, najšire rečeno, njene kosmologije. Pored očiglednog uticaja budizma i kineske filozofije, u Japanu je izgrađen osoben način mišljenja.

Za razliku od čitave zapadne kulture, počev od Grka pa do naših dana, koja je pokušavala da odredi stvarnost oslanjajući se pretežno na analitičku stranu duha, na istoku se više verovalo u izvorišta intuitivnog doživljavanja "onostrane svesti". Zen kao traganje za čistom svešću, tj. ne za svešću o sebi ili ma čemu, nego za svešću samoj po sebi kao našoj pravoj prirodi, dovodi u pitanje šablone logičkog pristupa i njegovog jezičkog izraza.

36 *Ibidem*, str. 127.

37 *Ibidem*, str. 127.

38 *Ibidem*, str. 185.

39 *Ibidem*, str. 186.

Po Zenu, logički način mišljenja ne može da zadovolji naše najdublje duhovne potrebe - do suštine svoga bića čovek može da dođe samo vežbanjem duha u cilju dostizanja unutrašnjeg mira, shvaćenog kao "samodovoljno življenje u jedinom stvarnom i jedinom večnom sadašnjem trenu."[40]

Ovakvo shvatanje, po našem mišljenju, nudi izrazito usko određenje mira, ograničeno na nivo pojedinca- "čovek je savršen kada upotrebljava svoj duh kao ogledalo, koje ništa ne grabi, a ništa ne zanemaruje; prima ali ne zadržava."[41] Slično kao kod Kineza, i u Japanskoj tradiciji, osim unutrašnje ravnoteže duha, pojedincu je za sreću /vrlinu/, neophodno poštovanje društvenog poretka u kome živi.

O posebnostima japanske tradicije govori i njihov odnos prema spoljnom svetu- g a i - k o k u. U pretežno vojnoj strukturi društva, istaknuto mesto su zauzimali samuraji. Posle prelaska iz Tokugawa feudalizma u razdoblje Meiđi nacionalizma, još oštrije je došla do izražaja ova militaristička crta; shvatanje da je car božanstvo unosilo je dubok religijski patos i podsticalo nacionalna osećanja.

Dva uporedna koncepta mišljenja, h e i w a i w a h e i,[42] slično kao kod Kineza, nalagala su pojedincu da se prilagodi državnom poretku, s jedne strane, i dostigne ravnotežu duha, s druge. U izrazito nacionalističkom i militarističkom okruženju, ovo zvači da "mir/heiwa-showa/ zahteva od pojedinca da ne škodi ratnim naporima."[43]

Shvatanje da je unutrašnji mir u društvu neophodan preduslov za delotvorne spoljne akcije je slično zapadnim "ingroup/outgroup" mirovnim konceptima. Uostalom, kada ratovi nisu pomogli Japanu da se teritorijalno proširi, vlastodršci sa Hokaida su se okrenuli sredstvima i metodama ekonomske kolonizacije. Na taj način japanska politika nije odstupila od **svog tradicionalnog shvatanja da je gai-koku pretnja ili izvor sirovina u kojima Japan tragično oskudeva ili i jedno i drugo.**[44] **"Jedno od objašnjenja japanske povijesti i ponašanja te zemlje sa vanjskim svijetom proizilazi iz prirodnog siromaštva japanskih otoka."**[45]

40 Dragoslav Andrić, *Antologija klasične japanske poezije*, IRO "Rad", Beograd, 1981. str. 442.

41 *Ibidem*, str. 442.

42 Johan Galtung, *Social Cosmology....*, p.17.

43 vidi: Johan Galtung, *"Japan and Future World Politics"*, Journal of Peace Research, 1972. pp. 355-385.

Sve u svemu, Japan ni do danas nije napustio dve osnovne karakteristike organizacije društva iz Meiđi razdoblja: v e r t i k a l n o s t i k o l e k t i v i z a m.[46]

Zapadno promišljanje mira

Razdoblje tzv. "modernog promišljanja mira"[47] započinje na Zapadu od vremena velikih geografskih otkrića i proteže se, gotovo bez prekida, do pojave savremenih istraživanja mira.

U najopštijim crtama, sve poznate koncepte mira iz tog razdoblja možemo podeliti na dve velike grupe: a/ projekti koji pretpostavljaju mir unutar pojedinog društva delotvornim spoljnim akcijama - mir u državi, ili između pojedinih država, ne shvataju kao cilj, već kao sredstvo za uspešno delovanje prema spolja /prema drugim narodima i državama/. b/ planovi za ostvarenje opšteg mira u celom /poznatom/ svetu, pri čemu središte jedne takve društvene zajednice smeštaju na Zapadu.

Model odnosa, koji zagovara prva grupa mirovnih projekata, zadržao se, gotovo neizmenjen, sve do naših dana. Naime, udruživanje država, naroda ili oblasti u vojno-političke saveze u cilju uspešnije odbrane ili napada na iste takve formacije, postoji i u naše vreme. U načinu organizovanja Nato-a, kao i kod nekih drugih međunarodnih organizacija, lako se prepoznaje, više ili manje izmenjen i prilagođen, ovaj model.

Ovakav projekat mira prepoznajemo još kod Pjera di Boe */Pierre du Bois/* 1306. godine, koji zagovara mir u čitavom hrišćanstvu, u cilju ponovnog osvajanja Svete Zemlje.

44 Johan Galtung, *Social Cosmology....*, p.26.

45 Drago Buvač, *Japan - anatomija uspjeha*, Globus, Zagreb, 1982. str.5.

46 O tome podrobno govori: Herman Kahn, *The Emerging Japanese Superstate*, 1970. pp.146-151., i Herman Kahn and Thomas Pepper, *The Japanese Challenge*, 1979. pp.86-90.

47 Johan Galtung, *Social Cosmology....*, p.8.

Slične ideje nalazimo kod Marselija Padovanskog /*Marsiglio di Padova*/, da bi češki kralj Đorđe Pođebradski, stotinak godina kasnije, predlagao tzv. "federaciju hrišćanskih prinčeva protiv Turske".[48]

Vojvoda od Silija /*Duc de Sully*/ je za Anrija IV pripremio plan ograničavanja moći Habsburške dinastije i rata protiv Turaka putem stvaranja federacije petnaest hrišćanskih država. Tek se za Sen Simona /*Henri St. Simon*/ s puno prava može reći da je preteča današnjeg evropskog ujedinjenja, predlogom o stvaranju Evropske federacije. Budući da je Evropljane smatrao nadmoćnim u odnosu na ostale narode, Sen Simon je bio zagovornik kolonizovanja vanevropskih prostora.[49]

Iako je većina tvoraca mirovnih projekata, koji se opredeljuju za mir unutar pojedinog društva u cilju delotvornih spoljnih akcija /tzv. ingroup- outgroup projekti/, zagovarala ovaj model na nivou različitih federacija, u praksi je on najviše primenjivan na nivou nacionalnih država. Ideju ostvarenja mira u okviru ili unutar jake, suverene nacionalne države, u kojoj su vladareva ovlašćenja gotovo neograničena, zagovarao je, uz izvesne varijacije, veliki broj mislilaca iz doba stvaranja nacionalnih država. U ime nacionalnih interesa i "državnog razloga", vladarima se preporučivalo nepoštovanje etičkih normi, podjednako u vođenju unutrašnje i spoljne politike.

Tako Makijaveli /*Machiavelli*/ vidi amoralnost u odnosima italijanskih gradova-državica, ne samo kao činjenicu, već i kao normu.[50] Tomas Hobs /*Thomas Hobbes*/ smatra da u odnosima suverenih država vlada "prirodno stanje", tj. "bellum omnium contra omnes". On razlikuje moral i poredak koji važe u odnosima unutar države /jamči ih vladar na osnovu "društvenog ugovora"/, i "prirodno neprijateljstvo država".[51]

Ovakva shvatanja, u ime očuvanja a priori najveće vrednosti- nacionalne države-u odnosima sveopšteg neprijateljstva, zagovaraju davanje vladaru nepodeljene vlasti. Kod Žana Bodena

48 *Ibidem*, p.8.

49 *Ibidem*, p.9.

50 Machiavelli, Nicolo, *Izabrano djelo*, Globus, Zagreb, 1985.

51 Hobs, Tomas, *Levijatan*, Kultura, Beograd, 1961.

/*Jean Bodin*/, obezbeđenje opstanka, središnjeg problema svake države, je u jakoj, apsolutnoj vlasti centra oličenog najčešće u jednom čoveku /summa potestas/.

Tomas Hobs ide korak dalje u davanju ovlašćenja vladaru. Pošto su podanici društvenim ugovorom preneli deo svojih prava na suverena, obavezni su, smatra on, na pokoravanje i poslušnost; s druge strane, vladar nije vezan nikakvim ugovorom i niko ga ne može pozvati na odgovornost, pogotovo u odnosima s drugim državama. Doduše, Hobs ostavlja mogućnost situacije kada suveren ne bi mogao da garantuje svojim podanicima sigurnost života u državi; tada, nagoveštava Hobs, društveni ugovor, koji je na snazi u tom trenutku, prestaje da važi, i podanici imaju pravo da sklapaju novi ugovor s drugim suverenom. Podrobnije razmatranje aporija teorija društvenog ugovora svakako prevazilazi zahteve ovog rada.

U prethodnim primerima mogli smo da prepoznamo zagovaranje potrebe bespogovornog pokoravanja državnoj vlasti, da bi ona /državna vlast/, za uzvrat, obezbedila hleb i mir unutar društva i opstanak između drugih, neprijateljskih država. Ovakvo prenaglašavanje uloge države dovelo je, u krajnjoj liniji, do matrice mišljenja po kojoj je država sve, a pojedinac ništa. Još od vremena Platona i Aristotela provlači se ideja o potrebi žrtvovanja građana u navodnom opštem interesu, da bi ona, u radovima ideologa totalitarno-kolektivističkih društava, dobila krajnji, razrađeni oblik.

Naravno, jasnu granicu preko koje prenošenje pojedinih prirodnih i građanskih prava na prvog čoveka u državi klizi u potpuni gubitak identiteta pojedinca, ovakve teorije nikad nisu povukle.

Iako se s pravom ubraja u najveće apologete države određivanjem ove institucije /mislio je na tadašnju Prusku državu/ kao najvišeg stepena u razvoju svetskog duha,[52] Hegel, s druge strane, misli državu kao "individuu koja samim postojanjem suštinski uključuje svoje poricanje".[53] U skladu sa svojim

52 vidi o tome: G. W. F. Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1964.

53 A. C. Bouquet and K. Satchidanada Murty, *Studies in The Problems of Peace*,.....p.222.

shvatanjima dijalektičkih zakona Hegel, dalje, smatra da mir, pa ni opšti mir, nije moguć, jer bi svaka država ili savez država na jednoj strani, dijalektički uslovila stvaranje protivteže, na drugoj strani.

Skoro da se može govoriti o postojanju neposredne linije od Makijavelija, Hobsa, Hegela i Fihtea, sve do shvatanja rata kod Klauzevica /*Karl von Klauzewitz*/. Na razne načine, svaki od pomenutih mislilaca je određivao rat kao prirodnu posledicu odnosa između država i naroda, ili čak kao "proveru pravog /zdravog/ duha naroda",[54] kako je smatrao slavni filozof- prosvetitelj Žan Žak Ruso /*Jean-Jacques Rousseau*/.

U teorijsko-filozofskom pogledu, na vrhu ovakvih razmišljanja je Ničeovo /*Friedrich Nietzsche*/ metaforičko objašnjenje svih čovekovih postupaka i težnji kao "volje za moći" /Das Will Zur Macht/. Niče razlikuje Herren- moral i Herden-moral, a budizam, hrišćanstvo i poniznost određuje kao "prerušenu volju za moć".[55]

Konačno, pored pomenutih tradicija u promišljanju mira, istaknuto mesto pripada tzv. projektima "opšteg mira". U želji da poštede ljudski rod uništavajućih ratova, a svesni nemogućnosti delimičnog rešavanja ovog problema, mnogi mislioci su predlagali globalne mirovne projekte. Najveću prepreku za ostvarenje opšteg mira videli su u postojanju egoističnih, suverenih nacionalnih država, te su kao formulu za mir uglavnom predlagali stvaranje svetske države.

Najpoznatiji ovakvi planovi, koji su, uzgred, središte takve države videli na Zapadu, su: zalaganje Dantea /*Dante Alighieri*/ za univerzalnu imperiju, pod jednom vladom i prema rimskom pravu; zatim, plan Erazma Roterdamskog za stvaranje neke vrste verske međudržavne arbitraže koja bi osigurala mir.

Verovatno najpoznatiji koncept opšeg mira nalazimo kod oca međunarodnog prava, Huga Grocijusa, u čuvenoj raspravi "O pravu rata i mira" /De Jure Belli ac Pacis/. Postojanje nacionalnih država je, po Grocijusu, stvarnost koja dugo neće moći da se izmeni; međunarodni mir se, po njemu, može obezbediti ako se države u međusobnim odnosima podvrgnu normama međunarodnog prava.

54 Op. cit. p.227.

55 Op. cit. p.228.

Korak dalje u institucionalnom uređenju svetske države napravio je Džeremi Bentam /*Jeremy Bentham*/, zalažući se za ustanovljenje Međunarodnog suda pravde. Na kraju, jedan od najvećih filozofa klasičnog nemačkog idealizma, Imanuel Kant, ostvarenje "večnog mira" /Zum ewigen Frieden/ vidi u stvaranju svetske republike federalnog uređenja, koja bi se upravljala po **prirodnom pravu i pokoravala Providnosti.**[56]

"Večni mir u sistemu Kantove filozofije kritičkog idealizma je vrednost i uslov da čovek može biti u društvu s ljudima i da se u njemu umetnošću i naukama kultiviše, civilizuje i moralizuje".[57]

Ono što je, po našem mišljenju, od posebnog značaja u Kantovom učenju o večnom miru i što ga razlikuje od religijskog promišljanja je njegova **antropološka dimenzija sadržana u iskazu da "mir mora da bude delo čovekovo"; da treba da se izgrađuje na Zemlji /ontološka dimenzija problema/, i, konačno, određenje mira kao vrednosti koja je uslov nastajanja novih vrednosti /aksiološka dimenzija problema/.**[58]

Kad je reč o doprinosu marksizma promišljanju mira, zbog nepostojanja celovitog i sistematskog koncepta, prinuđeni smo da uvid ograničimo na posredno saznavanje stavova o miru ove škole mišljenja. Iako u ovom trenutku na udaru pomodnog osporavanja, marksizam predstavlja, po našem mišljenju, jednu od najsveobuhvatnijih i najcelovitijih društvenih teorija, čiji uvidi i dometi u postavljanju i otkrivanju zakona svekolikog društvenog razvoja, shvatanju klasnosti /slojevitosti/ društvene strukture, razmišljanjima o načinima oslobođenja čoveka, pojedinca od svih totalizujućih pretnji /očitovanih bilo u neposrednom, fizičkom nasilju, ili nasilju koje je uzrokovano društvenom strukturom/ koje sprečavaju njegovo potpuno ostvarenje, predstavljaju nezaobilazan fond saznanja i ideja i u istraživanju mira.

Na kraju, neosporna je sličnost Galtungovih analiza društvene strukture, njegovog određenja tzv. "strukturnog nasilja" i Marksove klasne teorije društva. Bez obzira što je Galtung veoma retko, neposredno, govorio o utemeljenosti svog učenja o

56 Johan Galtung, *Social Cosmology and Concept of Peace*,....p.11.

57 Imanuel Kant, *Kritika moći suđenja*, BIGZ, Beograd, 1975. str. 314.

58 O tome vidi: Imanuel Kant, *Um i sloboda*, "Ideje", Beograd, 1974.

miru i društvu uopšte u marksizmu,[59] ova činjenica je očigledna čak i površnim poznavaocima dela ovih dvojice mislilaca.

Doslovno tumačeći marksističku teoriju, u uslovima stalne klasne napetosti, unutrašnji mir se može obezbediti osvajanjem vlasti od strane radničke klase, a na međunarodnom planu pobedom socijalizma u svetskim razmerama. Mir, koji Marks posredno zagovara u svojim delima, je mir shvaćen kao odsustvo eksploatacije. "U meri u kojoj se ukida eksploatacija jedne individue od strane druge, ukida se i **eksploatacija** jedne nacije od strane druge. S padom suprotnosti klasa u okviru nacija pada i neprijateljski stav među narodima."[60]

Marks se ne bavi odvojeno problemom mira, već u sklopu učenja o oslobođenju čoveka razmatra mir kao neophodan uslov za potpuno ostvarenje pojedinca. Ostvarenje čoveka u "carstvu slobode", Marks vidi tek nakon ukidanja svake eksploatacije, "s one strane materijalne proizvodnje".[61] Za proučavanje mira je, takođe, veoma značajno razlikovanje mira kao "stanja bez rata" /sklapanje primirja/ i izgradnje mira kao dugotrajnog procesa razvijanja skladnih odnosa saradnje između ljudi i država, koje pravi Marks u nekoliko svojih dela.[62]

Mnoge od današnjih institucija u međunarodnim odnosima imaju svoja teorijska ishodišta u tradicijama promišljanja mira o kojima smo govorili. O tome svedoči postojanje Međunarodnog suda pravde, Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija. Pomenute institucije na Zapadu imaju ishodišta podjednako i u ingroup/outgroup konceptima mira /NATO, OECD, EEC/ i u projektima opšteg mira. Ovi koncepti nude ostatku sveta mir po zapadnim merilima i strukturu međunarodne zajednice sa državama kao glavnim subjektima. Za središte tako ujedinjenog čovečanstva, naravno, određuju Zapad.

59 Ne uzimajući u obzir analizu nasleđa marksističkog promišljanja mira učinjenoj u već više puta navođenoj studiji "*Social Cosmology and The Concept of Peace...*", Galtung o svojoj neposrednoj vezi sa marksizmom govori u: J. Galtung, *The Politics of Self-Reliance*. University of Oslo, Chair in Conflict and Peace Research, 1976. p.359.

60 Karl Marks, Fridrih Engels, *Manifest komunističke partije*, BIGZ, Beograd, 1982. str.28.

61 K. Marks- F. Engels, *Dela*, tom 23, str.682.

62 npr. K. Marks- F. Engels, *Dela*, tom 13, str. 65, 68 i 114. /u delu u kojem razmatra "mir i evropsku ravnotežu"/

Iako smo, posredno, govoreći o različitim projektima i tradicijama promišljanja mira u ovom uporednom prikazu već zauzeli stanovišta o svakom od njih posebno, ipak ćemo, na kraju ponoviti neke ocene.

Pre svega, svesni smo nedostataka koji su neizbežni u svakom pokušaju ovakve vrste. Bilo je gotovo nemoguće napraviti prikaz ovolikog broja tradicija promišljanja mira u vremenskom rasponu od skoro tri milenijuma, bez pojednostavljivanja, skraćivanja i subjektivnog odabira ključnih svojstava i stavova u pojedinim projektima mira. Doduše, naša namera i nije bila da pravimo podrobnu istoriju promišljanja mira, već kratak prikaz koji bi odslikavao najznačajnije osobenosti čovekovog bavljenja ovim problemom u različitim epohama i kulturama. Kao što smo već rekli, savremeni istraživači mira ne poriču značaj ovog duhovnog nasleđa, ali smatraju da ga je potrebno stvaralački dopuniti novim, pretežno naučnim saznanjima i tako ga učiniti delotvornim u borbi za mir.

Uvidom u ove različite tradicije, ustanovljamo da su njihova zajednička svojstva nesistematičnost i necelovitost u pristupu problemu mira. O miru se govori usputno, u okviru religijskog pogleda na svet ili u sklopu širih filozofskih sitema. Kao što smo već utvrdili, najčešće se, kad je reč o velikim konfesijama /hrišćanstvo, hebrejstvo, islam/, mir se izjednačava sa "božjom voljom". Po ovakvim shvatanjima, stanja rata i mira ne zavise od ljudskog ponašanja i stvarnih odnosa između država i naroda, već su određena voljom onostranog bića. Rat i mir se razmatraju kao dijalektički par, s tim što se u većini slučajeva mir određuje negativno, kao "odsustvo neposrednog fizičkog nasilja" /absentia belli/.

Budući da se mir do pojave savremenih istraživanja promišljao u sklopu religijskih, etičkih i filozofkih učenja, to je, pored nesamostalnosti, sledeće zajedničko svojstvo ovih tradicija i koncepata nenaučnost. Marksovo promišljanje mira "boluje" od neutemeljenog antropološkog optimizma /skoro pobožna vera u čovekovu nezadrživu emancipaciju i napredak/ i predrasuda i ideoloških zabluda o prednostima jednog načina proizvodnje i organizovanja društvenih odnosa.

Dalje, nepostojanje opštih mirovnih projekata je važno svojstvo svih tradicija promišljanja mira do Novog veka. Mir se, kao što smo videli, u svim religijskim učenjima namenjuje samo pripadnicima iste vere, a ako se i razmišlja o celini "poznatog

sveta", tako projektovanoj svetskoj državi /zajednici/ nudi se mir po meri i interesima jednog središta /Aleksandrova kinonia; pax romana/.

Na drugoj atrani, istočnjačke koncepcije se uglavnom ne bave "spoljnim svetom" koji im je, uostalom, i bio nepoznat do Novog veka.

Shvatanje o potrebi uspostavljanja mirnih odnosa između pripadnika iste vere /hrišćanstvo, hebrejstvo, islam/; jednog naroda /npr. slobodni Grci i Rimljani/ i konačno između različitih država ili unutar jedne homogene nacionalne države, s ciljem uspešne odbrane od spoljnih pretnji ili zbog delotvornijeg nastupanja prema drugim državama, verama ili savezima, predstavlja sledeće svojstvo mnogih tradicija promišljanja mira o kojima smo govorili.

Postoji mnogo razloga koji utiču i otežavaju razvrstavanje ovolikog obilja ideja i projekata u čvršće organizovane grupe radi lakšeg proučavanja. Kao što smo videli, u nekim tradicijama promišljanja mira teško je odvojiti isprepletane uticaje verovanja, etičkih poduka i filozofskih spekulacija. Čak i u predlozima koji su zagovarali obezbeđenje mira putem međunarodnih pravno-političkih institucija /međunarodno pravo i organizacije/ ima dosta neuvažavanja stvarnih odnosa /npr. postojanja suverenih i egoističnih nacionalnih država i njihovih interesa/. Ovakav slučaj imamo u većini projekata tzv. "opšteg mira".

Konačno, uz sve navedene nedostatke, projekti mira o kojima smo govorili predstavljali su veoma inspirativnu građu današnjim istraživačima za naučno razmatranje ovog problema. Mnoge ideje, od kojih neke samo nagoveštene, dobile su u analizama istraživača mira razrađen teorijski oblik; današnja međunarodna zajednica u celini i gotovo sve njene institucije i organizacije imaju svoje preteče u ranijim promišljanjima mira. Galtung je svoj odnos prema ovom nasleđu izrazio u pomenutom eseju,[63] naglašavajući nezaobilaznost razmatranja ove ogromne baštine misli i ideja kao početnog koraka u promišljanju mira, ali i njegovu praktičnu nedelotvornost u savremenim uslovima.

63 Johan Galtung, *Social Cosmology and The Concept of Peace,.....*

2. Opšte odlike istraživanja mira i uslovi u kojima se pojavljuje Johan Galtung

Uticaj društvenih činjenica na istraživanje mira

Promišljanje rata i mira kroz istoriju smo obradili u prethodnom delu ovog rada. Tom prilikom smo utvrdili da, osim saznajne vrednosti, ovaj fond znanja i ideja nije značajnije uticao na stvarne odnose između ljudi, naroda i država. Dva razorna rata svetskih razmera u prvoj polovini našeg veka doveli su čovečanstvo do ivice opstanka. Uprkos ogromnom naučnom i tehnološkom napretku, čovek nije uspeo da razreši problem mirnog, uporednog postojanja naroda i država; dostignuća nauke su korišćena ne za unapređenje humanog života, već za međusobno uništavanje ljudi. Međunarodne organizacije i institucije, stvorene krajem prošlog i u prvoj polovini našeg veka, zakazale su na ključnom zadatku: sprečavanju izbijanja međunarodnih sukoba.

O ulozi i značaju Društva naroda je već dosta rečeno i napisano. Učeći na greškama i iskustvima ove organizacije, stvorene su Ujedinjene nacije, organizacija univerzalnog karaktera, skrojena po meri odnosa snaga na završetku drugog svetskog rata.

U značajno izmenjenim međunarodnim odnosima, i uz stalnu opasnost od izbijanja nuklearnog sukoba sa tragičnim posledicama za čitavo čovečanstvo, Ujedinjene nacije su vrlo brzo nakon osnivanja, kao što je poznato, pokazale i neke od svojih slabosti. Stanje međunarodnih odnosa, označeno kao "hladni rat", bilo je sve pre nego mir. Opšti sukob dva vojno-politička saveza nije prerastao u razarajući rat upravo zbog straha od međusobnog uništenja nuklearnim oružjem. Ujedinjene nacije nisu uspele da spreče ni ratove lokalnog karaktera- središna pitanja globalnih međunarodnih odnosa rešavana u tadašnjoj bipolarnoj strukturi sveta, ne u ovoj organizaciji, već u Moskvi i Vašingtonu.

Naučnici iz različitih disciplina i oblasti ozbiljno su postavili pitanje delotvornog učešća sistematizovanog i organizovanog znanja u rešavanju aktuelnih problema međunarodnih odnosa. Uvidom u ranija promišljanja rata i mira došli su do zaključka da se ovako složene pojave mogu izučavati sa praktičnim posledicama samo udruženim, interdisciplinarnim naporom nauka i

filozofije. Trebalo je izbeći stanje stalne napetosti i straha od izbijanja svetskog sukoba, u kome "posleatomske sisteme naoružavanja kontrolišu političari i vojnici s načinom mišljenja iz predatomskog doba".[64]

Iako sistematsko proučavanje rata i mira zapravo počinje pojavom nauke o međunarodnim odnosima početkom ovog veka, sredinom pedesetih godina se javlja tendencija za formiranjem novog istraživačkog pravca u toj oblasti, posebno usredsređenog na proučavanje ovih problema, pod imenom tzv. istraživanja mira /Peace Research/. U početku su u okviru ovih istraživanja predstavnici nauke o međunarodnim odnosima bili malobrojni, da bi tek kasnije uzeli ozbiljnije učešće.[65]

Pogrešno je tražiti korene istraživanja mira u ranijim religijskim, filozofskim i inim konceptima mira o kojima smo već govorili. Iako savremeni istraživači mira, pored izučavanja međunarodnih odnosa egzaktnim metodama, stvaraju i planove o organizovanju odnosa u međunarodnoj zajednici saglasno interesima svetskog mira i napretka, što inače, neki od ovih istraživača nazivaju "relevantnim utopijama",[66] istraživanje mira sa njegovim izraženim nastojanjima za naučnim pristupom ne možemo dovoditi u vezu sa različitim utopijskim planovima koji se javljaju u Evropi od XIV veka.

S druge strane, iako ističu da se u nastojanjima nauke za mir ne sme stati na nivou "štampane hartije",[67] već se treba aktivno uključiti u političke tokove, današnje istraživanje mira se ne može dovoditi u neposrednu vezu sa različitim mirovnim pokretima koji su se javljali u potonjih sto godina.

Politički aktivizam je, prema tome, samo jedna od dimenzija istraživanja mira: njegova suština je u naučnom doprinosu.

Konačno, pogrešno je teoretičare rata, kao što su Luis Ričardson, Pitirim Sorokin i Kvinsi Rajt, ubrajati u preteče

64 Deutsch, Karl W., *Abschreckungpolitik und Gesellschaftliche Ordnung,* Zur Problem der sich wandelden Gesellschaft in Jahrbuch für Friedens und Konfliktforschung Band I, 1971, s.42-53, s.46.

65 Aćimović, Ljubivoje, *O istraživanje mira - Uvodna razmatranja,* Međunarodni problemi, br.4, Beograd, 1971, str.9.

66 Isto, str. 10.

67 Johan Galtung, Istraživanje mira: *Dosadašnja iskustva i buduće perspektive,* Međunarodna politika, br.2, Beograd, 1971. str.74.

istraživanja mira. Doprinos ovih mislilaca izučavanju uzroka i posledica rata je nesumnjiv, ali je on pretežno usmeren na celinu nauke o međunarodnim odnosima i proučavanje sukoba /Conflict Studies/.

Da zaključimo: osnovne pobude koje su navele pojedine naučnike da usmere svoje napore ka istraživanju mira bile su, kao što smo već rekli, svest o opasnosti od novog svetskog rata i njegovih kobnih posledica, uverenje da nauka može značajno da pomogne praktičnom otklanjanju te opasnosti i nezadovoljstvo rezultatima koje je u tom pogledu davala nauka o međunarodnim odnosima.[68] Istraživači mira su bili nezadovoljni mestom koje je problem mira imao u nauci o međunarodnim odnosima kao temeljno pitanje opstanka čovečanstva; smatrali su da izučavanje uzroka rata i načina njegove eliminacije nije dovoljno- treba se boriti za mir, i to ne za bilo kakav mir, već za mir koji neće biti određen samo odsustvom fizičkog nasilja /absentia belli/, već i odsustvom "strukturnog nasilja".[69]

Od objektivnog istraživača mira se zahtevalo da prevaziđe nacionalnu i usvoji globalnu ili "humanu identifikaciju", tj. solidariše se sa svima koji "trpe dominaciju /fizičku ili strukturnu/, bili oni toga svesni ili ne."[70]

Naučna uslovljenost istraživanja mira

Istraživači mira su zagovarali strogost naučnog postupka, ne samo zbog pretežnog uticaja metodskih postupaka bihejviorizma u prvim godinama Peace Research-a, već i zbog nastojanja da traženje rešenja problema mira ne ode natrag u utopističko-idealističke vode, /u okviru čega, svakako, možemo ubrajati i "institucionalno-pravni idealizam"/.

Uticaj tradicionalnih škola mišljenja biće veći u kasnijim fazama razvoja Peace Research-a. Institucionalizacija i materijalno osamostaljivanje istraživanja mira, putem osnivanja prvo nacionalnih, a potom i međunarodnih instituta za istraživanje mira, bila je neophodna, između ostalog, i zbog zadovoljavanja

68 Aćimović, Ljubivoje, *O istraživanju mira .....*, str. 11.

69 Johan Galtung, *Istraživanje mira .....*, str. 78.

70 Isto, str. 79.

zahteva za nacionalnom nepristrasnošću i neposrednom aktivnošću ovih naučnika u nastojanju za mir.

Na razvoj istraživanja mira uticala je krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina povoljna opšta duhovna klima otelovljena u nekolikim međunarodnim organizacijama i njihovoj borbi za prevazilaženje "hladnog rata". Tu treba spomenuti organizaciju Pagvaš /*Pugwash*/, koja je okupljala najpoznatije naučnike iz svih delova sveta, a takođe i organizaciju Kvekera /*Quakers*/.[71]

Iako se razvoj naučne misli ne može tačno hronološki određivati, pomenućemo samo neke momente, značajne za istoriju istraživanja mira: - Stvaranje Centra za izučavanje rešenja konflikta /Center for Research on Conflict Resolution/, 1959. godine na Mičigenskom univerzitetu; - osnivanje Instituta za istraživanje mira u Oslu /Peace Research Institute, Oslo-PRIO/, 1959. godine; - stvaranje Međunarodnog udruženja za istraživanje mira /IPRA/, 1964. godine; - sredinom šezdesetih godina osnovana su i dva međunarodna instituta za istraživanje mira: štokholmski institut za istraživanje mira /Stocholm International Peace Research Institute- SIPRI/ i Međunarodni institut za mir u Beču /International Institute for Peace/.[72]

Pored ovih instituta, u mnogim zapadnim i zemljama Severne Amerike osnovan je, pri univerzitetima i samostalno, veliki broj instituta i njihovih časopisa, biltena i revija.[73] Od velikog značaja za istraživanje mira i njegovu afirmaciju je činjenica da je bilo prihvaćeno od strane Ujedinjenih nacija, kao naučna aktivnost od značaja za ciljeve organizacije.[74]

Ne postoji saglasnost istraživača mira u pogledu određivanja predmeta izučavanja ove discipline.

Ako u najopštijim crtama odredimo istraživanje mira kao naučnoistraživačku delatnost usredsređenu na problem mira, ostaje još "nepokrivenog sadržaja" u ovoj sintagmi. U statutu Međunarodnog udruženja za istraživanje mira se kaže da je cilj

71 Aćimović, Ljubivoje, *O istraživanju mira,.....*, str. 12.

72 Isto, str. 12.

73 O tome detaljno govori Ljubivoje Aćimović u prethodno pomenutom referatu

74 Rezolucija UN/Res. 2817/XXVI, 14. 12. 1971./. UNESCO, takođe, u svojim programima ima projekte za istraživanje mira

istraživanja mira: "da unapređuje interdisciplinarno istraživanje uslova mira i uzroka rata."[75]

Sa stanovišta Peace Research-a, Johan Galtung razlikuje dva aspekta mira: a/ negativan mir kao odsustvo neposrednog i strukturnog nasilja i b/ pozitivan mir koji podrazumeva integraciju ljudskog društva. Na taj način zagovara uporedno izučavanje nasilja i integracije na svim nivoima organizovanja ljudskog društva.[76]

Galtung, dalje, smatra da je "srž istraživanja mira pronalaženje puteva oslobođenja individue od svega što sprečava njen razvoj", te da je ono "nauka o ispunjavanju ljudskog života humanošću".[77] Odnos ovog Norvežanina prema istraživanju mira ćemo, naravno, mnogo šire izložiti u središnjem delu ovog rada.

Za Berta Relinga, istraživanje mira podrazumeva "istraživanje faktora koji narušavaju mir i uslova pod kojima se mir može održati."[78] Iako se ne može smatrati predstavnikom Peace Research-a, Kvinsi Rajt, pored Galtunga, daje najpotpunije određenje mira kao "stanja jedne zajednice u koje red i pravda preovlađuju, interno između njenih članica i eksterno u njenim odnosima s drugim zajednicama"[79]

Kao što vidimo, ova definicija dotiče i neposredno i strukturno nasilje kada govori o redu i pravdi i tako se približava poznatom Galtungovom razlikovanju pozitivnog i negativnog mira.

Istraživači mira su bili saglasni da se stanje međunarodnih odnosa u vreme kada su započinjali svoju naučnu aktivnost ne može nazvati mirom. Ako se poslužimo određenjem mira Alena i Hane Njukomb "**kao stanja u kome ne dolazi i ne može da dođe do rata,**"[80] **onda čitavo razdoblje posle drugog svetskog rata ne**

75 Proceedings of The International Peace Research Association Inugural Conference, op. cit. str. 13.

76 Johan Galtung, *An Editorial*, "Journal of Peace Research", 1964. p.2.

77 Johan Galtung, *Istraživanje mira,....*, str. 69-85.

78 Röling, Bert V. A., *Sadržaj istraživanja mira,* Međunarodni problemi br. 4. Beograd, 1971. str.29.

79 Quincey Wright, *A Study of War,* Uviversity of Chicago Press, Chicago, 1942. p. 864., preuzeto iz: Aćimović, Ljubivoje, O istraživanju mira,....., str. 14.

80 Hanna Newcombe and Alan Newcombe, "*Peace Research around the World*", Canadian Peace Research Institute, Oakville, Ontario, Canada, 1969. pp. 1,2.

možemo nazvati mirnim, zbog sveprisutne pretnje širokih međunarodnoh sukoba i povremenih lokalnih ratova.

Jedna od bitnih odlika istraživanja mira, pored već pomenutih, je nastojanje da rezultati ovih istraživanja budu dostupni svim ljudima, a ne samo naučnicima. Ovakvo shvatanje govori o usmerenju istraživača mira da dostignuća nauke koriste u neposrednoj delatnosti svi ljudi u nastojanju za mir, bez obzira na organizacioni oblik delovanja i nezavisno od društvenog položaja aktiviste.

Mir je, za većinu naučnika koji ga istražuju, istovremeno i cilj i vrednost, a ova istraživanja su **ciljno usmerena /goal oriented/ i vrednosno motivisana /value oriented/.** Do neslaganja dolazi kada se postavi pitanje da li Peace Research treba da bude samo "čista", ili samo "primenjena" nauka ili i jedno i drugo. Povodom ovog pitanja Galtung smatra da u istraživanju mira što čvršće treba objediniti sve tri uloge- čiste, usmerene i primenjene nauke- čime bi se postigao veći kvalitet što se tiče samog istraživanja i veća relevantnost u odnosu na mir.[81]

Kada govorimo o interdisciplinarnosti i multidisciplinarnosti, kao značajnim odlikama istraživanja mira, neophodno je pomenuti neke od njih kao što su: međunarodni odnosi i političke nauke, socijalna psihologija i sociologija, zatim, istorija, međunarodno pravo, ekonomija, matematika i neke druge.

O ostalim odlikama istraživanja mira /institucionalnost, insistiranje na naučnoj zasnovanosti koje je često shvatano kao istraživanje u kome se verodostojnost priznavala samo činjenicama dobijenim merenjima i predstavljenim brojevima i tabelama, međunarodni karakter, celovit pristup miru kao središnoj kategoriji nauke o međunarodnim odnosima/, već smo govorili u uvodnom delu ovog rada.

Konačno, istraživanje mira je iz svog ugla stavilo u središte interesovanja i pojedine od ključnih kategorija političke filozofije, politikologije, psihologije, antropologije, ekonomije, prava itd. **/imperijalizam, integracija, strukturni problemi savremenog društva, moć, nasilje, opstanak čovečanstva, čovekova priroda, ekologija,.../.**

81 Johan Galtung, Peace Research, u knjizi: *The Social Sciences: Problems and Orientations*, Mouton /UNESCO, The Haque/Paris, 1968. p. 192.

III
JOHAN GALTUNG I ISTRAŽIVANJE MIRA

1. Koreni Galtungovog interesa za istraživanje mira

U ovom delu rada ćemo razmotriti nekoliko činjenica iz života Johana Galtunga koje su, po našem mišljenju, presudno uticale da se ovaj Norvežanin zainteresuje za istraživanje mira. Pokušaćemo da pokažemo da interesovanje za probleme mira nije došlo kod Galtunga samo kao posledica intelektualne radoznalosti, ili iz pomodnosti; on nije započeo istraživanja u oblasti koja je za nauku do tada bila t e r r a i n c o g n i t a da bi se nazvao pionirom u ovoj disciplini, iako je, zapravo, bio jedan od utemeljivača. Konačno. to nije bio za njega, s obzirom na poreklo, društveni status i obrazovanje jedini način društvene potvrde.

Johan Galtung je rođen u staroj i veoma uglednoj norveškoj porodici. Istorija Galtungovih se može pratiti još od X veka naše ere. Njegovi preci bili su na visokim položajima u hijerarhiji Norveške kraljevine: savetnici na Dvoru ili su zauzimali različita časnička mesta.

Iako je institucija aristokratije u Norveškoj ukinuta još 1821. godine,[82] tradicija poštovanja plemićkih porodica se zadržala veoma dugo. Sve je to uticalo da mladi Galtung od najranijeg detinjstva bude pripreman za delatno učešće u javnom životu i politici svoje zemlje. To su bile dužnosti koje kao pripadnik ugledne porodice, jednostavno nije mogao da izbegne. Zbog toga, bez obzira na životno opredeljenje i sklonosti, Galtung je veoma rano počeo da se bavi pitanjima uređenja norveškog društva i njegovih odnosa sa spoljnim svetom.

82 O tome podrobnije govori sam Galtung u intervjuu koji je dao ženskom časopisu *"Alle Kvinner"*, N°8, Danemark, 1978., preuzeto iz Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power*.....p. 26.

Druga činjenica od značaja za potonje Galtungovo interesovanje za istraživanje mira je neposredan doživljaj rata koji je imao. Iako kao desetogodišnji dečak nije neposredno učestvovao u ratnim zbivanjima, imao je priliku da izbliza posmatra pronicljivim dečjim očima jednu posve nesvakidašnju situaciju. Nemci su, u odnosu na druge zamlje Evrope pod njihovom okupacijom, postupali "blago" sa Norvežanima jer su ih, uz druge skandinavske narode, smatrali za bliske "arijevskoj rasi", ali su se, ipak, Norvežani odupirali stranoj okupaciji, organizovani u pokret otpora ili različitim oblicima građanskog otpora. Galtung je posebno dobro zapamtio upravo oblike građanske neposlušnosti okupacionim vlastima, o čemu će pisati kada bude razmatrao političku filozofiju Gandija. [83]

Iskustvo rata, kakvo je imao, uticalo je da se Galtung trajno opredeli za nenasilno rešavanje međuljudskih i međunarodnih sporova.

Sledeća činjenica od značaja u Galtungovom opredeljivanju za proučavanje mira tiče se njegovog iskustva u vojnoj službi. Posle završetka Artiuma /Visoke škole/, Galtung je 1949. godine upućen na vojnu obuku. Nenaviknut na podređivanje bilo kom autoritetu, Galtung je veoma bolno doživeo hijerarhijske odnose u vojnom okruženju. Iskustva boravka u vojsci učvrstila su Galtunga u uverenju da Norveška mora ozbiljno da preispita mesto i ulogu klasične stajaće vojske u odbrani ključnih nacionalnih vrednosti. Za ovaj rad je značajno to što je, odbijajući služenje vojske iz uverenja /contiestious objector/, Galtung prvi put sebe nazvao "istraživačem mira". [84]

Ostajući dosledan svojim uverenjima, on je 1954. godine, odbio veoma povoljan predlog vojnih vlasti da izabere, između nekoliko ponuđenih rešenja, način na koji će ispuniti svoju građansku dužnost. To je učinio, kako je kasnije tvrdio, da bi takvim ponašanjem "skrenuo pažnju javnog mnjenja Norveške i čitavog sveta na ugrožavanje mira." [85] U toku polugodišnjeg boravka u zatvoru zbog ovog odbijanja, zajedno sa Arne Naessom, završio je studiju o Gandijevoj političkoj etici /Gandhis politiske etikk/.

83 vidi: Arne Naes/Johan Galtung, *Gandhis politiske etikk*, Tanum, Oslo, 1955.

84 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power*, Johan Galtung's Conception of Power, Tampere Peace Research Institute, 1990. p.6.

85 Op. cit. p.6.

Međunarodni položaj Norveške je naredna činjenica od značaja u Galtungovom opredeljivanju za izučavanje mira. Ova zemlja se prostire na krajnjem severu Evrope, izvan svih važnih međunarodnih puteva. Sve do pronalaska i iskorišćavanja nafte u Severnom moru i priobalju ove zemlje, Norveška je, kao planinska i slabo nastanjena, bila neinteresantna mogućim osvajačima. U svojoj dugoj istoriji je ratovala retko, uglavnom protiv Švedske ili Danske. Za Hitlera je osvajanje Norveške značilo učvršćivanje na izuzetno značajnoj strateškoj tački na severu Evrope, a kasnije, u toku rata, obezbeđivanje korišćenja teške vode /D2O/ , sirovine za proizvodnju atomske energije.

Posle drugog svetskog rata Norveška je doživela svestran ekonomski razvoj. Članica je Ujedinjenih nacija od osnivanja, a prvi generalni sekretar ove organizacije bio je Norvežanin *Trigve Li*. Pristupila je NATO-u i Evropskom udruženju za slobodnu trgovinu /EFTA/, ali je ostala izvan Evropske ekonomske zajednice /EEC/. Norveška već nekoliko decenija pripada grupi zemalja sa najvećim dohotkom po glavi stanovnika.

Međunarodni položaj Norveške je, između ostalog, uticao na Galtunga da razmatra najbolje načine odbrane nacionalne nezavisnosti i očuvanja kvaliteta života svoje zemlje. Bez obzira na etički visoke i humane ciljeve borbe za mir, po našem mišljenju, u korenima Galtungovog delovanja na ovom polju prepoznaje se "veoma opipljiv" nacionalni interes Norveške. Ovoj maloj, privredno bogatoj zemlji, prirodno izolovanoj, odgovarao je sistem odnosa uspostavljen u Evropi posle drugog svetskog rata.

Konačno, ni iza plemenitog interesovanja za probleme zemalja u razvoju koje je Galtung ispoljio, ne stoje samo humani razlozi, već u određenoj meri i strah od nasilnog narušavanja sitema odnosa u kojima Zapad, pa samim tim i Norveška, ima privilegovano mesto. "Strukturno nasilje" razvijenih nad nerazvijenima, kako je Galtung veoma rano uočio, može da bude najkrupniji uzrok izbijanja sukoba svetskih razmera.

2. Teorijsko-filozofski izvori u Galtungovom intelektualnom oblikovanju

Kada smo na početku ovog rada tvrdili da je Johan Galtung enciklopedijski široko i razuđeno, metodološki raznovrsno, zahvatio u svojim istraživanjima gotovo sve važnije probleme humanističkih nauka, a neka naoko zaokružena pitanja dodatno problematizovao, posredno smo ukazali na teškoću određivanja svih duhovnih uticaja na intelektualno oblikovanje ovog Norvežanina.

Johan Galtung je bio otvoren za mnoge i različite uticaje filozofskih škola, načina mišljenja i teorijskih obrazaca od najranije mladosti. Naravno, on je, kao što ćemo videti kasnije, u svojim istraživanjima nadišao nivo pukog sledbenika ili pomodnog tumača teorija ili mislilaca. Njegove rasprave, analize i studije svedoče o tome.

Druga teškoća sa kojom se suočavamo kada govorimo o teorijsko-filozofskim izvorima u Galtungovom intelektualnom oblikovanju tiče se činjenice da je u nekoliko navrata preispitivao i menjao svoja osnovna naučna i metodološka polazišta i filozofska stanovišta. Najšire rečeno, kako smo već naznačili razlikujemo tri razdoblja: vreme inspirisanosti filozofijom nenasilja, razdoblje proučavanja vertikalnosti i hijerarhije u ljudskim odnosima i, konačno, period tzv. autonomne inspiracije.[86]

Za svako od pomenutih razdoblja vezuju se različiti duhovni uticaji na Galtungovo promišljanje mira. Kada budemo govorili podrobnije o svakom od njih ponaosob, posredno ćemo se osvrnuti i na preovlađujuće duhovne uticaje u tim periodima na Galtungovo mišljenje mira. Razume se da se ovog puta nećemo baviti celinom Galtungovog stvaralačkog dela i, shodno tome, teorijsko-filozofskim uticajima koje je trpeo istražujući mnoge druge probleme iz oblasti političke filozofije, političke sociologije, međunarodnih ekonomskih odnosa, itd. Uz teorijske i "primenjene studije", Galtung je napisao i veliki broj članaka koji su štampani u popularnim časopisima. Ovaj deo njegovog stvaralaštva je uglavnom ostao neistražen.[87] Upravo iz takvih razloga

86 Ova podela je, nešto izmenjena i dopunjena, preuzeta iz već navođene Korhonenove studije.

87 Op. cit. p.1.

za njega se kaže da ima "sposobnost da piše o bilo kojem društvenom problemu, bez obzira da li išta prethodno zna o njemu"[88]

Temeljna odlika celokupnog Galtungovog duhovnog izraza sadržana je u njegovom matematičkom i sociološkom obrazovanju. Amalgam matematske preciznosti i intersubjektivne proverljivosti sudova sa sociološkom sveobuhvatnošću obeležio je sve Galtungove radove.[89] Njegov slikovit jezik u izlaganju najsloženijih naučnih stavova upravo duguje istovremenom interesovanju za matematiku /sheme, skice, tabele, dijagrami/, logiku /utemeljenost sudova/ i sociologiju /primena ovakvih istraživačkih postupaka u izučavanju društvenih pojava.[90]

Kad je reč o najneposrednijim filozofskim uticajima, kod Galtunga prepoznajemo stajališta analitičke filozofije i logičkog pozitivizma /uticaj Bertranda Rasela i Ludviga Vitgenštajna/.

Budući da je smatrao da je pre preduzimanja ozbiljnih istraživanja mira neophodno upoznavanje sa ogromnim duhovnim nasleđem u nauci i filozofiji, Johan Galtung je temeljno proučio različite filozofske škole /od antike do našeg veka/ i tradicije promišljanja mira.[91]

Kad je 1953. godine čuo predavanje o Gandijevoj političkoj filozofiji,[92] zainteresovao se za proučavanje ovog učenja. Pošto sledeći deo rada razmatra uticaj filozofije nenasilja na Johana Galtunga, nećemo se ovom prilikom podrobnije upuštati u ovaj problem.

Konačno, na njegovo intelektualno oblikovanje, u određenoj meri, su uticale preovlađujuće teorije u društvenim naukama toga vremena - sistemska i funkcionalistička teorija, kao nezapamćen razmah empirijskih sociloških istraživanja.

88 Op. cit. p.2.

89 Vidi: Johan Galtung, *Theory and Methods of Social Research*, Columbia University Press, 1967.

90 Vidi: Johan Galtung, *Structural Analysis: Vocabulary, Graphs and Structures as Indicators*, Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, 1976.

91 O tome govori u :Johan Galtung, *Social Cosmology and The Concept of Peace,...*, 1978.

92 Predavanje je držao ugledni norveški filozof Arne Naess.

O raznovrsnosti teorijsko-filozofskih uticaja na Galtunga govori podatak da je, proučavajući "strukturno nasilje" i pojavu eksploatacije u odnosima ljudi kao i mogućnosti oslobođenja pojedinca od svih oblika porobljavanja i otuđenja, u velikoj meri preuzeo postavke Marksove klasne teorije i filozofije emancipacije, o čemu je i sam Galtung u nekoliko navrata govorio.[93]

Široka skala uticaja i česte promene metodskih postupaka i uglova posmatranja mogu da upute na zaključak kako je Galtung veoma dugo lutao i bio nesiguran u zauzimanju vlastitog stajališta; nedoumice te vrste, po našem mišljenju, otklonio je sam Galtung tvrdnjom kako je naučno vredan svaki rezultat dobijen strogim pridržavanjem pravila i zahteva bilo koje metode.[94]

Po našem mišljenju, uz nedostatke koji su neizbežni u zahvatima enciklopedijskog obima, Galtung je uspeo da u značajnoj meri obogati, sadržinski i metodološki, izučavanje mira, koristeći se upravo prednostima različitih metoda i dostignućima nekolikih filozofskih škola, a da se pri tom ne raspline i izgubi u opštosti. Na taj način je Galtung vlastitim primerom potvrdio neophodnost inter i multidisciplinarnog pristupa istraživanju mira.

3. Vreme inspirisanosti filozofijom nenasilja

Čitavu prvu deceniju Galtungove intelektualne delatnosti odlikuje, kao što smo već nagovestili u prethodnom delu rada, proučavanje filozofije nenasilja Mahatme Gandija. Upoznavanje stanovišta M. Gandija, i snažan utisak koji je ono na njega ostavilo, doprineli su da mladi Galtung, još kao student sociologije, svoja viđenja gandizma teorijski uobliči zajedno sa Arne Naesom.[95]

Cilj istraživanja, koja je preduzeo zajedno sa Arne Naesom u knjizi "Gandijeva politička etika", bio je, najšire rečeno, da se argumentovano suprotstavi vojnoj teoriji Norveške o odbrani ove

93 vidi: *Politics of Self-Reliance*, University of Oslo, Chair in Conflict and Peace Research, 1976. p.359., intervju Johana Galtunga listu "Borba", 1-2. jun 1991.

94 Johan Galtung, *Theory and Methods of Social Research*,...., p.29.

95 Reč je o knjizi "*Gandishe politiske etikk*", Tanum, Oslo, 1955.

zemlje. Gandi je istovremeno, kao teoretičar visokih dometa i praktičar zadivljujućih rezultata, podsticajno delovao na Galtungovo dugogodišnje suprotstavljanje tradicionalnim shvatanjima norveške odbrambene i spoljne politike.

Gandijevo učenje ima, po našem mišljenju, sve odlike produbljenog filozofskog promišljanja čoveka i odnosa u ljudskom društvu, ali ono istovremeno nudi i praktične poduke kako neizbežne sukobe, koji se javljaju u odnosima ljudi, rešavati mirnim putem. Posle uspešno sprovedene borbe za nezavisnost Indije, u kojoj je presudnu ulogu odigrao upravo Gandi, zanimanje za njegovo učenje je poraslo u čitavom svetu. Filozofija nenasilja, kao zaokružena i dosledna škola mišljenja, postala je predmetom interesovanja mnogih naučnika koji su istraživali mogućnosti uspostavljanja skladnih odnosa između ljudi i naroda. Praktični značaj izučavanja ovog učenja davala je i tadašnja zategnutost međunarodnih odnosa u svetu sa stalnom pretnjom izbijanja razarajućeg ratnog sukoba.

Konačno, primena ovog učenja je, za razliku od mnogih drugih promišljanja mira, imala pozitivan rezultat u praksi. Pre nego što se podrobnije pozabavimo stajalištima filozofije nenasilja, reći ćemo ukratko odlike Galtungovog metodološkog i teorijskog pristupa ovom učenju.

Jedna od razlika između Galtungovih "ranih radova" iz pedesetih godina, u odnosu na kasnija istraživanja, tiče se upotrebe dva različita teorijska koncepta u objašnjavanju odnosa u društvu: u ranijem razdoblju na delu je koncept tzv. "normativnog uređenja", dok kasnije preovlađuje koncept "strukture".[96] Kad je reč o normativnom pristupu, budući da ga Galtung koristi u tumačenju Gandijeve filozofije nenasilja, nastojaćemo da ga pojasnimo. Koncept normativnosti je najtešnje povezan sa konceptom moći, i na određen način predstavlja njen "prerušeni izraz": svejedno da li je reč o zakonskim, običajnim ili moralnim normama. Kad god se nastoji da se pojedinac u ponašanju /njegova energija, nagoni i "volja za moć"/ drže unutar zidova koje formiraju zakonske norme, običaji i moralna pravila ponašanja, imamo na delu odnos društva /civilizacije/ i prirode /nagonskog/, ili kako bi to Frojd /*Sigmund Freud*/ rekao, tzv. "nelagodu u kulturi" /*Das Unbehagen in Der Kultur*/.

96 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power*,...,p.8.

Ovakav pristup, zasnovan na normama, ima svoja dva vida ispoljavanja: dinamički i statički. U prvom slučaju, čovek može svojom delatnošću da menja prethodno utvrđene norme i da ih prilagođava sebi, naravno, sa moći koju poseduje u odnosu na one kojima postojeće norme odgovaraju ili u odnosu na one koji žele promene u drugom smeru i drukčijeg kvaliteta. Po drugom gledanju /statičkom/, sve izvan onoga što je uspostavljena norma je "nenormalno ili opasno".[97]

U ovom slučaju norme se određuju onakvima kakve "pozitivno jesu"; nepotrebne su suštinske promene, a status quo je poželjno stanje. Galtung se u svom pristupu opredelio za dinamički vid normi.

Osnovno polazište "Gandijeve političke etike" se odlikuje uvažavanjem imanentne unutrašnje napetosti kod pojedinca prouzrokovane sukobom nagonskog /nesvesnog, iracionalnog/ i utvrđenih pravnih, moralnih i običajnih pravila ponašanja i sukoba između pojedinaca, grupa, društava, uzrokovanim različitim interesima.

Budući da su ovi sukobi neizbežni, Galtung, po našem mišljenju, svoju knjigu namenjuje i kao praktičan priručnik svima koji se bore za rešavanje sukoba između ljudi mirnim putem. Najpogodnije oružje u toj borbi, sledeći Gandijevo učenje, nije nikakvo tehničko, materijalno sredstvo, već poseban način, nazvan "satyagraha".[98]

Satyagraha je duhovno oružje, oružje svesti, i može biti upotrebljeno samo od strane osoba koje su svesne te svoje moći. Suština nije, dakle, u oružju kao takvom, već u svesti pojedinca koji ga upotrebljava. Iz ovakvih premisa može se zaključiti da čovek, svestan sebe i potrebe za moralnim usavršavanjem i pročišćavanjem duhovnog od uticaja nagonskog /prljavog/ u sebi, predstavlja to ubojito oružje/Satyagrahu. Razmatranja dvojstva čovekove prirode imaju veoma dugu tradiciju u ljudskom mišljenju još od starih Persijanaca, Grka, Kineza i drugih civilizacija. Zanimanje za odnos dobra i zla u čoveku ispoljili su i teoretičari "društvenog ugovora", tako da nam hindu-filozofija i Gandijevo učenje u tom pogledu ne nude nešto nepoznato. Niče /*Nietzsche*/

97 Op. cit. p.9.

98 Johan Galtung/Arne Naess, *Gandhise politiske etikk*, Tanum, Oslo, 1955. pp.92-99, navedeno prema već korišćenoj Korhonenovoj studiji.

je, u drugoj polovini prošlog veka, nasuprot bezgraničnoj veri u moć ljudskog razuma iz doba prosvetiteljstva, postavio filozofske osnove shvatanju da čovekom vlada iracionalna strana kao svepokretač njegovih aktivnosti. "Volja za moć" /Das Wille Zur Macht/ kao slepa sila podsvesnog stoji u osnovi čovekovog delanja kao nagonskog bića. O svesti kao "površini, odblesku nagonskog", piše i Frojd, a posle njega veliki broj sledbenika.[99]

Postavke koje je Frojd dao o odnosu ida, ega i superega, uz izvesne izmene i jezička preoblikovanja, preuzeli su mnogi stvaraoci u međuratnom razdoblju, kao i pretežan broj filozofa do naših dana.[100]

Na ovakvoj homokosmologiji bio je zasnovan i jedan broj radova pre, za vreme i posle drugog svetskog rata.[101] Za naš rad svakako je najznačajniji prilog koji je o tome dao Hans Morgentau /*Hans Morgethau*/, rodonačelnik realističke škole u teoriji međunarodnih odnosa. Morgentau smatra da je svepokretač čovekovih, ali i društvenih, aktivnosti želja za uvećanjem moći. Ova želja je u središtu svega i veoma je rušilačka, prisutna kod svakog pojedinca, u njegovom odnosu prema društvu, kao i u odnosima grupa i država. Po ovom misliocu, postoji stalna opasnost od eksplozije potisnute "volje za moći" u čoveku ili društvu; kada popuste pod pritiskom, zidovi moralnih, legalnih i običajnih zabrana dolazi do nasilja u odnosima pojedinaca i sukoba i ratova u odnosima grupa i država.[102]

Morgentau, dalje, tvrdi da je u ime lične bezbednosti bolje prihvatiti bilo kakav društveni poredak, nego živeti u stanju neor-

99 Emile Durkheim, *The Dualism of Human Nature and its Social Conditions,* in Wolff, Kurt H., "Essays on Sociology and Philosophy by Emile Durkeheim et al. New York, 1964. pp.325-340.

100 O tome vidi podrobnije u: "*Filozofsko čitanje Frojda*", zbornik, IICSSO Srbije, 1988.

101 Npr. Bertrand Russel, *Power, A New Social Analysis* /1938./ Unwin Reading, 1983. - Bertrand de Jouvenel, Power, *The Natural History of its Growth,* Hutchinson, Tiptree, 1948. - Elias Canetti, *Masse und Macht*, /1960/, Claassen, Kevelaer, 1981.

102 O tome vidi: Hans Morgenthau, *La Realite des normes, en particulier des normes du droit international. Fondements d'une theorie des normes,* Alcan, Paris, 1934., navedeno prema Korhonenovoj studiji, korišćenoj u ovom radu; i sveobuhvatnije u : Hans Morgenthau, *Politics among Nations, The Struggle for Power and Peace*, 5-th ed. rev. Knopf, New York, 1978.

ganizovanosti i neizvesnosti.[103]; Potpuna pravda i mir su nedostižni u svetu u kome živimo, tako da je, po mišljenju Morgentaua, "zadatak teoretičara mira tragičan, ali i ne sasvim uzaludan".[104] Ako izuzmemo imanentnu težnju da uvećava moć, čovek, smatra ovaj naturalizovani Amerikanac, nije ni dobar, ni zao - on samo nije potpuni "gospodar u svojoj kući" i ima delimičnu kontrolu nad svojim nagonskim delom.

Kao što je vremenom Galtungovo ime postalo sinonim za istraživanje mira, tako je, na jednom širem planu izučavanja međunarodnih odnosa, Morgentau nezaobilazan i po domašajima, zahvatu i ozbiljnosti promišljanja ključnih pojmova političke nauke i filozofije. Gandi takođe dualistički određuje čovekovu prirodu: "Čovek je nasilan posmatran kao životinja, ali mišljen kao duh je nenasilan".[105] Ljudsko biće se, po njemu, sastoji iz dva dela, životinjskog i duhovnog. Čovek, posmatran kao fizičko biće, je zao, nasilan i pun strasti; nastoji da uspostavi kontrolu nad svojim duhovnim delom. Tu ljudsku stranu Gandi naziva "prljavom"; ravnoteža duha i tela je moguća pročišćavanjem čovekove životinjske strane, a ne izgrađivanjem bilo kakvih "normativnih zidova" koji bi držali pod kontrolom nagonsko.

Upotreba iskaza "duhovno pročišćavanje" može da navede na zaključak da u pozadini Gandijevog učenja stoji tajanstvenost verskih obrednih radnji. Po našem mišljenju, ovaj koncept nije nužno vezan za religijsko, osim u situaciji poistovećivanja "duhovnog usavršavanja" sa "dostizanjem apsoluta". Naime, kako i Galtung primećuje, Gandi Satyagrahom jednostavno postavlja pred čoveka visoke zahteve u pogledu njegovog odnosa prema istini, te ostvarivanja prevlasti duha nad potrebama tela praktikovanjem npr. posta, uzdržavanjem od zadovoljavanja nagona, sve u cilju dostizanja kontrole nad samim sobom. Tek tada čovek postaje moćan i slobodan. Gandi smatra, kao što vidimo, da "čovek može biti gospodar u svojoj kući" ako uspe da stavi "slepe sile podsvesti" pod kontrolu svesnog dela čoveka.[106]

103 Op. cit. p.830.

104 Op. cit. p.822.

105 M. K. Gandhi, *For Pacifist*, Navajivan, Ahmedabad, 1971. p.9.

106 Op. cit. p.13., Detaljnije o tome, takođe, u: Gandhi, *Borba nenasiljem*, Komunist, Beograd, 1977.

Naravno, ostvarenje prevlasti duha nad telom nije, po Gandiju, nadohvat ruke čoveku; uprkos njegovoj veri u stalan napredak čovečanstva i snovima o boljem svetu, Galtung ne prebacuje ovom genijalnom Hindusu naivni idealizam.[107] Po našem mišljenju, ovde je pre reč o odlici gandizma: trajnom optimizmu u promišljanju čoveka.

Možemo da zaključimo, nakon prethodnih razmatranja Satyagrahe, slično kao što je i Galtung učinio, da je trajan mir, po filozofiji nenasilja, nemoguće ostvariti ravnotežom snaga u odnosima ljudi i naroda, već duhovnim pročišćavanjem i poboljšavanjem većine pripadnika ljudskog roda.

Galtung, dakle, prihvata suštinu koncepta Satyagrahe, mada ne i neke njene zahteve koji su teško primenjivi u evropskim zemljama /post, npr./, ali smatra da ideje pridržavanja istinoljubivosti u odnosima ljudi, samoostvarenja u svakidašnjem životu i ljubavi prema svakom živom biću imaju opštu vrednost.[108] Gandi vidi dva načina samoostvarenja čoveka: Brahmacharia i Ahimsa. Galtung i Naess tumače Brahmachari-u kao "samokontrolu" i smatraju da ona ima mnogo šire značenje od jednostavnog upravljanja sobom.[109]

Da bi neko uspešno mogao da preobrati mišljenje drugog čoveka ili drugih ljudi, a da pri tom ne povredi dostojanstvo ličnosti /ne statusa!/ osobe na koju želi da utiče, osim časnih namera, znanja, otvorenosti i hrabrosti mora, kako kaže Gandi, da vlada svojim postupcima u potpunosti /Brahmachrya/.

U nameri da dostignuća svog učenja delotvorno upotrebi u praktičnoj političkoj borbi, Gandi je osnivao posebne škole za obuku ljudi koji će se boriti za nezavisnost Indije nenasilnim sredstvima. Tako su u Ašramima *[Ashrams]*, sledbenici ovog učenja nastojali da gladovanjima, celibatom i meditiranjem, dakle potpunom askezom, dostignu stanje nezavisnosti od spoljnih uticaja i duhovno očišćenje. Razlikovanje "elitnih boraca", školovanih u Ašramima, i običnih sledbenika, kritikovali su Gal-

107 Johan Galtung/ Arne Naess, *Gandhise politiske etikk*, Tanum, Oslo, 1955. pp.16-18. /navedeno prema Korhonenovoj studiji/

108 Op. cit. p.43.

109 *Ibidem*, p.47.

tung i Naess i upoređivali ga sa stajalištima koja je zauzimao Kautilja /IV vek p.n.e./ u njegovom delu Artašastra /Arthasastra/.[110]

Ovo navodimo zato što će i sam Galtung zagovarati deceniju kasnije, da se prvi koraci u borbi za prevazilaženje "strukturnog nasilja" moraju napraviti upravo u organizaciji odnosa u institutima za istraživanje mira.[111]

Iz Brahmachary-e, kao šireg teorijskog koncepta, Galtung izvodi svoju političku doktrinu Swadeshi.[112]

Ova doktrina predstavlja sažeti izraz celokupnog Gandijevog učenja. Sledeći svoj životni credo da su i za najduže puteve neophodni prvi koraci, delovanje u najbližoj okolini na rešavanju problema "sad i ovde", on je, npr., organizovao čuveni "slani marš" /Salt March/, kao praktičan korak u protivljenju monopolu Britanaca u snabdevanju indijskog potkontinenta ovom namirnicom, zatim, oblačio tradicionalnu hindu-odeću i tako delotvorno bojkotovao engleski tekstil....

Za razliku od Swadeshija, druga politička doktrina Brahmachary-e, koja se odnosi na šire postavljene ciljeve, kao što su sloboda i nezavisnost, poznata je pod imenom Swaraj.[113] To je ponovo, u suštini, duhovni koncept; njegovo određenje liči na prvi pogled na sofizam zbog dvostrukog ponavljanja reči i njihovih značenja, ali to, naravno, nije jezička obmana, već iskaz koji ima jasan sadržaj. Naime, Gandi smatra da je sam pokušaj zadobijanja Swaraja, takođe Swaraj. Ovu i dalje nerazumljivu tvrdnju ćemo objasniti primerom: pristalice Gandijevog Pokreta za nezavisnost Indije su počele da slave nezavisnost ove zemlje još 1920. godine, iako je pravno i faktički to bilo ostvareno tek nakon 27 godina. Presudan trenutak u borbi, po ovoj doktrini, nastupa onda kada čovek svesno odluči da postigne neki cilj. Doslednim pridržavanjem metoda borbe nenasiljem, postizanje cilja postaje samo pitanje vremena.

110 O tome vidi : Kautilya, *Arthasastra,* transl. by R. Shamasastry, Rama Rao, Mysore, 1967.

111 Johan Galtung, *Istraživanje mira: Dosadašnja iskustva i buduće perspektive,* Međunarodni problemi, br. 2. 1971. godina, Beograd, str. 69- 85.

112 Johan Galtung/ Arne Naess, *Gandhise politiske etikk*, Tanum, Oslo 1956. pp.52-89, 101, 177-178. /navedeno prema Korhonen, Pekka, The Geometry of Power,..../

113 *Ibidem*, pp.68-74, 101-102.

Drugi način, **pored Bramachary-e, unutar velikog koncepta Satyagrahe, koji takođe uspešno spaja teorijsko-filozofske postavke i praktičnu akciju je Ahimsa.** Ahimsa znači nenasilje prema drugima, i predstavlja najznačajniji deo Gandijevog učenja zbog njegove praktične delotvornosti. Studija "Gandhise politiske etikk" se u najvećem delu bavi razmatranjem upravo Ahimse. Po našem mišljenju, Galtung i Naess su ispoljili veliko zanimanje za Ahimsu zbog moguće primene postavki ovako racionalne metode, bez gotovo ikakvih religijskih svojstava, u uslovima odbrane Norveške. Ahimsa je pogodan metod odbrane upravo malih zemalja kakva je Norveška, jer daje šansu vojnički slabijoj strani u sukobu da se odupre jačem napadaču.[114]

I ovde, uz svu dobru volju da Galtungovo zanimanje za filozofiju nenasilja tumačimo isključivo razlozima naučno-teorijske prirode, uočavamo kao prvobitni poticaj za njegove intelektualne napore brigu za nacionalne interese zemlje kojoj pripada. Uostalom, bila bi iluzija od nekoga, bez obzira koliko imao tzv. "globalnu identifikaciju", očekivati da bude potpuno nezavisan od nacionalne pripadnosti.

Ahimsa podrazumeva, kao sveobuhvatna metoda, osim zahteva da "nikad ne treba upotrebiti nasilje", i delovanje, a ne samo pasivno odustajanje od nasilja. Gandi razlikuje tri oblika borbe nenasiljem: "nenasilje jakih" koje sprovode oni sa dubokim unutrašnjim uverenjem i snagom; "nenasilje slabih", odlikuje sve one lišene mogućnosti otvorenog, nasilnog sukoba s protivnikom i, na kraju, "nenasilja kukavice", kao način borbe za postizanje određenih ciljeva onih koji se boje i iz straha ne mogu da upotrebe druge oblike sukobljavanja.[115]

Postoji samo jedna situacija u kojoj je Gandi upotrebu nasilja smatrao dopuštenom: čovek u odbrani vlastitog života i dostojanstva može kao krajnje sredstvo da upotrebi silu, pod uslovom da ne veruje u Ahimsu kao metod borbe.[116] Savete slične sadržine Gandi je davao svom sinu koji, inače, nije bio njegov

114 O tome vidi podrobnije u : Gandhi, *Borba nenasiljem*, Komunist, Beograd, 1977.

115 Johan Galtung/Arne Naess, *Gandhise politiske etikk*,...pp.106-7. Navedeno prema već više puta citiranoj studiji Pekke Korhonena.

116 O tome vidi u: M. Gandhi, *The Doctrine of Sword*, in Non-Violence, Peace and War, vol I, Navajivan, Ahmedabad, 1962. pp.3-6.

idejni sledbenik.[117] Metod borbe Etiopljana, Čeha i Poljaka u drugom svetskom ratu je smatrao za Ahimsu, jer su protivnici ovih naroda bili neuporedivo moćniji.[118]

Uspeh u borbi ovakvim metodama je izvestan, smatrao je Gandi, zbog toga što se ona vodi otvoreno, uz dužno poštovanje ličnosti onoga čiju volju želimo da preobratimo; osnovna sredstva u toj borbi su reči koje jasno iskazuju naše namere- protivnika treba pridobiti snagom argumenata a ne ucenama, vredanjem i fizičkim pritiscima; kada se kritikuje, uvek se mora ponuditi novo rešenje i, konačno, protivnika treba pridobiti a ne poraziti.[119]

Kao i što Korhonen primećuje u svojoj studiji,[120] postoji određena nelogičnost u zahtevima Satyagrahe: izložene norme ponašanja nisu "pokrivene" sankcijama; budući da ovaj metod podrazumeva kao nužan preduslov svoje delotvornosti visok stepen socijalne i fizičke blizine sa onima na čiju volju želimo da utičemo, a to su ljudi iz naše okoline /rođaci, prijatelji, kolege na poslu/, kazne ne odgovaraju duhu ovog načina uticanja na svest drugih.[121]

Već smo utvrdili da su Galtung i Naess, proučavajući Gandijevu političku etiku, razmatrali istovremeno mogućnosti primene celine ili pojedinih delova ove filozofije, praktičnih poduka i normi u norveškim uslovima. Pojedini postupci i radnje Mahatme Gandija ne samo što su bili neprimenjivi u evropskim uslovima zbog izražene anarhističko-individualističke crte i nesaglasnosti sa kulturom i tradicijom ovog kontinenta, već su im Galtung i Naess prigovarali nemoralnost /npr. gladovanju/.[122]

Na drugoj strani, za Galtunga i Naess-a je bilo mnogo značajnije izučiti načine uticanja na odnose grupa, kolektiva ili društava, dok je Gandijevo učenje, kao što smo videli, uglavnom usmereno na individualno usavršavanje i pojedinačnu borbu za ostvarenje pravednih ciljeva. Postavke gandizma svakako, po mišljenju Galtunga i Naess-a, ne mogu u celini biti primenjene u zemljama "zapadne demokratije"; filozofiji nenasilja prigovaraju da je preuzela neka autoritarna rešenja iz Kautiljinog učenja i da sadrži izraženu anarhističku notu,[123] o čemu smo ranije govorili.

117 *Ibidem*, p.6.

118 M. Gandhi, *Non-Violence in Peace and War*, vol. I, pp. 340-342.

119 O tome podrobnije u: M. Gandhi, *Borba nenasiljem,...*

120 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power,...*, p.27.

121 O značaju blizine za uspostavljanje bliskosti i poverenja i naposletku za uspeh u preobraćanju volje drugoga detaljno govori psiholog Kurt Lewin u *"Principles in Topological Psychology*, Mcgraw Hill, New York and London, 1936.

122 Galtung i Naess su smatrali da se gladovanjem vrši veliki pritisak na savest protivnika, i da se on zapravo na taj način prinuđava da učini ono što želimo, što su oni smatrali za problematično u moralnom smislu.

Ono što se, po našem mišljenju, ne može prigovoriti gandizmu sa stanovišta opšte primenjivosti je zalaganje za izgradnju jakog pojedinca koji uspešno vlada sobom i odlučuje za sebe; samo čovečanstvo sastavljeno od pretežnog broja takvih ljudi može da se nada trajnom miru i rešavanju svih sukoba na miran način.

Zanimanje za praktičnu primenu poduka gandizma u uslovima međunarodnih odnosa krajem pedesetih godina, te istraživanje najpovoljnijeg modela odbrambene politike Norveške su se nastavila i kroz druge radove iz tog vremena.[124]

Postepena izgradnja "pacifističke armije" je cilj koji prepoznajemo, osim u pomenutoj knjizi /Forsvar uten militaervesen/, i kod drugih autora koji su u to vreme pisali u toj i srodnim oblastima.[125]

Već u ovoj knjizi /Forsvar.../, uočava se lagano udaljavanje Johana Galtunga od gandizma; naime, uz njegov poznat, u prethodnom delu rada podrobno razmatran stav o dometima filozofije nenasilja, Galtung širi ovaj koncept, prilagođavajući ga potrebama tadašnjih međunarodnih odnosa.

U određivanju mira, Galtung prvi put nadilazi shvatanje da je mir samo "absentia belli" i u razmatranje uvodi, osim fizičkog nasilja, i oblike "mentalnog nasilja".[126] Pojmu mir pridružuje slobodu i pravdu kao srodne pojmove bez kojih se mir ne može misliti, i tako već naziremo matricu "strukturnog nasilja"

123 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power*,...., p.32.

124 Johan Galtung, *Pacifism from Sociological Point of View,* EPR II, pp.305-327., Johan Galtung, *Forsvar uten militaervesen. Et pasifistisk grynsyn, Folkereisning mot krig,* Oslo, 1959. /navedeno prema Korhonenovoj studiji *"The Geometry of Power,../*

125 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power*,...,p.37.

126 Op. cit. p.35.

koja će zaokupljati Galtungovu pažnju u narednim godinama. Gotovo deset godina pre zaokruživanja istraživanja strukturnog nasilja novim određenjem mira, Galtung je, po našem mišljenju, naznačio glavne problemske tačke svojih intelektualnih napora.

Od značaja za naš rad je svakako i Galtungovo neposredno određivanje prema tada /kraj pedesetih godina/ preovlađujućim teorijama međunarodnih odnosa, posebno u odnosu na realističku školu. Za razliku od Morgentaua /Hans Morgenthau/, Galtung smatra **da ne postoji razlika između individualnog i grupnog morala, te da u tom smislu interesi države /Staatrason/ ne mogu biti ispred interesa građana.**[127] Slobode i prava građanina, pojedinca, su mera demokratičnosti, smatra Galtung, bilo kog društvenog poretka. Delajući u skladu sa svojim teorijskim stanovištima, Galtung je preduzeo nekolika putovanja diljem zemaljskog šara /Kina, Kuba, Italija, Vijetnam/ i zalagao se za sveobuhvatnu pomoć zemljama u razvoju i nerazvijenima, shvativši veoma rano da ogroman nesklad u ekonomskom razvoju i neekvivalentna razmena na svetskom tržištu mogu biti razorniji po mir od bilo koje atomske bombe.[128]

Ponet oduševljenjem i verom u čovekove moći i stalan napredak čovečanstva, Galtung ipak nije skliznuo u neumereni idealizam; logičko-matematski ključ u promišljanju svih problema nije mu dozvolio da se previše odlepi od stvarnosti međunarodnih odnosa.[129]

Otvorenost za drukčije metodske postupke i misaone obrasce očitovao se kod njega, između ostalog, i u dovođenju u

127 Odnos pojedinačnog i opšteg /državnog, društvenog/ interesa je predmet proučavanja i zauzimanja različitih stanovišta već nekoliko hiljada godina u radovima političkih filozofa. Klatno se u ovim promišljanjima kretalo od zagovaranja potpunog prvenstva opšteg interesa oličenog u državi, pa do poricanja svakog oblika društvene organizacije i opredeljivanju za krajnji individualizam. Galtung je povodom ovog problema analizirao studiju Friedricha Meineckea, *Die Idee der Staatrason*, Oldenburg, Munchen, 1924, 1963

128 O tome Galtung govori u članku objavljenom 1959. godine u norveškom časopisu: "*Var nye verden*", pp. 258-261, o izgradnji fabrike za preradu riba u Kerali, Indija.

129 O metodološkim okvirima svojih istraživanja govori u: Johan Galtung, *Reason and Unreason in Aplication of Mathematical Models in Sociology*, University of Oslo, Institute of Sociology, 1957.

vezu gandizma i komunizma u pogledu mogućeg uticaja na uspostavljanje miroljubivih odnosa u svetu. Galtungu možemo uputiti još jednu krupnu zamerku: iako je, kao što smo već utvrdili, osporavao nadmoć opšteg interesa oličenog u državi /Staatrason/ nad interesom pojedinca i građanina, pomenuta knjiga se u celini može svrstati u dela pisana u odbranu nacionalnih interesa Norveške. Naime, u njoj Galtung u potpunosti opravdava ciljeve i metode klasične vojne odbrane Norveške, odbrane životnog standarda, načina života i nacionalnog ponosa, čak i šireg strateškog interesnog polja izvan protezanja suvereniteta norveške države.[130]

Konačno, ovo razdoblje Galtungove intelektualne delatnosti odlikuje i rad na popularisanju istraživanja mira u svetu, kao i osnivanje takvog naučnog instituta u Norveškoj. Credo Gandijeve filozofije nenasilja da se čovek u svakoj situaciji mora pridržavati istine /Satyagraha/, Galtung je u svojim radovima, prilagođenim potrebama ustanovljavanja naučnih istraživanja mira koja će delotvorno uticati na središta političkog odlučivanja, izmenio u zahtev za "pridržavanjem naučne istine".[131] Osnovnu ulogu takvih instituta za istraživanje mira Galtung je video u : "pomoći političarima demokratskih nazora u izboru pravih rešenja, jednom opštem pročišćavanju jezika i mišljenja, te racionalizaciji i objektivizaciji procesa donošenja političkih odluka koje izazivaju posledice u međunarodnim odnosima.[132]

Prvi instituti za istraživanje mira krajem pedesetih godina bili su osnivani uglavnom u SAD, u sklopu nekih univerziteta, o čemu smo već govorili u delu rada koji ima naslov "Opšte odlike istraživanja mira". Pored osnivanja Instituta za istraživanje mira u Oslu 1959. godine /Peace Research Institute, Oslo-PRIO/, te godine Galtung, objavljivanjem članka "Pacifizam sa sociološkog stanovišta" /Pacifism from a Sociological Point of View/, započinje svoje stalno obraćanje čitalačkoj publici na engleskom jeziku. Ovaj članak izdvajamo, između ostalog, i zbog iznetih predloga od strane Galtunga o najboljim načinima uređenja

130 Johan Galtung, *Forsvar...*, pp.12-14.

131 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power,...*, p.41.

132 O tome vidi detaljnije u: Palonen, Kari, *Social Science as Peace Research, An Interpretation of Johan Galtung's Intellectual Odyssey*, Current Research on Peace and Violence, 2/1978. pp.104-125

ljudskih odnosa koji bi predupredili međunarodne sukobe. U tom smislu on zagovara stvaranje mreže primarnih odnosa /mešoviti brakovi/, jačanje međusobne zavisnosti, povećanje kontakata između različitih grupa, povećanje fonda znanja, što bi sve, po njegovom mišljenju, uticalo na smanjenje i nestajanje sukoba "srednjeg nivoa" /između nacionalnih država/; veliki broj sukoba, uglavnom svađa, na nivou pojedinačnih kontakata bi se, po Galtungovom mišljenju, neuporedivo lakše rešavali.[133]

Na tragu ovakvih razmišljanja, on, početkom šezdesetih godina, model međunarodnih odnosa koji bi obezbeđivao mir vidi u postojanju velikog broja relativno nezavisnih jedinica, a ne u nekakvoj svetskoj državi kao središtu političke moći. Cepkanje jednog središta u bezbroj većih ili manjih jedinica, koje bi onda, po potrebi, svojom voljom izgrađivale "supersisteme", podseća na "postmoderno stanje", koje je u to vreme zagovarao Žak Derida */Jacques Derrida/* u tzv. "dekonstrukciji" teorije. Galtung tada nije bio sasvim spreman da ide do kraja i prihvati zavodljivi govor postmodernizma za "apatijom u teoriji" i "razaranjem svih sistema", već je, shodno svom naučnom obrazovanju, ipak zaključio "da ne postoje dve grupe na planeti za koje bi bilo nemoguće da stvore nekakav oblik supersistema."[134] Autoritet takvog supersistema bi počivao na "veštini preobraćanja pacifista" koji bi, dobro opremljeni sociološkim saznanjima, obezbeđivali funkcionisanje zajednice bez potpore u fizičkom nasilju.[135]

Uprkos tome što u ovakvim razmišljanjima naziremo elemente tzv. "relevantne utopije", ona su, po našem mišljenju, otvorila široki prostor za dalja istraživanja mira u svetu "uvodeći u igru" proučavanje odnosa u primarnim društvenim grupama /tzv. "alfa i beta strukture"/,[136] moći, nasilja i drugih sociooloških problema.

Galtung u pomenutoj studiji ostaje dužan za objašnjenje, kako to ispravno primećuje Pekka Korhonen u više navrata citiranoj studiji, na koji način zaštititi takav najviši autoritet od

133 *Ibidem*, p.50.

134 Johan Galtung, *Pacifism from Sociological...*, p.316.

135 *Ibidem*, p.316.

136 O tome Galtung podrobno govori petnaestak godina kasnije u studiji: *On Violence in General, Goals, Processes and Idicators of Development Project*, United Nations University, Geneva, University of Oslo, 1978.

korupcije. Nije li, kako se nama čini, Galtung upao u sličnu grešku kao i Platon kada a priori veruje u nepogrešivost i nepotkupljivost pacifista, odnosno filozofa?

Razmatrajući mogućnosti uticaja istraživača mira i njihovih novoosnovanih instituta na središta političkog odlučivanja, Galtung je zagovarao organizovanje instituta za istraživanje mira u "supersisteme" koji će parirati odgovarajućem nivou političkog sistema. Iskreno verujući u moć naučne istine, on je "visokom položaju u instituciji politike",[137] kako je određivao moć, želeo da suprotstavi moć naučnih institucija.

Razvoj institutskog načina istraživanja mira je, po našem mišljenju, u velikoj meri dao za pravo Galtungu; parirajući energiji uma upregnutoj na promišljanju rata, istraživači mira su do naših dana u najmanju ruku uspeli da svoja saznanja ozbiljno suprotstave, ogromnoj po obimu i sveobuhvatnoj po širini, literaturi o sukobima između ljudi.

4. Razdoblje "vertikalne inspiracije"

Kraj pedesetih godina u intelektualnoj delatnosti Johana Galtunga se odlikuje, kao što smo već utvrdili, zanimanjem za institucionalizaciju istraživanja mira. O tome govori osnivanje, prvo Odeljenja za istraživanje sukoba i mira /Section for Research on Conflict and Peace/ u okviru Instituta društvenih nauka u Oslu /Institute for Social Research/, a potom osamostaljivanje ove naučne jedinice u čuveni Institut za istraživanje mira /Peace Research Institute, Oslo-PRIO/, 1965. godine.

Druga odlika ovog razdoblja tiče se njegovih sveobuhvatnih sociooloških istraživanja "strukturiranja društva", kao i izučavanje različitih uticaja pojedinih društvenih slojeva na stvaranje i vođenje unutrašnje i spoljne politike /kao teorijski model Galtungu je u ovim analizama poslužila podela svakog pojedinog društva i međunarodne zajednice na centar i periferiju/. Opšte je mesto u modernoj sociologiji, bez obzira na metodološki prilaz istraživača, da je neravnomerna raspodela ukupne društvene moći uslovila vertikalno, hijerarhijsko ustrojstvo

137 Johan Galtung, *Pacifism from...*, p.316.

društva, pa samim tim i pretežan uticaj pojedinaca, slojeva /ili država kad je reč o međunarodnoj zajednici/, na donošenje najvažnijih političkih odluka. Razmatrajući podrobno problem društvene organizacije, Galtung je utvrdio presudan uticaj upravo ovog pojma na izučavanje mira.[138] Mir će se, po njegovom mišljenju, jednoga dana izučavati u sklopu "teorije društvene organizacije" kao njen neodvojiv deo.

Pre nego što se podrobnije osvrnemo na ova pitanja, smatramo da je neophodno da se šire pozabavimo institucionalizacijom istraživanja mira u Norveškoj i ulogom Johana Galtunga u tome. Već smo u nekoliko navrata posredno ustvrdili da je jedna od suštinskih odlika savremenih istraživanja mira, za razliku od svih ranijih promišljanja ovog fenomena, njegovo organizovano, institutsko izučavanje.

Uvažavajući potrebu očuvanja nezavisnosti istraživanja mira od bilo kakvih spoljnih uticaja /pre svega ideološko-političkih/, Galtung je na početku delovanja Odeljenja za istraživanje sukoba i mira obezbedio finasiranje iz više izvora: matičnog Instituta društvenih nauka u okviru koga je poniklo pomenuto odeljenje, državnih institucija i privatnih kompanija- što je sve u krajnjem ishodu uslovilo nemogućnost pretežnog uticaja zajedno, ili bilo kog pojedinog finasijera na rad instituta.[139] Ovi, naoko tehnički detalji u nastajanju istraživanja mira, zaokupljaju našu pažnju jer smatramo da je obezbeđivanje materijalne, a onda i svakovrsne nezavisnosti naučnih istraživanja mira od spoljnih uticaja putem osnivanja posebnih instituta, conditio sine qua non ozbiljnog bavljenja ovim problemom. Danas, kada je u svetu na desetine ovakvih instituta, i kada je izučavanje mira neodvojiv deo promišljanja međunarodnih odnosa i spoljne politike svake države, nema se dovoljno jasna predstava o težini prvih koraka u zasnivanju, osamostaljivanju i afirmaciji instituta za istraživanje mira.[140]

138 Johan Galtung, *EPR* I. I., 1968. p.30.

139 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power,...*, p. 51.

140 O problemima institucionalizacije istraživanja mira Galtung podrobno govori u: Johan Galtung, *Research on Conflict and Peace. A Progress Report,* Institutt for Samfunnsforskning, Avdeling for Konflikt-og Fredsforskning, Oslo, 1961. i u: *"Galtung's remebernings in Dedicatins to EPR"*, vols. I-V

Projekti, koji su rađeni u novoosnovanom Odeljenju za izučavanje sukoba i mira /Section for Research on Conflict and Peace/, uglavnom su se bavili studijama sukoba, istraživali Gandijevsku tradiciju, diplomatiju, novinarstvo, stavove javnog mnjenja prema nekim društvenim pojavama i problemima i, u najvećoj meri, fenomen vertikalnosti u društvenoj organizaciji.[141]

Zajednička odlika svih pomenutih istraživanja, pored vezanosti za mir, u metodološkom pogledu, je oslanjanje na empirijske postupke; teorijska uopštavanja su sledila tek nakon provedenih temeljnih istraživanja egzaktnim metodama, a dobijeni rezultati su predstavljani grafikonima, statističkim tabelama ili shemama. U prvim godinama Peace Research-a je očigledan, gotovo kod svih istraživača mira, pretežan uticaj bihejviorizma.

Sredinom šezdesetih godina, u određivanju mira Galtung po prvi put razlikuje dva njegova vida: "negativni mir, koji je odsustvo nasilja, odsustvo rata- i pozitivni mir, koji je udruživanje /integracija/ ljudskog društva."[142] Ovo određenje ne donosi sadržinsku novinu u Galtungovom promišljanju mira; on je, naime, još u doba "gandijevske inspiracije" smatrao da odsustvo nasilja, fizičkog ili mentalnog, predstavlja neophodan ali ne i dovoljan uslov za obezbeđivanje trajnog mira. Oblik društvene organizacije, kao prauzrok svih sukoba, može se učiniti skladnim i otpornim na sukobe širih razmera tek udruživanjem i saradnjom.

Izučavanje društvene organizacije, vertikalnog društvenog strukturiranja i hijerarhijskih odnosa, predstavlja, po našem mišljenju, temeljan preokret u savremenim istraživanjima mira. Sa stanovišta doprinosa stvarnom miru, napuštanje uglavnom jalovog terena istraživanja različitih koncepata mira, odbrambenih strategija pojedinih država, predloga o drugačijem uređenju međunarodne zajednice predstavlja "kopernikanski obrat" koji je usmerio ova istraživanja u ogromno, iz ugla Peace Research-a neistraženo, područje društvene organizacije.

U razmatranju društvene organizacije, Galtung trpi uticaj funkcionalizma, strukturalizma i, u najvećoj meri, sistemske

141 Vidi: *Introduction to EPR* vol. III, pp.21-24.

142 Johan Galtung, *An Editorial*, in Journal of Peace Research, I/1964. p.2.

teorije.[143] On u svojim istraživanjima izjednačava društvenu organizaciju i čovekov organizam- mir na taj način poistovećuje sa zdravljem, a istraživanje mira posmatra kao nauku o zdravlju društva i međunarodnog sistema.[144]

Izučavanje uticaja društvene organizacije na izbijanje sukoba izmedu pojedinaca, grupa i društava, Galtung započinje analizom moći. Teško da bismo mogli da nađemo mislioca koji je tokom ljudske istorije proučavao čoveka i društvo, a da posredno ili neposredno nije pokušao da se osvrne na pojam moći. Ne nameravamo da dajemo u ovom radu uporedan prikaz različitih određenja moći, niti da je sami definišemo, tim pre što ni sam Galtung nije proučavao ovu kategoriju odvojeno, već u sklopu šireg koncepta mira.

S obzirom na dugu istoriju proučavanja moći, od Galtunga se nisu mogle očekivati spektakularne teorijske novine - on je, jednostavno, temeljno izučio postojeći fond saznanja i na osnovu toga doveo u neposrednu vezu društvenu moć i društvenu organizaciju kao njen izraz. Norvešku je isticao kao primer društva koje je uspešno predupredilo izbijanje širih društvenih **sukoba upravo ostvarenom ravnotežom institucionalnog i stvarnog odnosa moći.**

S druge strane, izučavanjem moći Galtung je stvorio teorijski osnov za razvijanje koncepta "strukturnog nasilja", o čemu ćemo kasnije podrobnije govoriti. Naime, strukturno nasilje se vrši nad pojedincem, grupom ili društvom upravo sa različitih položaja moći koje neko ili neki zauzimaju. Istraživanja moći i nasilja od strane Galtunga svedoče, kao što smo već u uvodnom delu rada rekli, o sveobuhvatnosti njegovog pristupa problemu mira koji ne ispušta iz analitičke ravni sve važnije pojmove i odnose koji se tiču mira, ali i potvrđuje potrebu za razuđenim sociološkim pristupom, kao jedino delotvornim, svaki

143 O tome vidi: Johan Galtung, *Structural Analysis; Vocabulary, Graphs and Structures as Indicators,* Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, 1976.

144 Analogiju između medicinskih nauka i istraživanja mira Galtung pravi u nekoliko svojih radova: Johan Galtung, *An Editorial*, p.4. *"International Programs of Behavioral Science: Research in Human Survival*, 1965. EPR I, pp.170-2., i "Peace Research", 1968., EPR I, 7. passim, i, konačno, u: Johan Galtung, *Istraživanje mira: Dosadašnja iskustva...*, Međunarodni problemi, br.2., 1971. str. 70.

put kad se mir postavi u neposredan, upravni odnos sa celinom društvene organizacije.

Galtung, kao što smo već rekli, nije dao originalno određenje pojma moći. Njegova definicija moći sadrži u sebi uticaje nekolikih političkih filozofa i mislilaca iz posleratnog razdoblja. Svakako najpoznatiji sociolog krajem pedesetih i tokom šezdesetih godina u svetu, Talkot Parsons /*Talcott Parsons*/, značajno je uticao na Galtungovo određenje moći.

Prema Parsonsu, "moć je sposobnost društva da postigne svoje sistemske ciljeve, tj. kolektivne ciljeve." [145]

Za razliku od Parsonsa, Morgentau /*Hans Morgenthau*/ smatra da je moć "kontrola čoveka nad mišljenjem i akcijama drugog čoveka".[146] "Nametanje volje", kao suštinsku odrednicu moći, imamo takođe u definicijama Roberta Mertona /*Robert K. Merton*/,[147] Rajta Milsa /*Wright Mills*, [148] Roberta Dala /*Robert A. Dahl*/[149] i drugih. Ukratko ćemo izneti zajedničke odlike određenja moći kod svih pomenutih autora koji su uticali na Galtunga.

Kao što vidimo, Parsons moć dovodi u vezu sa delotvornim funkcionisanjem sistema i postizanjem poželjnih ciljeva.

Ovi autori moć neposredno vezuju za društveni poredak, posedovanje različitih izvora ekonomske, političke ili drugih vidova moći, shvataju je kao uticaj, ili je izjednačavaju sa položajem koji neki ili neko zauzima u društvu.[150]

Konačno, ne razlikujući se mnogo od navedenih određenja moći Galtung postavlja svoju definiciju: **"Moć jednog sistema predstavlja njegov moguć uticaj, tj. njegovu volju da nametne svoju volju drugim sistemima."** [151] U ovom određenju prepoz-

145 Talcott Parsons and Neil J. Smelser, *Economy and Society. A Study in The Integration of Economic and Social Theory,* Routledge/Kegan Paul, London, 1964, p.48.

146 Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, ed. 1978. p. 30.

147 Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure,* Free Press, New York, 1968., p.426.

148 C. Wright Mills, *The Power Elite*, Oxford University Press, USA, 1971., p.9.

149 Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Yersey, 1963., p.40.

150 Pregled definicija moći kod Mertona, Rajta i Dala pravi u već navođenom delu Pekka Korhonen /*The Geometry Of Power,...*, p.59./

151 Johan Galtung, *"Balance of Power and The Problem of Perception. A Logical*

najemo uticaje pristupa realističke škole u teoriji međunarodnih odnosa.

Strukturno nasilje se zapravo i javlja kao posledica podređenosti podsistema /pojedinca, sloja, čitavog društva, uzetih kao podsistema/ u odnosu na nadređene sisteme i supersisteme /druge pojedince, slojeve, druga društva ili države unutar međunarodne zajednice/. Pojedinac, npr., prema takvom shvatanju, trpi strukturno nasilje, između ostalog, jer pripada potlačenom društvenom sloju ili društvu koje je podređeno na bilo koji način u odnosu na druge države ili grupe država. Prema tome, neravnomerna raspodela moći neposredno uzrokuje strukturno nasilje, a tamo gde je ono na delu /prerušeno u određeni tip društvene organizacije/, po Galtungu, ne možemo da govorimo o miru.

Odnos nasilja, uzrokovan različitim položajima u strukturi društva, postoji u uprošćenoj varijanti Galtungovog razlikovanja centra i periferije unutar jednog društva ili međunarodne zajednice. Iako načinjena samo za potrebe statističke analize odnosa javnog mnjenja i njegovog učešća u stvaranju spoljne politike Norveške,[152] i pritom veoma uopštena i rastegljiva, ova podela /na centar i periferiju/ je, po našem mišljenju, posredno uvođenje pojma strukturnog nasilja u određenje mira, što je Galtung učinio izričito u poznatoj definiciji nekoliko godina kasnije. Navedeno određenje moći samo za sebe, naravno, ne sadrži sva ova značenja; za Galtungovo određenje moći je još važno reći da u definisanje ove kategorije uvodi i "nametanje volje", čime ćemo se podrobnije pozabaviti.

Inače, za Galtunga u sukobu dva sistema nisu presudni materijalni potencijali jednog protivnika, već svest o svojoj snazi /moći/ u odnosu na drugoga, te "psihološki uticaj" [153] koji proističe iz toga, jer se samo "subjektivan odnos moći broji".[154] Istraživanje vertikalnosti u društvenoj organizaciji Galtung je započeo, kao što smo već rekli, ispitivanjem stavova javnog mnjenja prema spoljnoj politici Norveške /Foreign Policy Opinion as

Analysis", EPR. II, 2, p.39

152 Johan Galtung, *Foreign Policy Opinion,* PRIO, 1964, pp.45-49.

153 Johan Galtung, *Patterns of Diplomacy. A Study of recruitment and career patterns of Noorwegian diplomacy*, EPRIV. 3, 1965, pp. 81-2.

154 Johan Galtung, *Balance of Power....*, p.44.

Function of Social Position/ i u studiji koja još neposrednije dovodi u vezu društveni položaj i partijsku identifikaciju sa spoljnopolitičkom orijentacijom /Social Position, Party Identification and Foreign Policy Orientation: A Norwegian Case Study/.[155]

Razlikovanje centra i periferije poslužilo je Galtungu kao model za objašnjenje vertikalnosti u svakom pojedinom društvu i međunarodnoj zajednici u celini. Kada razmatra vertikalno društveno strukturiranje, on pri tom razlikuje supersisteme, sisteme i podsisteme. Slikovito prikazivanje društva u vidu nekoliko koncentričnih krugova, sa centrom kao nukleusom u kome se donose sve važnije političke odluke, a što se više krećemo od centra ka poslednjoj, najvećoj "kružnici" uticaj opada, da bi sasvim nestao u tzv. "krajnjoj periferiji", podseća na već korišćeni polit- sociološki model Roberta Dala.[156]

Rezultati Galtungovih istraživanja, koji govore o potpunoj prevlasti veoma uskih grupa u društvu u donošenju spoljnopolitičkih odluka, svojevrsnom tradicionalnom shvatanju ove delatnosti po kome je ona /spoljna politika/, rezervisana samo za odabrane, elitne članove društva, ne predstavljaju novinu u političkoj teoriji.[157]

Osnovni uzrok takvom shvatanju Galtung vidi u neinformisanosti većine stanovnika o problemima međunarodnih odnosa i spoljne politike, naravno, uz već razmatrane uticaje koji proističu iz neravnomernog rasporeda moći u strukturi društva. **S druge strane, Galtung prihvata Kacov /Katz/ i Lazarsfeldov /Lazarsfeld/ model "dvostepene komunikacije" koji takođe razlikuje centar i periferiju u jednom društvu,** te sledeći pomenute autore smatra da informacija koja dolazi izvana biva neposredno prihvaćena i doređena od primalaca u društvenom centru, da bi tek nakon toga, preko mas-medija ili usmenim

155 Obe pomenute studije predstavljaju zapravo teorijsku nadgradnju statističkim podacima iz istraživanja koja je Johan Galtung izveo sa saradnicima krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina. Ove studije su objavljene 1964. godine i 1965. godine.

156 Vidi: Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Yersey, 1963.

157 Johan Galtung, *Foreign Policy Opinion,* PRIO, 1964, p.46., i još detaljnije u: Hans Morgentau, *Politics among Nations*, 1978. ed. V, p.545.

prepričavanjem, u drugom stepenu, došla do pripadnika periferije.[158]

Kao najdelotvornije sredstvo za prevazilaženje ovakvog stanja Galtung vidi u *obrazovanju*, boljem radu mirovnih organizacija i pokreta i širenju saznanja o spoljnoj politici, međunarodnim odnosima i miru na sve slojeve društva. U širenju ovih saznanja, pored klasičnog obrazovanja i sistema informisanja u jednom društvu, Galtung presudnu ulogu dodeljuje institutima za istraživanje mira.

Shvatanje da obrazovanje i racionalno društveno planiranje mogu da obezbede rešavanje sukoba mirnim putem, u društvu organizovanom na principima savremene sociološke teorije,[159] predstavlja, po našem mišljenju, posledicu uticaja na Galtunga sveopšteg optimizma i vere u snagu naučnih saznanja, prisutnih u društvenim naukama šezdesetih godina. U razdoblju tzv. "vertikalne inspiracije", pored sociooloških analiza hijerarhijskog strukturiranja društva, razmatranja nekih ključnih kategorija politike, Galtung izučava pojedine pojave socio-psihološke prirode kao što su, npr., nasilje i agresija.

Iako je Galtung istraživao i nasilje uopšte, kao prateću pojavu u međuljudskim odnosima, ispitivao učestalost i odlike ovih "provala slepe energije" u primarnim društvenim grupama /braku i porodici/ i u širim zajednicama,[160] njegova pažnja je uglavnom bila usmerena na pojavu agresije, kao svesnog korišćenja nasilja za postizanje određenih ciljeva.

Kada ljudske sukobe u osnovi svodi na "borbu volja", Galtung, po našem mišljenju, zapravo ne izlazi izvan poznate matrice gandizma, uprkos tome što u periodu "vertikalne inspiracije" moć neposredno vezuje za položaj u društvenoj hijerarhiji, a ne za snagu duha /soul force/.

Galtung određuje agresiju kao **"kretanje prema promeni, uprkos volji drugih".**[161] **Izvođenje promene upotrebom sile je**

158 O tome vidi: Elihu Katz, and Paul F. Lazarsfeld, *Personal Influence. The Part Played by People in the Flow of Mass Communications*, Columbia University Press, Glenconoe, 1955.

159 Johan Galtung, *Foreign PolicyOpinion*, PRIO, 1964., p.73.

160 O tome vidi u: Johan Galtung, *On Violence in General, and terrorism in particular*, University of Oslo, 1972.

161 Johan Galtung, *Foreign Policy....*, p. 73

suština ove definicije. Budući da analizira odnose u društvu, promena koja se želi agresijom podrazumeva promenu frustrirajućeg položaja pojedinca, grupe, sloja ili naroda u društvenoj hijerarhiji, ili, ako je reč o međunarodnim odnosima, promenu nepovoljnog položaja u odnosu na druge narode, grupe država ili svet u celini. On razlikuje "lošu /negativnu/ agresiju /bad aggression/", i u nju ubraja zločine, revolucije, ratove, i tzv. "dobru /pozitivnu/ agresiju" /good aggression/ kao "silu pokretača u istoriji, kao motivacionu energiju koja pomera planine."

Ova razmatranja agresije ukazuju, između ostalog, i na široku, humanističku pozadinu Galtungovog promišljanja mira. Takvu tvrdnju potvrđuje i iskaz: "...treba se solidarisati sa svima koji trpe dominaciju /fizičku ili strukturnu/, bili oni toga svesni ili ne."

5. Galtungov koncept mira i razdoblje "autonomne inspiracije"

Institucionalizacija istraživanja mira dobija puni razmah sredinom šezdesetih godina, da bi krajem te i početkom sedme decenije doživela svoj zenit.[162]

Veliki broj instituta se osniva, pored SAD, i u zapadnoj Evropi i Skandinaviji. Pretežan broj ovakvih naučnih ustanova vrši istraživanja sa stanovišta interesa svetskog mira a ne bilo koje pojedine zemlje ili grupe država, te na taj način dobija obeležja međunarodnih instituta.[163]

162 Prema studiji, koju je za potrebe UNESCO-a uradila Mari Holmboe Ruge, 1966. godine u svetu je već bilo /uglavnom u SAD i zapadnoj Evropi/ 70 instituta za istraživanje mira, da bi se taj broj uvećao 1972. godine, prema uvidu Filipa Evereta /Philip P. Everets/, na 150. O tome vidi podrobnije u: Mari Holmboe-Ruge, Present Trends in Peace Research. A Survey of Institutions, in International Institutions Specializing in Research on Peace and Disarmament, UNESCO, Paris, 1966, pp. 8-13, Johan Galtung, Concluding remarks, in Proceedings of the International Peace Research Association Inaugural Conference, 1966, pp. 18-20; Philip P. Everets, Developments and Trends in Peace and Conflict Research: Survey of Institutions 1965-71, UNESCO, Paris, pp. 12-14. Od sredine sedamdesetih godina se zapaža značajan trend opadanja novoformiranih instituta za istraživanje mira.

163 Od velikog značaja za internacionalizaciju istraživanja mira je osnivanje, 1964. godine, Međunarodnog udruženja za istraživanje mira /International

Odgovarajuća periodika prati ovakva istraživanja: pri Institutu za istraživanje mira u Oslu /PRIO/ započinje izlaženje ugledni časopis "Journal of Peace Research", 1964. godine; 1970. godine pojavljuje se prvi broj "Biltena mirovnih predloga" /Bulletin of Peace Proposals/.[164]

Neposrednim učešćem u jednom broju istraživačkih projekata, ogromnim zalaganjem za institucionalizaciju ove naučne discipline u Norveškoj i čitavom svetu, Galtung je postigao ugled jednog od vodećih naučnika toga vremena; s druge strane, rascvat istraživanja mira, zajedno sa porastom interesovanja za izučavanje međunarodnih odnosa uopšte, predstavljao je zaokruživanje u praksi većine ideja o razvoju istraživanja mira koje je zagovarao ovaj Norvežanin početkom šezdesetih godina.

Čitava decenija izvođenja ovih istraživanja, odvojeno ili, što je bio češći slučaj, u okviru pomenutih instituta, predstavljala je dobru osnovu za sagledavanje i donošenje valjanih zaključaka o dometima i slabostima ovakvog načina /naučnog/ promišljanja mira. Kao što ćemo kasnije videti, sam Galtung, iako je jedan od utemeljivača institutskog načina istraživanja kao, po njegovom mišljenju, najdelotvornijeg načina pariranja organizaciji i rasporedu nivoa političkog odlučivanja /sistem naučnih instituta suprotstavljen odgovarajućim nivoima političkog odlučivanja/,[165] zatim, zagovornik empirijskih metoda pozitivističke metodološke paradigme, je uspeo da se izdigne i podvrgne oštroj kritici vlastita stanovišta koja su u praksi dala slabe rezultate, ili "odvela" energiju i napore istraživača mira u neželjenom pravcu. Veliki polet na početku šeste decenije ovog veka i vera u moć

Peace Research Association-IPRA/, a zatim i osnivanje Stokholmskog instituta za istraživanje mira /Stocholm International Peace Research Institute-SIPRI i drugih. Na kraju, još dok je delovao u okvirima Instituta za društvena istraživanja /Institut for Social Redearch/, a posebno nakon osamostaljivanja, PRIO /Peace Research Institute-Oslo/ je imao sva obeležja međunarodne naučne institucije.

164 Značaj ovih časopisa razmatra sam Galtung u studijama: Johan Galtung, "*Why a Bulletin of Peace Proposals?*", vol.I. no.I, 1970. pp. 5-8., i u: "*What is a Good Peace Proposal?*", vol. 2, pp. 291-4.

165 O organizaciji instituta za istraživanje mira u "supersisteme" koji će naučnom istinom parirati "visokom položaju u instituciji politike", govori u: Johan Galtung, "*Pacifism from Sociological Point of View*", p. 316.

naučnih saznanja u nastojanju za mir smenilo je preispitivanje delotvornosti ovakvog pristupa izučavanju mira.

Pre svega, veliki broj naučnika sa nesumnjivom tzv. "globalnom identifikacijom" je postavio opravdano pitanje praktične upotrebljivosti saznanja dobijenih empirijskim metodama, u trenutku kada je "pozitivistička paradigma društvenih nauka počela da puca po svojim šavovima."[166] Naime, istraživanje mira u okviru naučnih instituta, bogato finansiranih od strane zainteresovanih subjekata u razvijenim zapadnim zemljama i SAD, razvilo se u svojevrsnu industriju koja je onda, naravno, radila u interesu naručioca ili finansijera. Jasno je da su zahtevi većine naručilaca, koji su se pojavljivali kao pokrovitelji istraživačkih projekata, imali za cilj da zadovolje posebne interese onih koji su bili u stanju da plate takve naučne poduhvate, a ne da pruže rezultate opšte upotrebne ili teorijske vrednosti.

Uz već opšte mesto o ograničenjima pozitivističkih sociooloških istraživanja koja su, inače, u velikoj meri došla do izražaja upravo u izučavanju mira, Galtung je izdvojio kao uzroke svojih preispitivanja i probleme "moralne odgovornosti naučnika" uključenih u ovakvu komercijalizovanu nauku i "političke /zlo/ upotrebe nauke".[167]

Na drugoj strani, i pored očiglednih uspeha koje je postigao u naučnom radu, Galtung je krajem šezdesetih godina bio izložen oštroj kritici zbog praktične delatnosti i nekih teorijskih stanovišta. Kad je reč o prvoj vrsti kritika, one se odnose na njegovo odbijanje da učestvuje u projektu "Kamelot" /Camelot/,[168]

166 Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power,...*, p. 104.

167 Vidi: Hans-Henrik Holm, *Johan Galtung: "Superstar"*, Institute of Political Science, University of Aarhus, 1975.

168 Projekt "Kamelot" /*Camelot*/ je imao za cilj stvaranje jednog opšte upotrebljivog naučnog modela pomoću koga bi bilo moguće predviđati društvene promene u zemljama u razvoju Latinske Amerike. Special Research Operations Office /SORO/ of The US Army je obezbedio za ovo istraživanje 4 mil. dolara, što je Galtunga uputilo, između ostalog, na zaključak da je reč o poduhvatu čija je pozadina politička a ne naučna. istraživanja koje je, po ideji jednog odeljenja američke armije, trebalo da, uz velike materijalne koristi, izvede tim sastavljen od najvećih imena društvenih nauka u svetu, u zemljama Latinske Amerike. Bilo je jasno da bi na taj način dobijene informacije koristio finansijer za svoje političke ciljeve uplivisanja SAD u unutrašnje stvari pomenutih zemalja.

Galtung u načelu nije poricao ogroman značaj istraživanja koja bi za cilj imala pouzdano predviđanje društvenih promena, što bi sve zajedno doprinelo skladnom razvoju zemalja "trećeg sveta", ali je bio protiv jednostranosti /asimetrije/ ovakvih projekata, s obzirom da su njih mogla da izvode bogata društva na teritorijama siromašnih, ali ne i obrnuto. I ovde je, kao što se da videti, Galtung "prepoznao" strukturno nasilje u mogućnosti razvijenijih i bogatijih da finansiraju istraživanja koja će im obezbediti informacije pomoću kojih će lakše biti u mogućnosti da održavaju status quo i tako na različite načine koriste svoj povlašćeni položaj u strukturi međunarodnih odnosa.

Iako je često govorio kako je "kritika veoma stimulativna za mišljenje",[169] Galtung je odricao presudan uticaj na svoja stanovišta velikog broja kritika kojima je krajem šezdesetih godina bio izložen.[170]

Osnovni uzrok za promenu svojih teorijskih stanovišta i načina praktične borbe za mir je video u saznanjima i iskustvima do kojih je došao radeći u zemljama "trećeg sveta" kao profesor.

U svakom slučaju, došlo je do značajnih promena u promišljanju mira kod Galtunga upravo u tom razdoblju. Tu promenu, u najkraćem, možemo objasniti na sledeći način: dok je za vreme tzv. "vertikalne inspiracije" smatrao da nasilje i agresivnost proizilaze iz strukture /organizacije društva/, te da je cilj istraživanja mira iznalaženje najboljih načina "upravljanja strukturom" kako bi se izbeglo ugrožavanje mira, dotle je, posle preispitivanja svojih stanovišta, zaključio da je nasilje prirođeno /inherentno/ svakom obliku društvene organizacije. Naime, Galtung je tvrdio da svaki tip društvene strukture, manje ili više

169 Vidi: Hans-Henrik Holm, *Johan Galtung, "Superstar"*,..., p.130.

170 Kritike Galtungovih stanovišta stizale su uglavnom sa levice, i to od istraživača mira: npr. Anders Forsman je kritikovao ovog Norvežanina da je postao "buržoaski naučnik", nesposoban da uvidi kako je svako istraživanje u suštini političko i služi interesima povlašćenih društvenih slojeva koji su u stanju da ga finansiraju, te da je u tom smislu ideja o simetriji u istraživanju mira koju je zagovarao Galtung obična iluzija. O preovlađujućoj političkoj pozadini društvenih istraživanja i navodnim Galtungovim zabludama u tom pogledu pisali su: Ole Jess Olsen i Ib Martin Jarvad u članku: *"The Political Functions of Social Research with Special Reference to Peace and Conflict Research,* in IPRA, Proceedings of the 3rd General Coference, Vol. I, Philosophy of Peace Research, Assen, 1970. pp. 92-109.

očigledno, nosi u sebi pritajen "feudalni model odnosa". Na taj način nasilje i agresija postoje bez obzira da li se ispoljavaju. U razdoblju "autonomne inspiracije" Galtung upravo istražuje načine za prevazilaženje društvenih odnosa koji već samim svojim postojanjem nose "strukturno nasilje". Ove probleme ćemo kasnije podrobno razmatrati.

Galtung u posmatranom periodu na napušta određenje mira kao "odsustva nasilja",[171] ali napore usmerava na istraživanje nasilja. Budući da Galtungov koncept mira dovodi u neposredan odnos međuzavisnosti, kao što smo videli, upravo ova dva pojma /mir i nasilje, neposredno ili strukturno/, ovo određenje ima veliki značaj jer u najmanju reke vrši dalje raščlanjivanje i prepoznavanje odnosa koji proizvode strukturno nasilje.

Nasilje je prema tome prisutno uvek "kada su ljudska bića pod takvim uticajem da je njihova somatska i mentalna potvrda ispod njihove moguće realizacije.[172] Ovo određenje nasilja koje, po našem mišljenju, "nema obale", osim što suštinski odlikuje dovršen koncept mira koji se nije bitnije menjao kod Galtunga dugi niz godina, izazvalo je veliki broj reakcija u naučnoj javnosti.

Dosledno tumačeći Galtungova stajališta, o miru ne možemo da govorimo sve dok, makar i u najmanjoj meri, postoji bilo koji oblik nasilja. Ako dalje problematizujemo ovakvo određenje mira, potpuni /negativni i pozitivni mir/ bi bio moguć u društvu u kojem su ostvarene pravda i sloboda. Razmatrajući na ovaj način odnos nasilja, slobode, pravde i mira prelazimo, po našem mišljenju, na teren socijalnih utopija, koji inače ni sam Galtung nije izbegao u tako širokom određenju nasilja. Uprkos tome, pokušaćemo da daljim raščlanjivanjem dokažemo postojanje ozbiljnih naučno-teorijskih aporija ovakvog određenja nasilja.

Kao što je poznato, društvena organizacija, da bi uopšte mogla da se "misli" kao takva, podrazumeva, makar i nagoveštenu, hijerarhizaciju odnosa /"gvozdeno" pravilo funkcionisanja sistema/. Sledeći ovaj aksiom društvene organizacije, nije moguće potpuno ukidanje svih oblika strukturnog nasilja. Razlozi za to su sledeći: bilo kakva i bilo kolika organizacija društvenog života podrazumeva strukturu koju čine njeni podređeni i nadređeni

171 Vidi: Johan Galtung, *"Is Peace Possible?"*, EPRI. 6.

172 Johan Galtung, *Violence, Peace...*, pp. 110-111.

članovi /delovi/, a u svakom takvom odnosu se, više ili manje, javlja strukturno nasilje. Po Galtungu, dok god ima strukturnog nasilja, kao što smo već rekli, ne možemo da govorimo o miru. Ako nasilje proisteklo iz strukture društva dovedemo u odnos sa mirom, onda sledi zaključak: mira može biti više ili manje, ali nikada potpuno, jer bi u tom slučaju poricali organizaciju /kojoj je, kao što smo videli, imanentno strukturno nasilje/, pa samim tim i zajednicu /pod uslovom da poistovećujemo zajednicu i organizaciju/.

Prema tome, svaki /društveni/ poredak, čak i najpravedniji mogući /uzet kao teorijska konstrukcija/, podrazumeva strukturu, a u njoj podređenost i nadređenost, što opet, sledeći Galtungovo određenje nasilja, podrazumeva, pored nepotpunog mira, i nepravdu zbog jaza /većeg ili manjeg/ između mogućeg, i okvirima poretka dozvoljenog /stvarnog/, potvrđivanja pojedinca.

Jasno je da što je pomenuti jaz dublji, izvesnost nasilnih društvenih sukoba je veća. Galtung će tek ovakvim, već više puta navedenim, određenjem nasilja i istraživanjem tzv. "autonomnih oblika" društvene organizacije koji bi osigurali skladne odnose, pokazati da se u interesu mira /ne potpunog jer on nije moguć, a kasnije ćemo videti da nije ni poželjan i smislen/, treba činiti napore da se pomenuti jaz /između stvarnog, dozvoljenog i mogućeg/ u potvrđivanju čoveka, sloja, grupe ili naroda smanji na onoliku meru, koja neće biti osnov sukoba koji se ne mogu mirno rešavati.

Kada bi, primera radi, svaki pojedinac ostvario /potvrdio/ sve svoje mogućnosti, to još ne znači, po našem mišljenju, da su otklonjeni svi uzroci sukoba i da su uspostavljeni skladni odnosi.

Naredna teorijska aporija Galtungovog određenja nasilja tiče se procene šta su stvarne mogućnosti pojedinca, sloja, naroda /da li one koje on sam sebi pripisuje ili one koje mu okruženje priznaje/. Nedoumica se može postaviti i na drugi način, a da njena suština ostane nepromenjena: kao odnos subjektivnog mišljenja i objektivne procene /gde počinje prvo a počinje drugo, i kolika je "unija" ako je ima?/. Sledeće pitanje koje se postavlja je: šta "uzimamo" kao osnov za utvrđivanje postojanja strukturnog nasilja- subjektivno mišljenje pojedinca, grupe, naroda o vlastitim mogućnostima, ili prihvatamo nekakav /ko bi ga uopšte mogao dati?/ objektivan, nepristrasan sud kolike su i koje su to mogućnosti osujećene u potvrđivanju od strane društvene strukture?

Da zaključimo: društvenoj organizaciji /strukturi/ je imanentno, makar u najmanjoj mogućoj meri, strukturno nasilje shvaćeno na način Johana Galtunga.

Apsurdnost krajnjih posledica Galtungovog određenja nasilja, pa samim tim i mira, možemo pokazati na sledeći način: ako se složimo sa Galtungom da je osnovni, prvenstveni uzrok strukturnog nasilja u organizaciji /svejedno da li smatra, kao u vreme tzv. "vertikalne inspiracije", da je nasilje posledica određene društvene strukture ili da je ono prirođeno svakom društvu kao njegova senka ili, kako ga on zove, "feudalni model" u razdoblju "autonomne inspiracije"/, postavlja se logično pitanje- šta dobijamo ukidanjem društvenog /misli se organizovanog/ stanja međuljudskih odnosa, i da li bi onda ljudi /u stanju potpune socijalne indeterminacije/ bili "spaseni" strukturnog nasilja?

Naš odgovor je da dâ, ali bi tada bili izloženi neposrednom /direktnom/ nasilju takozvanog "prirodnog stanja" /bellum omnium contra omnes/, stanja u kome pojedinac sam sebi obezbeđuje opstanak i pribavlja pravdu, i kada je na nivou zoon - a, ali još ne i zoon politikon-a.

Ovako široko određenje nasilja, više filozofsko nego naučno precizno, bilo je izloženo oštroj kritici velikog broja teoretičara.[173] Zamerke su se uglavnom odnosile na njegovu neprikladnost za ciljeve empirijskih istraživanja; obuhvat i mnogoznačnost ove definicije ne daju osnov za kvantifikovanja i merenja. Kao takvo, Galtungovo određenje nasilja /u najboljoj tradiciji gandizma/ daje prvenstvo u borbi za mir praktičnoj akciji u odnosu na naučna saznanja koja ostaju u drugom planu. Metodološki strogo izvođena naučna istraživanja nisu dala očekivane rezultate u nastojanju za mir - njihova delimična praktična upotrebljivost sa stanovišta mira u odnosima pojedinaca, grupa, naroda i, najšire rečeno, oslobođenje individue od pretnji bilo kog oblika nasilja, te stvaranje uslova za svestran razvoj čoveka i čovečanstva, predstavlja krupan nedostatak dotadašnjih istraživanja mira.

Okviri sociološkog pristupa izučavanju pojmova i kategorija neposredno vezanih za mir bili su takođe pretesni za Galtunga u

173 O tome vidi: Kjell Eide, *Note on Galtung's Concept of "Voilence"*, Journal of Peace Research, vol.8., 1971. pp. 71.; Kenneth E. Boulding, *Twelve Friendly Quarels with Johan Galtung*, p. 13.

tom razdoblju- filozofsko određenje nasilja, koje je dao, neposredno je uslovilo i širenje definicije mira. Naime, negativni /disocijativni/ mir ne određuje više samo kao odsustvo neposrednog nasilja /absentia belli/, već ga određuje kao "odsustvo ličnog i strukturnog nasilja, a pozitivni /asocijativni/ mir je opšte ljudsko ispunjenje."[174]

Galtung, dalje, istraživanje mira razmatra kao "nauku o ispunjenju ljudskog života humanošću...."[175]

U skladu sa svojim novim shvatanjima o najboljim i najdelotvornijim načinima borbe za mir, Galtung je učestvovao u demonstracijama 1973. godine za vreme održavanja Ministarskog sastanka zemalja članica NATO-a u Kopenhagenu, u svojevrsnoj anti-konferenciji. Odbacujući neutralnost, kao do tada preporučivanu poziciju za istraživače mira, počeo je da zagovara delatno učešće na strani svih koji "trpe pritisak struktura moći."[176]

Sledeći jednu od temeljnih premisa Gandijeve filozofije nenasilja da aktivnost u društvenom okruženju treba započeti prvo od "preobraćivanja" fizički najbližih osoba /u porodici, susedstvu, na poslu/, Galtung je, shodno svojim mogućnostima i ugledu naučnika svetskog značaja, organizovao kampanju protiv pristupanja Norveške Evropskoj ekonomskoj zajednici. Za vreme trajanja kampanje držao je predavanja širom Norveške, pisao popularne članke u najtiražnijim novinama i vodio javne polemike, nastojeći da za svoj stav pridobije što veći broj ljudi. Tim povodom se naučnoj i kulturnoj javnosti obratio knjigom: "Evropska zajednica-supersila u stvaranju."[177]

Pored pomenutih praktičnih aktivnosti Galtung se i dalje veoma ozbiljno zanimao za stanje istraživanja mira. O mestu koje je Galtung davao ovim istraživanjima najbolje govore njegovi

174 Johan Galtung, *The True Worlds*. A Transnational Perspective. The Free Press, New York, 1981., pp. 66-68. Kada govori o tome šta podrazumeva pod "ljudskim ispunjenjem" /human fulfillment/, Galtung više ne spominje pojam "integracija" u sklopu pozitivnog mira jer, kao što smo videli, od početka sedamdesetih godina smatra da treba iznaći "autonomne oblike" prevazilaženja nasilja- integracija, po njemu, nužno sobom nosi strukturno nasilje jer uspostavlja h i j e r a r h i j s k e, a s i m e t r i č n e odnose.

175 Johan Galtung, *Istraživanje mira: Dosadašnja iskustva...*, str. 79.

176 Isto, str.80.

177 Johan Galtung, *The European Community - A Superpower in the Making*, Norwegian Universities Press, Oslo: Allen/Unwin, London, 1973.

sledeći stavovi: "Svet se, znači, promenio u toku šezdesetih godina, isto se desilo i sa našim mišljenjem o svetu, a u isto vreme došlo je do promene teorije i prakse u društvenim naukama uopšte, a posebno u vezi s istraživanjem mira. Kako stvari teku, istraživanje mira će postati sve manje zadovoljno tradicionalnom ulogom sluškinje, koju je naukama pripisao Maks Veber */Max Weber/*, opisujući naučnika kao čoveka koji istražuje sredstva kako bi se postigao cilj koji su prethodno postavili političari. Ovaj izazov sadrži u sebi nešto u osnovi vrlo zdravo: želju da se uzme učešće u zbivanjima".[178] Istraživači mira moraju, dalje, da "osećaju odgovornost za ono za šta se njihovi pronalasci upotrebljavaju, ne upotrebljavaju ili zloupotrebljavaju."[179]

Još jedan dokaz u prilog više puta izrečenoj tvrdnji u ovom radu kako, izmedu ostalog, Galtungov pristup izučavanju mira odlikuje "široka, humanistička pozadina", predstavlja njegovo **zalaganje da se mir može promišljati samo iz ugla gledanja čoveka, pojedinca, i saglasno njegovim interesima i saznajnim moćima.** Kada govori o najboljim načinima u nastojanju za mir, Galtung, "kao suprotnost takvim apstrakcijama kao što su države i zemlje", zagovara "činjenice ne o ljudima, već činjenice za ljude, u smislu da ih oni mogu shvatiti i upotrebiti."[180]

U skladu sa ovakvim gledanjima, Galtung u svetskom sistemu manje vidi "An interstate system", i naglašava u većoj meri svet shvaćen kao "an interperson system, intermunicipality system; inter people's organization system."[181] Duhovito osporava kovanicu "nevladine organizacije" /nongovernmental organization/ kao još jedan od mnogo načina da vlade i države potcrtaju svoj monopol u međunarodnim odnosima, praveći formalnologički simetričnu, jednako dubioznu, sintagmu o vladama kao "non-people organizations".[182]

Galtung je početkom sedamdesetih godina razlikovao četiri faze kroz koje je, po njegovom mišljenju, prošlo istraživanje mira: faza propagande u cilju pridobijanja vladajućih krugova /posebno

178 Johan Galtung, *Istraživanje mira: Dosadašnja iskustva...*, str. 84.

179 Op. cit. str. 82.

180 Johan Galtung, *The Next Twenty-five years of Peace Research: Tasks and Prospects, Essays in Peace Research*; volume VI. Christian Ejlers, Copenhagen 1988., p. 103.

181 *Ibidem*, p. 103.

182 *Ibidem*, p. 104.

spoljnopolitičkih odlučilaca/ da se preduzimaju određene akcije; razdoblje upoznavanja najširih slojeva javnog mnjenja sa stanjem mira, te njihovo pridobijanje za aktivnu borbu i, napokon, u poslednjoj fazi /početak osamdesetih godina/, kada se na istraživanje mira ne gleda samo kao na naučnu delatnost, već kao na mir sam.[183]

Pokušaćemo da sažmemo, Galtungovim rečima, odlike koncepta mira u razdoblju tzv. "autonomne inspiracije" u odnosu na prethodne faze o kojima smo već govorili.

Kad je reč o konceptu mira, on je obogaćen shvatanjem da je, osim odsustva neposrednog nasilja, za ostvarenje negativnog /disocijativnog/ mira neophodno eliminisanje i svih oblika strukturnog nasilja. Pozitivni mir, kao što smo videli, podrazumeva još i "opšte ljudsko ispunjenje". Tradicionalne škole mišljenja su uglavnom, kao što smo videli u delu rada pod naslovom "Uporedni pregled promišljanja mira u različitim kulturama i istorijskim razdobljima", razmatrale mir na nivou ostvarenja tzv. "unutrašnjeg mira" ili mira u odnosima različitih država. U prvim godinama istraživanja mira ovom problemu se pristupalo sa više nivoa, dok Galtung početkom sedamdesetih godina zagovara prilaz sa nivoa pojedinca.[184]

U pomenutom delu rada, koji razmatra tradicionalna promišljanja mira, već smo ustanovili njihovu nesistematičnost, necelovitost i sporadičnost; ako je i bilo reči o ozbiljnom umnom naporu, on je uključen u religijsko učenje ili filozofski sistem. U novovekovnoj filozofiji i političkoj teoriji, kao što smo već videli, mir je takođe nesamostalno razmatran u okviru učenja o društvu i pravu.

Jedna od ključnih razlika savremenih naučnih istraživanja mira i ranijih promišljanja je oslanjanje na saznanja gotovo svih društvenih nauka, tzv. "transdisciplinarno istraživanje". U razdoblju "autonomne inspiracije" Galtung u izučavanju mira zagovara ravnopravno učešće prirodnih nauka, humanističkih nauka i filozofije.[185]

183 Johan Galtung, *Istraživanje mira: Dosadašnja iskustva...*, str. 82.

184 Op. cit. str. 84.

185 Op. cit. str. 84.

Kad je reč o istraživačima mira, onih koji promišljaju mir /pojedinac, naučni tim ili institut/, Galtung smatra da, u cilju delotvornosti, istraživanja moraju da sprovode oni koji se poistovete sa svim žrtvama neposrednog i strukturnog nasilja bilo gde u svetu. Ovim stanovištem on nadilazi nacionalnu, regionalnu ili asimetričnu identifikaciju; s druge strane, Galtung svojevremeno vlastito zalaganje za istovremenu transnacionalnu, simetričnu ili globalnu identifikaciju napušta u korist poistovećivanja sa svima koji trpe nasilje. Ovako široko shvatanje problema poistovećivanja se uklapa u celinu promena koje su se dogodile u Galtungovom promišljanju mira, o čemu smo, inače, ranije podrobno govorili.[186]

U pogledu metodološkog pristupa, Galtung zagovara kriticizam i konstruktivizam kao neophodne dopune do tada u istraživanju mira isključivo korišćenim empiričkim metodama.[187] Naime, empiričke metode i dalje imaju veliki značaj u istraživanju mira, ali je postojeće odnose nasilja neophodno i kritički analizirati, a zatim konstruktivno iznalaziti miroljubive načine uređenja ljudskih odnosa. Krajem osamdesetih godina Galtung zaokružuje svoja shvatanja o metodološki najdelotvornijem pristupu u nastojanju za mir. Posle višedecenijskog iskustva on razlikuje osam faza u istraživanju mira i praktičnom nastojanju za mir koje su, po njegovom mišljenju, nezaobilazne u budućim naporima ove vrste: prvo, kao što smo već u ovom radu rekli, "temeljno izučavanje intelektualnih okvira dosadašnjih promišljanja mira...", drugo, "opis činjenične stvarnosti pomoću skupa činjenica, čak banke podataka,..., drugim rečima visoko empirijska aktivnost.", treće, "napor da se objasni,..., šta je viđeno u svetu zašto?", četvrto, komentar; peto, "kritičko posmatranje činjenične stvarnosti kroz optiku vrednosti, istraživanje veza između činjenica i vrednosti" ; šesto, "konstruktivizam, u smislu istraživanja veza između vrednosti i teorija..."; sedmo, "obrazovanje o miru"; i, konačno, osmo, "akcija za mir".[188]

186 Reč je o promenama Galtungovih stajališta krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina /razdoblje tzv. "autonomne inspiracije"/.

187 Johan Galtung, *Methodology and Ideology, Essays in Methodology*, vol.I., chapter 2, *Empiricism, Criticism, Constructivism: Three Aspects of Scientific Activity*, Ejlers, Copenhagen, 1977.

188 Johan Galtung, *The Next Twenty-five years of Peace Research,...*, pp. 94-96.

Na ovaj način prošireno istraživanje mira /Peace Research/ je sadržinski nadišlo svoje terminološko određenje; u tom smislu je i sam Galtung predlagao napuštanje pojma istraživanje i usvajanje novog: "studije mira" /*Peace Studies*/.[189]

Johan Galtung je praktičnim delovanjem u razdoblju "autonomne inspiracije" potvrdio svoje stanoviše o potrebi uključivanja u borbu za mir najširih slojeva svakog društva i čovečanstva u celini; gubljenjem iluzija o mogućnosti delotvornog uticaja na najviše nivoe političkog odlučivanja samo istraživača mira,[190] on je zagovarao neposredno obraćanje svima koji trpe nasilje, a nisu u mogućnosti da mu se odupru. Budući da je najveći deo čovečanstva izopšten iz neposrednog političkog odlučivanja, Galtung se zalagao za delovanje posebno obučenih pristalica aktivne borbe za mir unutar mirovnih i drugih masovnih pokreta, grupa za pritisak u cilju uticanja na središta političkog odlučivanja. Ovi vaninstitucionalni oblici pritisaka mogu biti i "transnacionalno organizovani", da bi se pomoglo svima koji trpe dominaciju na bilo kom delu naše planete.[191]

Pored pomenutih aktivnosti, Galtung, naravno, ne zapostavlja svoje dotadašnje obraćanje "akademskoj zajednici" na način koji zadovoljava najviše naučne i filozofske standarde; on, pored toga, proširuje svoj opus, u skladu sa prethodno razmatranim stavovima, studijama o jeziku, društvenoj kosmologiji, modi i piše sijaset novinskih članaka.

Strukturno nasilje koje su vršili razvijeni nad nerazvijenima putem prelivanja viška vrednosti u neekvivalentnoj međunarodnoj ekonomskoj razmeni je dugi niz godina zaokupljalo Galtungovu pažnju i angažovalo njegove intelektualne napore. Uostalom, kao retko koji drugi naučnik sa Zapada, on je tokom dugogodišnje profesorske prakse, posebno u zemljama Latinske Amerike, imao priliku da se neposredno upozna sa oblicima ispoljavanja i posledicama ovako ustrojenog međunarodnog ekonomskog poretka. Shvatio je da se teško može govoriti o miru u uspostavljenim odnosima koji uzrokuju da bogati postaju sve

189 Johan Galtung, *Twenty-five years of Peace Research: Ten Challenges and some Responses, Journal of Peace Research*, vol. 22, no. 2. 1985., pp. 141-158.

190 Johan Galtung, *Istraživanje mira: Dosadašnja iskustva i buduće perspektive,...*, str. 85.

191 Isto, str. 84.

bogatiji a siromašni još siromašniji. U napetosti u odnosima razvijenih i nerazvijenih video je jedan od mogućih najozbiljnijih uzroka za sukobe većih razmera. Ranije nego mnogi drugi naučnici i stručnjaci je zaključio da, osim humanih razloga, ekonomski razvijene zemlje imaju i izrazito jake stvarne interese da spreče da neravnoteža u njihovim odnosima sa zemljama tzv. "trećeg sveta" ne preraste u, po njih i čovečanstvo u celini, koban sukob. Ukazao je, nekoliko godina pre mnogo navođenih rezultata rada "rimskog kluba" o granicama rasta /*Limits of Growth*/, kako pored opasnosti od atomske energije, čovečanstvu preti biološko uništenje usled nekontrolisanog ugrožavanja vodotokova, vazduha i ekološke ravnoteže.[192]

Interesovanje Johana Galtunga za ovako veliki broj problema svedoči ne samo o složenosti predmeta koji izučava, već, između ostalog, potvrđuje tezu o enciklopedijskom zahvatu koji je neophodan da bi se domislio fenomen mira. Bilo bi previše očekivati od jednog naučnika, pa bio to i Johan Galtung, da jednako ozbiljno, sveobuhvatno i naučno utemeljeno razmatra iz uglova nekolikih disciplina problem mira. Celinu njegovog opusa nisu sagledali ni mnogi istraživači koji su se neposredno bavili doprinosom ovog Norvežanina izučavanju mira.[193]

U skladu sa vlastitim zalaganjem za proširivanjem teorijskih i primenjenih istraživanja mira kriticizmom i konstruktivizmom, o čemu smo već govorili, Galtung je, kao rešenje za prevazilaženje odnosa tzv. "feudalne strukture", dominacije centra nad periferijom i naposle strukturnog nasilja, zagovarao koncept autonomije. Pojam autonomije u političkoj teoriji ima svoja gotovo nesporna značenja, jednako kao u pravu, ekonomiji i drugim humanističkim naukama. Cilj ovog rada nije, naravno, davanje uporednog prikaza shvatanja ovog pojma u različitim naukama i filozofiji, već autonomije u Galtungovom

192 Johan Galtung, *Social Cosmology and...*, pp. 183-199.; *Methodology and Development. Essays in Methodology*, vol. III Ejlers, Copenhagen, 1988.; Structure, Culture and Intelectual Style: *An essay comparing saxonic, teutonic, gallic and nipponic approaches*, Social Science Information, vol. 20. no. 6., pp. 817-856.

193 Obim Galtungovog dela su izučavali Hans-Henrik Holom i Pekka Korhonen u već navođenim delima /*Johan Galtung-Superstar-...*; *The Geometry of Power...*/

promišljanju mira, kao oblika društvene organizacije koji, po njegovom mišljenju, može da obezbedi skladne odnose između ljudi i naroda.

Pre nego što se podrobnije pozabavimo ovim problemom, smatramo da je neophodno u najkraćim crtama razjasniti više puta upotrebljavanu sintagmu "feudalna struktura". Kao što je poznato, Galtung je veliki deo svojih umnih napora posvetio izučavanju pojave "vertikalnosti" u organizaciji ljudskog društva /počev od grupa, preko država do međunarodnih organizacija i međunarodne zajednice u celini/. Njegova osnovana namera je bila da unutar okvira opšte sistemske teorije dođe do modela-teorije koji će biti nezavisan od bilo kog nivoa društvene organizacije, a u isto vreme upotrebljiv /vredan/ za sve odnose, od međuljudskih do međudržavnih.[194]

Taj najjednostavniji model, do koga je došao apstrahovanjem posebnosti različitih poznatih načina organizovanja ljudskih odnosa /od porodica do međunarodne zajednice/, sastojao se od tri člana /aktera/ i bio piramidalne strukture. Ova tzv. "društvena ameba" predstavlja zapravo trougao[195] u kome se odvija, što je uostalom suština odnosa dominacije /strukturnog nasilja/ koji se uspostavljaju, vertikalna, jednosmerna komunikacija između vrha /koji u konkretnom slučaju može biti pojedinac, politički organ, grupa, savez država itd./ i osnove ili onih koji su, jednostavno, u podređenom položaju. Galtung naziva ovakve odnose "feudalnom strukturom" jer su zbog nemogućnosti horizontalne komunikacije potčinjenih, već samo vertikalne, jednosmerne, od vrha /Top- Doga/ do dna /Under-Dog-a/, ali ne i obrnuto, slični sa odnosima feudalaca i kmetova.

"Feudalna struktura" odlikuje sve hijerarhijski ustrojene organizacije /doduše u njima postoji dvosmerna vertikalna komunikacija/, kao što su, npr., vojska ili administrativno-upravni organi. Krajnji oblik ovakvih odnosa strukturnog nasilja je karakterističan za sva totalitarna društva, ali i za, npr., porodične odnose u kojima deca nemaju nikakvog udela u odlučivanju u životu takve zajednice.[196]

194 Johan Galtung, *Big Powers and World Feudal Structure*, EPR- IV, p. 10.

195 Galtungov trougao grafički izgleda ovako: 1/ Top Dog; 2,3/ Under Dog

196 Johan Galtung, *Feudal Systems, Structural Violence and Structural Theory* of Revolution, EPR. IV. 1970., p. 201, 202.

Four aspects of verticality and their negations

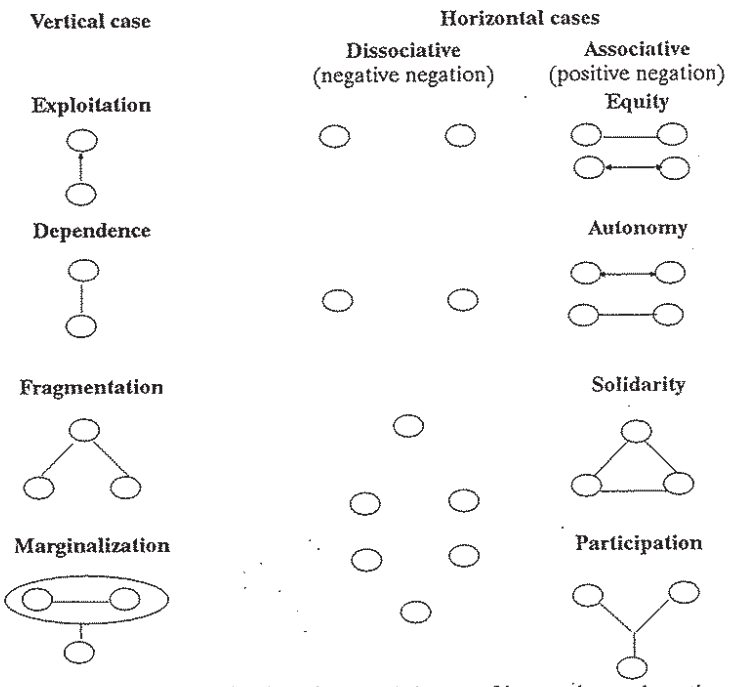

In short, there is one negation based on a **minimum** of interaction and another on a **maximum**, or at least on symmetry in whatever interaction there is. Actually, we have used two different symbols for equity and autonomy, one which can be read as " counter-exploitation" and "counter-penetration", the other one standing for some more genuine form of symmetry, some type of cooperative, associative relation that probably is tantamount to the birth of a new, collective actor consisting of those two. It might be useful to distinguish between these two cases of positive negation

32. It is clear what the negation of the structure of complete verticality would be:

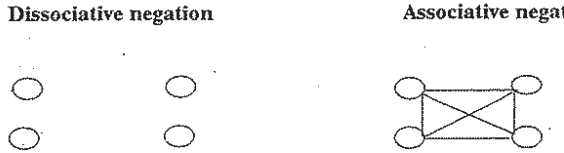

Sl.1. Jezik kojim se najbolje predstavlja "strukturna analiza" je grafički jezik, preuzeto iz: Johan Galtung, "Structural Analysis: Vocabularu, Graphs and Structures as Indicators", University of Oslo, Papers No 39, World Indicators Program, No 12, 1978, Oslo, Norway, p.12

Mogućnost delotvornog suprostavljanja onih koji trpe strukturno nasilje Galtung vidi u uspostavljanju horizontalnih veza između njih samih, čime bi značajno umanjili svakovrsnu zavisnost od vrha.[197] "Defeudalizacija" kao opšti model za nadilaženje ovih krajnjih oblika strukturnog nasilja /odnosi "feudalne strukture"/ je jedini način, tvrdio je Galtung, da se npr. zemlje u razvoju /Under Dog/ uspešno odupru dominaciji ekonomski moćnijih /Top-Dog/.

Na žalost, horizontalne veze i udruživanje se češće uspostavljaju bliže ili na samom vrhu, čime se odnosi "feudalne strukture" samo još više učvršćuju. Koncept autonomije, koji je Galtung, kao što smo videli, ponudio kao rešenje za prevazilaženje strukturnog nasilja u odnosima pojedinaca, grupa ili naroda, ima svoja teorijska ishodišta u Gandijevoj filozofiji nenasilja. Pre svega, reč je o konceptu koji polazi od pojedinca i njegovog moralnog usavršavanja kao prethodnog uslova za uspešno uticanje na druge ljude. Čovek mora da ovlada svojim postupcima i da na taj način stekne potrebno samopouzdanje i samopoštovanje; autonomija pojedinca, po ovom konceptu, ne znači poricanje u potpunosti postojanja drugih ljudi - ona naprosto privremenom izolacijom ili zanemarivanjem okruženja treba da omogući usavršavanje pojedinca.[198]

Galtung pod autonomijom ne podrazumeva isto što i pod autarkijom, jer je izolacija koju on zagovara samo privremena i delimična i ne znači idealizovanje potpune samodovoljnosti, već samo ograničavanje opštenja sa spoljnim svetom na meru koja neće ugrožavati nezavisnost ili biti osnov za svakovrsnu dominaciju.[199]

Kad je reč o međunarodnoj zajednici, Galtung rešenje problema strukturnog nasilja prema manjim, ekonomski nerazvijenijim zemljama, kao što smo već rekli, vidi u jačanju horizontalnih veza putem kojih bi se znatno smanjio stepen zavisnosti u odnosu na bogate. Naime, uhodani i veoma otporni na promene

197 *Ibidem*, p. 199.

198 O tome vidi detaljnije u :Johan Galtung, *The Politics of Self- Reliance.* University of Oslo, Chair in Conflict and Peace Research, 1976., Johan Galtung, *Self-Reliance: Concept, Practice and Rationale.* University of Oslo, Chair in Conflict and Peace Research, 1976.

199 *Ibidem*, pp. 26-7.

kanali opštenja razvijenog i nerazvijenog sveta zapravo održavaju i učvršćuju neravnopravne odnose, posebno kad, npr., ekonomski slabija strana potpuno otvori svoje granice u međunarodnoj razmeni. Tako objektivna međuzavisnost posebnih društava i potreba za razmenom nedostajućih proizvoda može da odvede u zavisnost i porobljavanje.

Uočljivo je, iz prethodno rečenog, da Galtung zagovara horizontalno povezivanje na račun vertikalnih veza. Iz sličnih razloga je predlagao, u cilju prevazilaženja strukturnog nasilja u međunarodnim institucijama, preoblikovanje ili ukidanje svih mnogonacionalnih, asimetričnih organizacija.[200]

U želji da što jasnije iskaže svoje shvatanje autonomije, Galtung je upotrebljavao izraze i pojmove koji već sami po sebi dovoljno govore o suštini njegovog promišljanja najboljih načina u nastojanju za mir: **unutrašnja snaga, samopouzdanje, samopoverenje, samodovoljnost, neustrašivost, nepovredivost, dostojanstvo itd.**[201] Očigledan je značaj koji Galtung pridaje mentalnom stanju u konceptu autonomije, što je između ostalog, još jedan dokaz o prihvatanju osnovnih načela filozofije nenasilja.

Sa filozofskog stanovišta, naglašavanje unutrašnje snage pojedinca ili društva, relativne samodovoljnosti, dostojanstva i nezavisnosti podseća na stoička načela i u osnovi je etički koncept. Zagovaranje okretanja "vlastitim snagama i mogućnostima", uz razvijanje načina i sredstava za odbranu pomenutih vrednosti, govori o praktičnim posledicama njegovog shvatanja autonomije.

Po našem mišljenju, pored ekonomskog, ekološkog, političkog, socijalnog i kulturnog vida autonomije, najviše novina u teorijskom smislu Galtung je dao u vojnom aspektu.[202]

Sposobnost samostalne odbrane, nazvane "odbrambena odbrana" /defensive defence/,[203] predstavlja suštivu vojnog vida koncepta autonomije. Naime, ovakvo pojmovno određenje

200 Johan Galtung, *A Structural Theory of Imperilism*, in EPR IV, pp. 437-481.

201 Johan Galtung, *Self- Reliance: Concept,...*, p. 21.

202 Johan Galtung, *There are Alternatives! Four Roads to Peace and Security.* Spokesman, Nottingham, 1984.

203 Johan Galtung, *Environment, Development and Military Activity. Towards Alternative Security Doctrines*, Universitetforlaget, Oslo- Bergen-Trondheim, 1982, p. 179.

odbrambene strategije ima za cilj da podvuče razliku u odnosu na često upotrebljavanu i zloupotrebljavanu sintagmu "ofanzivna odbrana" kojom se prikriva u biti agresivna politika; reč je zapravo o zemljama koje, u ime navodno ugroženih vrednosti i vitalnih interesa, preventivno napadaju onoga koga ocene kao mogućeg vojnog neprijatelja.

"Odbrambena odbrana", nasuprot tome, podrazumeva upotrebu sile samo kada je neposredno ugrožena teritorija, stanovništvo ili druge vrednosti zemlje u pitanju. Sredstva za njeno sprovođenje su, prema tome, saglašena sa suštinom ovakvog koncepta- uglavnom klasično naoružanje koje svojim dometom pokriva vlastitu teritoriju. Umesto raketa dugog i srednjeg dometa, lovaca bombardera i letećih tvrđava velikog doleta, te podmornica na atomski pogon u skoro svim morima sveta, čiji je cilj izazivanje i zastrašivanje mogućih protivnika, Galtung zagovara, u okviru koncepta autonomije, pored klasične stajaće vojske, uključivanje različitih paravojnih formacija /policije i snaga unutrašnje bezbednosti/ koje su sposobne za delotvorne akcije uz upotrebu lakog naoružanja, veoma pokretljive i na taj način pogodne za partizansko ratovanje. Paravojne formacije mogu biti, po mišljenju Galtunga, jednako uspešno upotrebljene u osujećivanju neposrednog i strukturnog nasilja.[204]

Treći stub na kome počiva ovako zamišljena odbrambena politika je uključivanje u otpor celokupnog stanovništva. Jezgro tog trećeg dela jedinstvene odbrane bi činile posebno obučene "jedinice" za borbu nenasiljem.[205]

Gotovo da nema potrebe da naglašavamo sličnost ovakvih postavki sa Gandijevom filozofijom nenasilja. Ona se ogleda u oslanjanju na pojedinca, a zatim i u izboru načina suprotstavljanja i postizanja željenih ciljeva. Zaokružujući svoje shvatanje autonomije, Galtung je tvrdio kako "samo svet sastavljen od autonomnih aktera na svim nivoima organizovanja /od pojedinca, grupe, naroda, grupe država,../ može biti miroljubiv svet."[206]

204 *Ibidem*, p. 177

205 *Ibidem*, pp. 177-8.

206 Johan Galtung, *The Politics of Self- Reliance,...*, p. 378.

33. In this figure the first case is simple enough, and the second case stands for symmetric interaction of all with all, using both bilateral and multilateral interaction, fragmenting nobody marginalizing noone. The problems with the two negations are obvious: one solves the problem of verticality but gets deep into another problem, either that of too little interaction or the problem of too much interaction. As to the latter there are always two solutions; either to cut the number of actors, or the level of interaction, leading to the following possibilities:

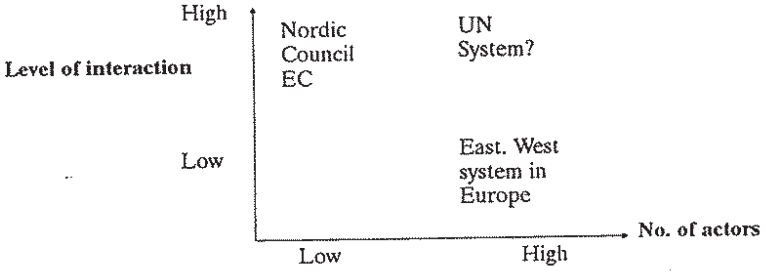

This is the famous theorem about the negative relation between scope and domain, if one wants to obtain a relatively horizontal type of organization. If vertical organization is acceptable both scope and domain can be relatively high.

34. The point now is that there are many possiblities in between the completely vertical and the completely horizontal configurations, both because there are steps on each single aspect, and because the four aspects are not necessarily perfectly correlated. Thus, consider the following sequence;

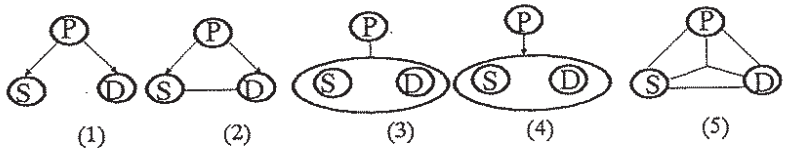

We start with P (a collective actor of the two parents with frequent bilateral meetings) conditioning son and daughter, one at a time; then go on to the next step when son and daughter start interacting with cash other, e.g. discussing the situation; then they form a joint actor "we siblings" and can withstand conditioning (this would assume something like simultaneous entry into certain phases during puberty); then they start conditioning the parents (reversal of roles) and the whole thing ends happily in total horizontality, both bilaterally and multilateraly. Of course, one could also have inserted rebellion between (3) and (4) with withdrawal from the parents or open abuse (or both) - the point only being to indicate that the vocabulary and the symbol can express a certain variety. It also goes without saying that P could stand for a "paternalistic" countru and S and D could stand for "satelite" and "dependent".

Sl. 2. preuzeto iz Johan Galtung: Structural analysis: Vocabulary ...., pp 13, 14

IV
DOPRINOS JOHANA GALTUNGA ISTRAŽIVANJU MIRA I NAUCI O MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

1. Teorijski doprinosi Johana Galtunga naučnom i filozofskom utemeljenju mira

Iako smo u toku rada, izlažući stanovišta Johana Galtunga iz svih perioda intelektualne aktivnosti već podrobno razmotrili odlike njegovog sveobuhvatnog metodološkog i tematskog pristupa istraživanju mira, obradili teorijske novine u određenju ovog pojma, smatramo da je neophodno da na kraju, ukratko, ponovimo, po našem mišljenju, neke od ključnih stavova i ocena. Vrednovanje doprinosa ovog Norvežanina istraživanju mira i nauci o međunarodnim odnosima je bilo preokupacija mnogih naučnika, tako da u tom pogledu naš pokušaj ne predstavlja novinu. S druge strane, opšta saglasnost postoji u ocenama, kad je reč o Galtungovom doprinosu istraživanju mira, da je u pitanju mislilac čija je naučna, filozofska i druga zanimanja veoma teško disciplinarno razvrstavati. Neki od istraživača njegovog dela su ga, shodno njegovom obrazovanju matematičara i sociologa, smeštali u okvire ovih nauka.

Srećom, veći deo onih koji su se bavili Galtungom nije podlegao ovakvom, ipak formalnom pristupu i ocenio je ovog Norvežanina kao zaista izuzetnu, izvornu pojavu "**renesansnog mislioca.**"[207]

Kao što je ovaj rad pokazao, Galtung je razmatrao veliki broj kategorija i pojmova koji utiču neposredno ili posredno na mir. Već sam podatak da je u istraživanje mira uključio izučavanje moći, nasilja, mogućnosti čovekovog svekolikog potvrđivanja i "ispunjenja ljuskog života humanošću", razlikuje Galtunga od većine drugih istraživača mira i naravno, od ranijih

207 Vidi o tome: Holm, Hans-Henrik, *Johan Galtung: "Superstar"*, Institute of Political Science, University of Aarhus, 1975, takođe u: Korhonen Pekka, *The Geometry of Power,...*

promišljanja mira o kojima smo govorili u delu rada o različitim tradicijama mišljenja mira. Izučavanjima strukture društvenog organizovanja kao prauzroka sukoba i ugrožavanja mira, Galtung je otvorio nove prostore istraživačima mira.

Naime, dotadašnje određenje mira kao odsustva nasilja /absentia belli/, gde se pod nasiljem podrazumevalo samo fizičko nasilje, Galtung je proširio razlikovanjem negativnog /disocijativnog/ i pozitivnog /asocijativnog/ mira. Pod negativnim mirom je podrazumevao, kao što smo već nekoliko puta rekli, odsustvo neposrednog i strukturnog nasilja, a pozitivni mir je određivao u početku kao ravnopravnu /nenasilnu/ saradnju i integraciju, a kasnije, nakon provedenih istraživanja pojave vertikalnosti u društvenoj organizaciji i saznanja da i integracija može da uzrokuje strukturno nasilje, samo kao "ljudsko ispunjenje" /human fulfilment/.

Temeljan teorijski doprinos, po našem mišljenju, Galtung je dao izučavanjem tzv. "strukturnog nasilja", čime je za istraživanje mira otvorio ogroman, do tada neistražen, teren sociologije društvenog organizovanja. Naime, dotadašnje načelne stavove o društvenoj nepravdi i neslobodi kao uzrocima nasilja i ugrožavanja mira, Galtung je suštinski dopunio istraživanjima veze između društvene organizacije i mira, čime je napokon dokazao da nasilje koje se javlja u ljudskim odnosima /neposredno i strukturno/ nije causa sui, već je uvek posledica određenih društvenih odnosa ili je posledica nenadanih "provala slepe energije" iz uglavnom neistraženih revira podsvesnog.

Galtung, takođe, značajno širi polje istraživanja mira i antropološki ga zasniva kada kao jedan od uslova za ostvarenje mira, pored promena u društenoj organizaciji, zagovara i moralno usavršavanje svakog pojedinca u najboljoj tradiciji filozofije nenasilja. Uzimanje pojedinca za polazište i ishodište u promišljanju mira, uz davanje prvenstva izučavanjima "homokosmologije" nad "sociokosmologijom", predstavlja veliki doprinos upravo Johana Galtunga.

Za razliku od mnogih tradicionalnih i savremenih mislilaca Galtung je smatrao da čovek može da ovlada svojim nagonskim delom i postane "gospodar u kući". Uz ovakav antropološki optimizam se nadovezuje njegovo zagovaranje tzv. "autonomnih oblika" društvenog organizovanja na svim nivoima, što bi sve zajedno, smatra on, doprinelo ostvarivanju skladnih odnosa

između pojedinaca, grupa, društava, ili u čitavoj međunarodnoj zajednici.

U razdoblju tzv. "vertikalne inspiracije" smatrao je, kao što smo videli, da je u cilju ustanovljavanja harmoničnih društvenih odnosa i rešavanja sukoba, koji, kao dijalektička nužnost, ne mogu biti izbegnuti mirnim putem, neophodno iznalaženje delotvornih načina manipulacije postojećom društvenom strukturom. Jedan od takvih delotvornih načina je video u stvaranju supersistema koji bi uspešno objedinjavali i kontrolisali mrežu podsistema. U teorijskom smislu ovi predlozi ne izlaze iz okvira sistemske teorije, pa su više dokaz uspešne primene u to vreme preovlađujuće društvene teorije, nego što predstavljaju novum.

Svoju teorijsku "otvorenost" Galtung je ispoljio i u nekolikim korenitim promenama stanovišta, o čemu je već bilo reči. Uostalom, najbolje je videti šta sam Galtung kaže o odnosu problema koji istražuje i misaonim obrascima, metodološkim postupcima i filozofskim školama čijim se saznanjima koristi: "Zaista ne mislim da smo u istraživanjima mnogo pomognuti sada prisutnim naporima da se odele škole u polju studija međunarodnih odnosa, kao što su strukturalizam i funkcionalizam; realistička škola /ravnoteža snaga?/ i idealistička škola /svetski poredak?/; subjektivno-orijentisana /liberalna/ i strukturno-orijentisana /marksistička, neomarksistička/. Ja mislim da problem treba da nas vodi a ne vernost bilo kojoj školi; uzeti ono što nam treba, bilo gde da se to nalazi. Jednog dana mi možemo nadići sve ove škole, možda već jesmo. U tom slučaju, nadilaženje nadilaženja već bi trebalo da bude na dnevnom redu. *Ne postoji krajnje /poslednje/ stanje stvari u ljudskom preduzetništvu uopšte, ili u svetskoj politici, ili u miru, i svakako ne u istraživanju mira.*" [208]

Poslednji, ovde navedeni, stavovi svedoče i o Galtungovom nedogmatskom pristupu istraživanju mira, shvatanju promena i razvojnosti kao temeljnih kategorija filozofije mira. Na toj liniji je i njegovo pitanje, šta nas očekuje nakon što se rat kao "istorijska institucija" nadiđe, tj., šta je antiteza ratu? Možda je već sada vreme, smatra Galtung, da razmišljamo kako da predu-

208 Johan Galtung, *The Next Twenty-five years of Peace Research, Tasks and Prospects,...*, p. 102.

predimo da to što će dijalektički neminovno doći ne bude "jednako loše ili gore od rata".[209]

Najkrupniji primer teorijske otvorenosti je, svakako, njegov dovršen koncept mira koji, za razliku od ranijih stavova, zagovara, u nastojanju za mir, pored učešća nauke /fundamentalnih, usmerenih i primenjenih istraživanja, koja se inače sprovode u okvirima instituta za istraživanje mira/ i neposrednu aktivnost najvećeg mogućeg broja ljudi.

Nasuprot ranijim zalaganjima za svojevrsni neutralizam istraživača mira u odnosu na aktuelna društvena zbivanja i odnose, Galtung je zahtevao, u razdoblju autonomne inspiracije, njihovo delatno učešće koje ide dalje od načelnog solidarisanja sa svima koji trpe "nasilje bili oni toga svesni ili ne". Suprotstavljajući "levijatanskoj" društvenoj organizaciji spontanost, predlagao je omasovljenje mirovnih pokreta kao i obraćanje i obrazovanje što većeg broja ljudi koji su institucionalno i faktički izopšteni iz političkog procesa, a u njihovo ime se odlučuje u uskim krugovima.

U teorijskom smislu, zalaganje za delovanje u najbližoj okolini /porodica, prijatelji, kolege na poslu/ ima ishodište u gandizmu, ali, uklopljeno u sveobuhvatni koncept zalaganja za mir, predstavlja njegovu značajnu dopunu.

Konačno, teorijske novine /doprinosi/ Johana Galtunga u istraživanju mira su i njegova određenja moći i nasilja, koje smo već navodili. Naime, iako ta određenja, uzeta odvojeno, nemaju originalnost, ona svoj značaj imaju u odnosu na definisanje mira. Tako, verovatno najpoznatije Galtungovo određenje nasilja je neposredno vezano za mir stavljanjem u odnos međusobnog isključivanja nasilja i mira. O teorijskim aporijama ovog određenja smo već govorili. Kada je spoznao kako malo rezultati "visoke nauke" mogu da utiču na odnose ljudi i država, a u nameri da za stvar mira pridobije najveći mogući broj ljudi, Galtung je predlagao izmene u pristupu *Peace Education-a.* Pored naučno-istraživačkih rezultata, neposrednog obraćanja istraživača mira što većem broju ljudi, uključivanja u mirovne i slične pokrete, on je delotvorno sredstvo u stvaranju kritične svesti u nastojanju za mir video u pozorišnim predstavama: "Pozorište je tako moćno, zbog žive akcije ljudskih bića, takođe, mogućeg uključivanja posmatrača, i izvad svega zbog istovremenog sinhronijskog i dijahronijskog prikazivanja fenomena."[210] Uključivanje u nastojanje za mir, kao što smo videli, i formi umetničkog izraza, moglo je da iznenadi one koji nisu poznavali Galtungovu "renesansnu" širinu.

209 *Ibidem*, p. 105.

Naposle, uprkos zagovaranju holističkog i globalnog pristupa, dovođenja u vezu sa budističkim učenjem i filozofskom širinom u promišljanju mira, Galtung nas nijednog trenutka nije naveo da posumnjamo u njegovo kartezijanstvo: *"Ne verujem da ima boga negde, da posmatra naša bolna nastojanja, odlučujući da nas kazni ili spasi užasa rata, ne zato što to zaslužujemo, već zbog njegove milosti. Mir, ako je zadobijen, zadobijen je ljudskim naporom. I istraživanje mira mora da igra značajnu ulogu u tom naporu."* [211]

2. Praktični doprinos Johana Galtunga institucionalizaciji istraživanja mira

Institucionalizacija izučavanja mira je jedna od temeljnih odlika savremenih istraživanja. Upravo institutski uposebljeno izučavanje ovog fenomena je, po mišljenju istraživača mira, trebalo da omogući, između ostalog, "sistemsko pariranje naučnom istinom visokom položaju u instituciji politike." [212] Kao što smo videli, Galtung je političkoj moći želeo da suprotstavi moć naučnih saznanja, do kojih bi se došlo istraživanjem unutar, za tu svrhu stvorenih, instituta.

Značajnu ulogu u internacionalizaciji istraživanja mira Galtung je odigrao učešćem u osnivanju Međunarodnog udruženja za istraživanje mira 1964. godine /International Peace Research Association- IPRA/. Godišnje konferencije ove organizacije, na kojima je Galtung neizostavno aktivno učestvovao, predstavljale su priliku za sučeljavanje sa uspesima i slabostima ovakvog načina nastojanja za mir.[213] Galtung je inače učestvovao na

210 Johan Galtung, *The Next Twenty-five years of Peace Research: Tasks and prospects,...*, p. 107.

211 *Ibidem*, p. 109.

212 Johan Galtung, *Pacifism from a Sociological Point of View*, PRIO, 1959,p.316.

213 O tome govori i sam Galtung u: *Concluding Remarks*, in Proceedings of the

većini simpozijuma i skupova na kojima se raspravljalo o miru i međunarodnim odnosima.

Uostalom, najveći broj njegovih članaka, eseja i referata, koji su često donosili originalne ideje i predloge o najdelotvornijim načinima zalaganja za mir ili problematizovali na nov način neke naučne i filozofske pojmove i kategorije, potiče sa ovakvih skupova.[214]

U skladu sa vlastitim zalaganjem iz razdoblja "autonomne inspiracije" za neophodnost uključivanja u nastojanje za mir najširih slojeva stanovništva, Galtung je započeo sa objavljivanjem popularnih članaka u visokotiražnim dnevnim listovima i sa držanjem predavanja na nekolikim univerzitetima u svetu. Osetivši ograničenja samo institutskog delovanja, prihvatio je pozive katedri na nekoliko kontinenata, bilo kao stalno angažovan predavač ili po pozivu /Santajago de čile, Ženeva, Tokio, itd./.[215]

O delatnom učešću Johana Galtunga u protestnim akcijama nekolikih međunarodnih mirovnih pokreta, demonstracijama i grupama za pritisak na središta političkog odlučivanja zbog nekih konkretnih pretnji miru, ljudskim pravima i slobodama i drugim povodima, već smo govorili. Verovatno najpoznatija njegova akcija te vrste je organizovanje i učestvovanje u demonstracijama protiv pristupanja Norveške Evropskoj ekonomskoj zajednici. Prepoznavši u jednoj takvoj međunarodnoj organizaciji opasnost za interese Norveške, Galtung je odricao bilo kakvu korist od ekonomskog otvaranja prema razvijenijim zapadnim zemljama. Smatrao je, naime, da bi Norveška, ili bilo koja druga slična zemlja u takvoj situaciji, bila izložena strukturnom nasilju oličenom u neekvivalentnoj ekonomskoj razmeni, pa je na taj način osuđivao EEC kao asimetričnu međunarodnu or-

International Peace Research Association Inaugural Conference, 1966, pp. 18-20.

214 Razvrstavanje ogromnog Galtungovog opusa pravi Hans-Henrik Holm u: *Johan Galtung: "Superstar",...*, Članke je uglavnom objavljivao u časopisima: Journal of Peace Research /koji je, inače, on i osnovao/ i Bulletin of Peace Proposals

215 O tome detaljnije vidi u već navođenoj studiji Pekke Korhonena; učestvovao je i u velikom broju međunarodnih istraživačkih projekata pod pokroviteljstvom UNESCO-a i drugih organizacija iz porodice UN u zemljama u razvoju.

ganizaciju, o čemu smo već govorili.[216] S druge strane, stvaranje međunarodnih supersistema, koji podrazumevaju vertikalno povezivanje, je bilo u suprotnosti sa konceptom autonomije koji je zagovarao u to vreme.

To što je zalaganje iz razdoblja vertikalne inspiracije za borbu za mir snagom naučnih saznanja dopunio uključivanjem autonomnih, vaninstitucionalnih oblika /mirovni i drugi pokreti i grupe za pritisak/, najbolje svedoči o spremnosti ovog mislioca na vlastita kritička suočavanja i menjanja stanovišta. Galtung je svoje teorije saglašavao sa stvarnošću, a ne obrnuto, što sve govori o značaju koji je davao praktičnoj, delatnoj strani u nastojanju za mir.

3. Drugi o Johanu Galtungu

Ovaj mislilac zadivljujućeg opusa, kao što smo rekli u uvodnom delu rada i kasnije pokazali, enciklopedijskog zahvata po broju društvenih pojava i filozofskih problema koje je pokušao da domisli, je izazivao veliku pozornost akademske zajednice i najšire javnosti.[217]

Prvo što pada u oči nakon razmatranja naučnih radova, koji se bave izučavanjem njegovog uticaja na istraživanje mira, eseja i popularnih članaka, je činjenica da je najveći broj ovih osvrta napisan početkom osme i devete decenije našeg veka.[218] Po našem mišljenju, radi se o sledećem: kao što smo videli, Galtung,

216 Reč je o knjizi: *Johan Galtung, The European Community- A Superpower in the Making*, Norwegian Universities Press, Oslo: Allen/Unwin, London, 1973.

217 Polemike sa Galtungovim stavovima su posebno učestale kada je krajem šezdesetih godina, u skladu sa već razmatranim zalaganjem za uključivanjem najširih slojeva u borbu za mir, započeo plodnu publicističku delatnost u većini Norveških i nekim svetskim novinama i časopisima /npr. u listovima: *Aktuel*, Jan. 23, 1965, *Morgenbladet*, Dec. I. 1967. *Dagbladet*, April, 10. 1967. *Aftenposten*, Oct. 23. 1973. *Okonimisk* rapport no. 5. 1976. i drugim/

218 Studiozniji naučni zahvati o celini opusa Johana Galtunga su pisani uglavnom u devetoj deceniji: Gleditsch, Nils Petter /Leine, Odvar/ Holm, Hans-Henrik /Hoivik, Tord/ Klausen, Arne Martin /Rudeng, Erik/ Wiberg Hakan, Johan Galtung: *A Bibliography of his Scholarly and Popular Writings* 1951-1980., Preuzeto iz Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power,...*, p. 214.

sve do razdoblja tzv. "autonomne inspiracije" i dovršavanja svog koncepta mira već navedenim određenjima nasilja i mira, nije se suštinski razlikovao od ostalih istraživača mira u svetu- ni po metodološkom pristupu koji se kretao u okvirima pozitivističke paradigme, a ni po izboru problema koje je proučavao.[219] Oštrije polemike u zajednici istraživača mira započinju Galtungovim trajnim odbacivanjem bihejviorizma kao jedino mogućeg pristupa u izučavanju mira i evoluiranje ka naučno manje krutim i zahtevnim obrascima mišljenja. Ovaj zaokret, o kome smo već podrobno govorili, izložio je Galtunga velikom broju kritika.[220] Na taj način je Galtung, ipso facto, proglasio pretesnim okvire građanske sociologije za istraživanja mira. Razilaženja, pa čak i sukob u jednom trenutku, su nastali i zbog toga što je Galtung pod svoju "analitičku lupu" stavio, navodno osvedočeno demokratske poretke zapadnih zemalja. Iako u početku pisanja o strukturnom nasilju pozdravljen kao pionir u izučavanju veze društvene organizacije i mira, Galtung je bio izložen oštrim napadima većine istraživača mira /u većoj ili manjoj meri nekritički naklonjenih prednostima zapadnih demokratija/ kada je takve odnose "prepoznao" u imperijalizmu i njegovim oblicima ispoljavanja /eksploataciji, penetraciji, fragmentaciji, marginalizaciji,.../.[221] Posebno zato što je do ovakvih uvida došao oslanjanjem na Marksovu klasnu teoriju društva, što je i sam Galtung više puta, kao što smo videli, isticao.

219 Sociologiju društvenog organizovanja kao uzroka različitih društvenih sukoba, kao i Galtung, izučavali su iz drugačijih uglova /pravnog, polit-sociološkog, ekonomskog, kulturnog ili istovremeno iz više uglova/, *Kenet Bolding, Ralf Darendorf, Sol Medlovic, Ričard Ned-Lebov, Bert Reling, Džon Barton, Hana i Alen Njukomb* i mnogi drugi.

220 npr. Bolding u navođenom radu: *Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung*, .. , pored ove, kao što smo već rekli, kritike su stigle i od strane pojedinih mladih intelektualaca sa levice i ticale su se više osporavanja navodno pogrešnih ideološko-političkih stavova kod Galtunga, nego što su iznosile naučne ili filozofske zamerke. Reč je o *Andersu Forsmanu, Ole Jess Olsenu i Ib Martin Jarvadu*. Poslednja dvojica su svoju kritiku objavila pod naslovom: "*The Political Functions of Social Research with Special Reference to Peace and Conflict Research*, in IPRA, Proceedings of the 3rd General Conference, vol, I. Philosophy of Peace Research, Assen, 1970. pp. 92-109

221 Johan Galtung, *Acheiving Peace*, IPRI; papers no. 17, University of Oslo, p.1.

Tako se dogodilo, iako se promene nisu odigrale "preko noći", da se Galtung u odnosu na gotovo sve ostale istraživače mira, našao na suprotnoj strani. Naime, dok je pretežan broj njegovih ranijih "saboraca" u nastojanju za mir nastavio samo sa institutskim istraživanjima i obraćanjem akademskoj zajednici putem rezultata empirijskih istraživanja, Galtung je, kao što smo to već nekoliko puta istakli, "sišao" do pojedinca. Vrativši se do korena društvenih sukoba, kao u vreme gandijevske inspiracije, Galtung je rešenje za delatno prevazilaženje odnosa strukturnog nasilja video u : "građanskoj inicijativi, jačanju saradnje, uvećanju transparentnosti politike, novoj nauci i tehnici i demokratizaciji spoljne politike."[222]

Na taj način se našao pod dvostrukim udarom kritike: s jedne strane, mladi norveški istraživači mira i pojedini švedski sociolozi su mu prebacivali, sa pozicije levice, da njegovi naučni napori u krajnjoj liniji služe bogatima, onima koji mogu da finansiraju delatnost istraživačkih timova. Ovi kritičari sa levice su se držali Veberovog stava kako naučnici zapravo samo iznalaze načine da se postignu ciljevi koje su prethodno postavili političari; s druge strane, sa stanovišta pozitivističke paradigme, Bolding, Kjel Eide i Hana i Alen Njukomb su Galtungu osporavali naučnu strogost zbog preširokih, filozofskih određenja mira i nasilja.[223] Galtungov odgovor svima koji su mu prebacivali metodološku nedoslednost i često menjanje uglova posmatranja smo već naveli. Interesantno je da su kritike bivale brojnije, npr., kad je Galtung počeo da piše o imperijalizmu i težnji ka svetskoj dominaciji najrazvijenijih kapitalističkih država, novom međunarodnom ekonomskom poretku, strukturnom nasilju u obliku neekvivalentne razmene na svetskom tržištu, upravo u zapadnoj Evropi i SAD.

Nije nam poznato na kakav su prijem u akademskoj zajednici naišli Galtungovi radovi kad su u pitanju zemlje istočne Evrope. U svakom slučaju, tamo je i ćutanje veoma rečito i, usuđujemo se da kažemo, pre znači neslaganje nego nezain-

222 Johan Galtung, *Peace as Proffesion and new Peace Action*, IPRI, papers no. 8., University of Oslo, p. 3.

223 Već smo pomenuli Boldingovu studiju: *Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung*, p. 13., takođe i Kjel Eide, *Note on Galtung's Concept of Violence*, Journal of Peace Research, vol. 8. 1971. p. 71.

teresovanost ili prihvatanje. Stiče se utisak da je ovakav odnos prema Galtungovom shvatanju mira i na Istoku i na Zapadu posledica upravo razobličavanja vladajućih mitova, duboko prožetih ideologijom, o tome kako urediti odnose u međunarodnoj zajednici, a koje je Galtung okarakterisao kao "socijalistički i kapitalistički imperijalizam". [224]

Ovaj Norvežanin nije ostao dužan ni naučnicima i istraživačima mira nespremnim da i za kratko napuste akademske visine i neposredno učestvuju u akcijama za mir, nazvavši ih "dobro plaćenim kol-gerlama /call-girls/". [225]

Pokušaji sumiranja i vrednovanja ogromnog stvaralačkog opusa Johana Galtunga činjeni su, kao što smo videli, uglavnom u devetoj deceniji našeg veka. Njima se, pored pohvala za sveobuhvatnost i iscrpnost, može i da prigovori u određenoj meri nedovoljna kritičnost u oceni značaja Galtungovog naučnog doprinosa istraživanju mira. Naime, neki od Galtungovih biografa su, po našem mišljenju, neumereno stavljali naglasak na navodnu autentičnost i originalnost gotovo svih njegovih stanovišta, verovatno zasenjeni visoko poliranom, raskošnom Galtungovom retorikom, te nisu mogli da uoče i slabosti, nedorečenosti, površnosti i ponavljanja koje su neizbežne kod svakoga ko prihvati izazov da se "nosi" istovremeno sa tolikim brojem teorijskih nedoumica i otvorenih pitanja.[226]

S druge strane, u nekim studijama došla je do izražaja upravo ona potrebna mera kritičkog odstojanja u odnosu na Galtungovo delo. Uz sve pohvale za nesporne doprinose izučavanju mira, sagledavanju na nov način uticaja društvene organizacije /strukture/ na mir, Galtungu su upućivane i mnoge zamerke.[227]

Zamerke iz razdoblja autonomne inspiracije tiču se metodološke nedoslednosti, o čemu smo već govorili, i uopštenosti koja nije davala osnova za kvantifikovanja i merenja. Naravno, za

224 Johan Galtung, *Acheiving Peace,...*, p. 6.

225 Johan Galtung, *Peace as Proffesion and new Peace Action,...*, p. 16.

226 Kad ovo kažemo imamo u vidu pre svega studiju Hans-Henrik Holma i članak Palonen Karija: *Social Scence as Peace Research. An interpretation of Johan Galtungs Intellectual Odyssey*, Current Research on Peace and Violence, no 2., 1978., pp. 104-25.

227 Najbolji primer za to je: Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power, Johan Galtung's Conception of Power,...*

filozofe postmodernog stanja, zalaganje za autonomiju, "horizontalno povezivanje", rasut, antiteorijski pristup predstavlja jedini mogući govor /diskurs/ na kraju epohe koja je stvorila i uništila najviše sistema, a pri tom, pojedinim naučnim dostignućima, ugrozila opstanak čoveka.

Upravo sposobnost da misli u najopštijim kategorijama suštinu čovekovog postojanja i opstanka i da na taj način nadiđe slabosti i isključivosti bilo samo naučnog, intuitivnog ili nekog drukčijeg pristupa, predstavlja, po našem mišljenju, najvišu vrednost i domet Galtungovih umnih napora.

V
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Istraživači Galtungovog dela, celine ili pojedinih oblasti i problema kojima se ovaj Norvežanin bavio u toku nekoliko decenija naučnog rada, uglavnom su saglasni u oceni da je reč o jednom od najplodnijih /kad je reč o broju objavljenih radova/ mislilaca u našem veku. Pored dve navođene studije /Hans-Henrik Holm: Johan Galtung: "Superstar"... i "A Bibliography of Johan Galtung's Works...", Gleditsch, Nils Petter/ koje se bave razmatranjem celine Galtungovog opusa, bilo da imaju za cilj vrednovanje ukupnog doprinosa ovog istraživača ili da, kao u Gleditsch-ovoj studiji, nastoje da jednostavno daju u n a k r s a n prikaz viđenja značaja Johana Galtunga za istraživanje mira i nauku o međunarodnim odnosima od strane nekolicine drugih naučnika, sva ostala istraživanja se osvrću ili na pojedine probleme o kojima je Galtung pisao /integracija, imperijalizam, koncept nasilja, koncept moći, koncept mira, itd./, ili izučavaju pojedina razdoblja u njegovoj intelektualnoj delatnosti /vreme inspirisanosti filozofijom nenasilja, razdoblje vertikalne inspiracije, period autonomne inspiracije/.

Ovo istraživanje je imalo za cilj da izloži, objasni i proceni doprinos Johana Galtunga izučavanju mira, tj., da razmatra na pomenut način koncept mira ovog mislioca u različitim razdobljima njegove intelektualne aktivnosti. Iz tih razloga se nismo upuštali u davanje konačnih ocena; naime, u o p š t a v a n j e bi možda bilo celishodno kod nekih drugih istraživača mira, koji nisu suštinski menjali metodološke i tematske okvire tokom pretežnog dela svog naučnog rada Galtung je, kao što smo videli, više puta menjao svoja teorijska polazišta i metodološki pristup, ili ih značajno dopunjavao. Nastojali smo da podrobno razmotrimo u z r o k e takvih promena i dokažemo da je Galtung napravio najveće t e o r i j s k e i p r a k t i č n e pomake u borbi za

mir velikim delom zahvaljujući nedogmatskom mišljenju i otvorenosti za nove pristupe što je, po našem sudu, kvalitet stvaralačkog i kritičkog mišljenja.

Uprkos ovakvom načinu mišljenja, kojim je često objedinjavao potpuno suprostavljena teorijska stanovišta i metodološka pravila, Galtung je uspeo da razreši većinu nedoumica pred kojima je stajao.

Delajući dosledno u skladu sa zahtevom savremenih istraživanja mira da se ovaj problem može i mora multidisciplinarno izučavati, on je zaista i koristio sva raspoloživa saznanja koja se tiču, ili bi mogla da se tiču mira. Njegova originalnost se i ogleda, po našem mišljenju, u tome što je uspešno objedinio saznanja iz većine društvenih i pojedinih prirodnih nauka u nastojanju za mir, sa praktičnom akcijom.

Galtung se, kao što smo videli, nije zadovoljio ulogom jednog od pionira savremenih istraživanja mira; on je, uz teorijska dostignuća, praktično mnogo doprineo institucionalizaciji istraživanja mira, prvo u Norveškoj, a potom i u Evropi. Kad je reč o teorijskim doprinosima, pored metodološke raznovrsnosti, pouzdano se može reći da je Galtungovim istraživanjima strukturnog nasilja Peace Research prestao da bude samo empirijsko-tabelarni prikaz uglavnom sporednih aspekata izučavanja mira. "Strukturno nasilje" je zahtevalo, da bi bilo domišljeno, produbljen sociopolitikološki pristup, te naposle antropološko-psihološka razmatranja, čime je zapravo i izvršeno ontološko zasnivanje mira kao filozofske kategorije. Konačno, usmeravanje energije istraživača mira u ogromno polje društvene organizacije i njene strukture kao prauzroka nasilja /dovođenja mira i neposrednog i strukturnog nasilja u odnos međusobnog isključivanja/, cenimo za najveći Galtungov teorijski domet, uprkos kritici koju smo učinili povodom poznatog određenja nasilja, odnosno mira.

Kao očekivana posledica višegodišnjih istraživanja sociologije društvenog organizovanja, analiza moći, razmatranja mnogobrojnih oblika strukturnog nasilja, usledio je koncept autonomije, originalno, univerzalno galtungijansko rešenje protiv ugrožavanja mira na svim nivoima društvenog organizovanja, od grupa do međunarodne zajednice.

Ovaj eklektički koncept na najbolji način objedinjava gandijevsko zalaganje za izgradnju jakog pojedinca, što bi sve zajedno omogućilo "potpuno ljudsko ispunjenje".

Razlikovanje negativnog i pozitivnog mira, koje je Galtung razvijao u toku svoje intelektualne delatnosti, je u toj meri prihvaćeno od strane ostalih istraživača mira, da se pitanje autorstva ovog suštinskog obogaćivanja određenja mira gotovo i ne postavlja.

Sve ovo ukazuje da je reč o zaista središnoj ličnosti savremenih istraživanja mira. Njegova povremena lutanja su više posledica kretanja po do tada potpuno neistraženom terenu, nego pogrešnih teorijskih i metodoloških stanovišta. Ako smo Galtungu u pojedinim misaonim konstrukcijama prebacivali utopizam, bila je to, svakako, "relevantna utopija".

Kada se, napokon, sagleda zadivljujuća širina oblasti i problema kojima se Galtung bavio, uz neizbežna poređenja sa velikim političkim misliocima čija je dela studiozno proučio, nameće se zaključak da je ovakvim pristupom on nadišao tematski i metodološki ne samo ovu disciplinu /istraživanje mira/, već i okvire nauke o međunarodnim odnosima.

Napred izrečene ocene, kao i sva izneta činjenična građa, daju nam za pravo da tvrdimo kako su sve hipoteze, postavljene u uvodu ovog istraživanja, potvrđene. Počev od hipoteze o mestu Johana Galtunga u istraživanjima mira i nauci o međunarodnim odnosima; proširivanju i obogaćivanju oblasti i pitanja od značaja za proučavanje mira; da njegovi stavovi predstavljaju one tačke, u odnosu na koje se određuju bilo sledbenici, bilo osporavatelji; hipoteze o nemerljivom doprinosu Johana Galtunga institucionalizaciji istraživanja mira; podjednakim zaslugama u unapređenju i razvijanju istraživanja mira kao "čiste" nauke i primenjenih istraživanja i saznanja; prevazilaženju negativnog određenja pojma mir novim značenjima i srodnim pojmovima; otvorenosti za preispitivanje i preformulisanje vlastitih stanovišta; doslednosti u nedogmatizmu nerobovanju isključivostima bilo koje pojedinačne škole mišljenja; zasnivanju sudova na rezultatima provedenih empirijskih istraživanja; do hipoteze o izučavanju ključnih kategorija političke nauke i filozofije, "kubistički", iz različitih uglova i sa različitih nivoa.

Višeznačnost i višeslojnost njegovog promišljanja mira, iako se nije uvek uklapalo u zahteve stroge naučne metodologije, svedoči tome u prilog. Čovek, kao polazište i ishodište svih njegovih umnih napora i praktičnih akcija, najbolje dokazuje široku, humanističku pozadinu naučnih i filozofskih stanovišta Johana Galtunga. [228]

228 O raznovrsnim uticajima na svoj koncept mira i mišljenje govori sam Galtung na sledeći način) *"Ideologija moje vizije uključuje neke uvide o čovekovom unutrašnjem svetu pronađene u budističkom učenju na Istoku i egzistencijalističko mišljenje sa Zapada; anarhističko mišljenje o pitanju značaja lokalne autonomije; liberalno mišljenje o čoveku i slobodi u društvu; marksističko mišljenje o društvenoj strukturi; anti- imperijalističku praksu iz poslednjih godina; sve to povezano na način da formira savremenu verziju federalizma sa jakim zalaganjem za donošenje odluka na najnižem mogućem nivou, "obojenog" ekološkim razmatranjima poštovanja okoline i solidarnosti sa sadašnjim i budućim generacijama"*. Preuzeto iz: Johan Galtung, *The Politics of Self-Reliance*. University of Oslo, Chair in Conflict and Peace Research, 1976, p. 359.

VI
REGISTAR LIČNIH IMENA, GEOGRAFSKIH NAZIVA I POJMOVA*
ÍNDICE DE NOMBRES PERSONALES Y TÉRMINOS GEOGRÁFICOS Y SCIENTIFICOS
INDEX OF PERSONAL NAMES, GEOGRAPHICAL AND SCIENTIFICAL TERMS

A

absentia belli, 18, 57, 73, 75
agresija, 68, 69, 72, 73
ahimsa, 63, 55, 56
aktivna miroljubiva koegzistencija, 14
Aleksandar, Veliki, 17
analitička filozofija, 47
Anri IV, 30
antička Grčka, 16
apostol Pavle, 21
arijevska rasa, 44
Aristotel, 17, 26, 31
Ašram, 53
ataraksija, 16
atinska demokratija, 16
Aurelije, Marko, 18
autonomna inspiracija, 78, 80, 81, 85, 87, 90, 95, 98, 101, 102
Avgustin, Aurelije, 22

B

Bara, Luj, 12, 16
Barton, Džon, 12, 16
Beč, 40
Bentam, Džeremi, 33
beseda na Gori, 21
bihejviorizam, 14, 63, 94
Boa, Pjer di, 29
Boden, Žan, 30
Bolding, Kenet, 12, 95
Božja država, 22

* Napomena: lična imena su odštampana crnom bojom, geografski pojmovi kurzivom, a pojmovi običnim slogom.

C

Ce, Čuang, 27
Ce, Lao, 27
civilizacija, evropska, 19
Cu, Han-Fej, 19

D

Dal, Robert, 65, 67
Danska, 45
Dante, Aligijeri, 32
Das Will Zur Macht, 32, 49, 51
defeudalizacija, 84
Dekalog, 20
dekonstrukcija, u teoriji, 60
Derida, Žak, 60
dijaloška forma, 17
DIKEOSINI, 21
društveni ugovor, 31, 50
Društvo naroda, 35, 37
državni razlog, 30, 58, 59
duh urbaniteta, 17
dvostepena komunikacija, 67

Đ

đavolji mir, 22

DŽ

džihad, 23

E

EEC - European Economic Community, 45, 76, 94
EFTA - European Free Trade Association, 45
Eide, Kjel, 95
EIRENE, 16
epikurejci, 17
Evropa, 13, 14, 19, 38, 69, 97

F

feudalna struktura, 82, 84
Fihte, 32
filozofija nenasilja, 47, 48, 49, 57, 59, 86, 87, 101
fizičko nasilje, 33, 41, 57, 69, 86, 90
Frojd, Sigmund, 49, 51
funkcionalistička teorija, 47
funkcionalizam, 88

G

Gandi, Mahatma, 23, 44, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 63
Gledič, Nils-Peter, 101
globalna identifikacija, 55, 79
građanska neposlušnost, 44
Grčka, 16
Grocijus, Hugo, 32

H

hebrejstvo, 19
Hegel, G. W. F., 17, 31, 32
herren-moral, 32
Hobs, Tomas, 30, 32
Holm, Hans-Henrik, 101
HOMONOIA, 16
hrišćanska hereza,23
hrišćanstvo, 19
humana identifikacija, 39

I

Imperija, 18
Indija, 24, 53
IPRA - International Peace Research Association, 40, 41
IRINI, 21
Italija, 58
izabrani narod, 19
Izrael, 23

J

Janizam, 25
Japan, 24, 28, 29

K

Kac, Elihu, 67
Kant, Imanuel, 33
Kautilja, 54, 57
Kina, 24, 26, 58
Klauzevic, Karl fon, 32
konfučijanci, 26
Konstantin, car, 20
Kopenhagen, 76
Korhonen, Pekka, 56, 60
kosmopolitizam, 17
Kuba, 58
Kvekeri, 40

L

Latinska Amerika, 80, 81
Lazarsfeld, Pol, 67
Li, Trigve, 45
logički pozitivizam, 47

M

Makijaveli, Nikolo, 30, 32
Marks, Karl, 33, 34, 48, 94
Meiđi razdoblje, 29
Mencije, 26
mentalno nasilje, 57
Merton, Robert, 65
Milanski edikt, 20, 22
Miletić, dr Andreja, 4, 6
Mils, Rajt, 65
Morgentau, Hans, 51, 52, 58, 65
Moskva, 37

N

nacionalna identifikacija, 79
nacionalni interes, 45, 59
nametanje volje, 65, 66
NATO - North Atlantic Treaty Organization, 29, 45, 76
nedeljiv mir, 17
negativni mir, 11, 41, 63, 73, 76, 90, 103
nelagoda u kulturi, 49
nenasilje jakih, 55
nenasilje slabih, 55
nenasilje kukavice, 55
Nes, Arne, 44, 48, 53
Niče, Fridrih, 32, 50, 51
Norveška, 14, 43, 44, 49, 55, 59, 76, 94
Novi zavet, 21

NJ

Njukomb, Alen i Hana, 12, 41, 97
obrazovanje za mir, 92
odbrambena odbrana, 86
ofanzivna odbrana, 86
opšti mir, 33
Oslo, 40, 59, 61

P

Padovanski, Marselije, 30

Pagvaš, 40
Pax atomica, 11
Pax americana, 18
Parsons, Talkot, 65
partizansko ratovanje, 86
Pentateuh, 20
Platon, 17, 31, 61
Podebradski, Đorđe, 30
poslanica Kološanima, 21
postmoderno stanje, 60
potestas, 22
pozitivni mir, 41, 63, 73, 76, 90
PRIO - Peace Research Institute Oslo, 40, 61, 70
projekat Kamelot, 71
Pruska, 31

R

Rajt, Kvinsi, 12, 38, 41
Rapoport, Anatol, 12
Rasel, Bertrand, 47
relevantna utopija, 60, 103
Reling, Bert, 12, 41
Ričardson Luis, 12, 38
Rim, 18
rimski klub, 81
Roterdamski, Erazmo, 32
Ruso, Žan-Žak, 32

S

sacra auctoritas, 22
SAD, 59, 69, 71, 95
Santjago de Čile, 94
Sartr, Žan-Pol, 19
Satyagraha, 50, 52, 55, 56, 59
Sen Simon, 30
Severna Amerika, 40
Severno more, 45
SHALOM, 19
Simeunović, dr Dragan, 4
SIPRI - Stocholm Peace Research Institute, 40
sistemska teorija, 47
Slani marš, 54
Skandinavija, 69
Sokrat, 25
Sorokin, Pitirim, 12, 38
Spinoza, Baruh de, 26

Stanovčić, akademik **Vojislav**, 4
stoici, 17
stoička načela, 85
Stokholm, 40
strukturalizam, 89
strukturno nasilje, 33, 39, 41, 45, 48, 54, 57, 58, 64, 69, 72, 73, 74, 75, 85, 86, 90, 94, 102
studije sukoba, 39
Sveta zemlja, 29
svetski duh, 31

Š

Švedska, 45

T

Talmud, 20
Tertulijan, 22
Tokio, 92
tradicija, evropska, 15
trajan mir, 53
transdisciplinarno istraživanje, 78
treći svet, 72, 81

U

Ujedinjene nacije, 37, 40
unutrašnja snaga, 85
Vašington, 37
Veber, Maks, 77
večni mir, 33
Vitgenštajn, Ludvig, 47
Vijetnam, 58
vladanje nevladanjem, 27
Vojvoda od Silija, 30

Z

zapadna demokratija, 57, 94
zen, 27, 28
zoon-politikon, 16, 25

Ž

Ženeva, 94

Registar sačinio autor.

VII
BIBLIOGRAFIJA
BIBLIOGRAFÍA
BIBLIOGRAPHY

A. Radovi Johana Galtunga

1. Johan Galtung, Istraživanje mira: *Dosadašnja iskustva i buduće perspektive,* Međunarodna politika br. 2., Beograd 1971.
2. Johan Galtung, *Social Cosmology and The Concept of Peace, Trends in Western Civilization Program,* No 16, Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, Alfaz del Pi, Septembar, 1978.
3. Johan Galtung, *Positivism and Dialectics: A Comparasion, To Appair as Chapter 8 in Methodology and Ideology*, Copenhagen: Christian Ejlers, 1976.
4. Johan Galtung, *Theory and Methods of Social Research,* Oslo, Universitetforlaget, London, George Allen.Unwin LTD New York, Columbia University Press, 1967.
5. Johan Galtung, *Japan and Future World Politics,* Journal of Peace Research, 1972.
6. Johan Galtung, *An Editorial*, Journal of Peace Research, No 1, 1964.
7. Johan Galtung, *Peace Research*, u knjizi: *The Social Sciences: Problems and Orientations,* Mouton/UNESCO, The Haque/Paris. 1968.
8. Johan Galtung/Arne Naess, *Gandhis politiske etikk,* Tanum, Oslo, 1955.
9. Johan Galtung, *Structural Analysis: Vocabulary, Graphs and Structures as Indicators*, Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, 1976.
10. Johan Galtung, *Forsvar uten militaervesen. Et pasifistiks grunsyn, Folkereisning mot krig,* Oslo, 1959.
11. Johan Galtung, *Pacifism from Sociological Point of View*, EPR II.
12. Johan Galtung, *Reason and Unreason in Aplication of Matematical Models in Sociology,* University of Oslo, Institute of Sociology, 1957.
13. Johan Galtung, *On Violence in General, Goals, Processes and Indicators of Development Project,* United Nations University, Geneva, Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, 1978.
14. Johan Galtung, *Peace*, EPR I. I., 1968.
15. Johan Galtung, *Research on Conflict and Peace. A Progress Report,* Institut for Samfunnsfoskning, Avdeling for Konflikt-og Fredsforkning, Oslo, 1961.
16. Johan Galtung, *An Editorial, International Programs of Behavioral Science: Research in Human Survival,* 1965., EPR I. 8.
17. Johan Galtung, *Balance of Power and Problem of Perception. A Logical Analysis*, EPR II., 2.
18. Johan Galtung, *Foreign Policy Opinion,* PRIO, 1964.

19. Johan Galtung, *Patterns of Diplomacy. A Study of recruitment and career patterns of Norwegian diplomacy,* EPR. IV-3.
20. Johan Galtung, *A Structural Theory of Aggression*, in EPR. III.
21. Johan Galtung, *Concluding remarks*, in Proceedings of the International Peace Research Association Inaugural Conference, 1966.
22. Johan Galtung, *"Why a Bulletin of Peace Proposals?"*, vol. 1., No1., 1970., EPR
23. Johan Galtung, *"What is a Good Peace Proposal?"*, vol. 2. 1970. EPR.
24. Johan Galtung, *The True Worlds. A Transnational Perspective.* The Free Press, New York, 1981.
25. Johan Galtung, *The European Community- A Superpower in the Making,* Norwegian Universities Press, Oslo: Allen/Unwin, London, 1973.
26. Johan Galtung, *Methodology and Ideology, Essays in Methodology,* vol. 1., chapter 2., *Empiricism, Constructivism: Three aspects of Scientific Activity,* Ejlers,. Copenhagen, 1977.
27. Johan Galtung, *Twenty-five years of Peace Research: Ten Challenges and some Responses*, Journal of Peace Research, vol. 22., No 2., 1985.
28. Johan Galtung, *Methodology and Development, Essays in Methodology,* vol. III, Ejlers, Copenhagen, 1988.
29. Johan Galtung, *Structure, Culture and Intelectual Style: An Essay comparing saxonic, teutonic, gallic and nipponic approaches,* Social Science Information, vol. 20., No 6., 1988.
30. Johan Galtung, *Big Powers and World Feudal Structure*, EPR, IV, 1970.
31. Johan Galtung, *Feudal Systems, Structural Violence and Structural Theory of Revolution*, EPR. 1970.
32. Johan Galtung, *The Politics of Self-Reliance*, University of Oslo, Chair in Conflict and Peace Research, 1976.
33. Johan Galtung, *A Structural Theory of Imperialism*, in EPR. IV. 1970.
34. Johan Galtung, Self-Reliance: *Concept, Practice and Rationale.* University of Oslo, Chair in Conflict and Peace Research, 1976.
35. Johan Galtung, *There are Alternatives! Four Roads to Peace and Security.* Spokesman, Nottingham, 1984.
36. Johan Galtung, *Environment, Development and Military Activity. Towards Alternative Security Doctrines* Universitetforlaget, Oslo- Bergen-Trondheim, 1982.
37. Johan Galtung, *Peace Research- Education- Action, Essays in Peace Research*, vol 1. Christian Ejlers, Copenhagen, 1975.
38. Johan Galtung, *Peace, War and Defence, Essays in Peace Research,* volume II, Christian Ejlers, Copenhagen, 1976.
39. Johan Galtung, *Peace and Social Structure, Essays in Peace Research*, vol. III, Christian Ejlers, Copenhagen, 1978.
40. Johan Galtung, *The Dinamics of Rank Coflict, An Essay on Singele vs. Multiple Social Systems*, Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, 1970.
41. Johan Galtung, *The Theory of Conflict and Concept of Probability, Project Coordinator*, United Nations University, Tokyo. 1987.

42. Johan Galtung, *Social Position and Behaviour Center- Periphery Concepts and Theories*, Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo, Interuniversity Center, Dubrovnik, 1978.
43. Johan Galtung and Helge Hveim, *Participans in Peace- Keeping Forces,* Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo and International Peace Research Institute, Oslo, 1967.
44. Johan Galtung, *Uticaj društvenih promena u evropskim zemljama na međunarodne odnose,* Medunarodni problemi br. 1., 1971., Beograd
45. Johan Galtung, *The Next Twenty-five years of Peace Research: Tasks and Prospects*, preuzeto iz: Johan Galtung, *Transarmament and the Cold War: Peace Research and the Peace Movement. Essays in Peace Research:* volume VI, Christian Ejlers, Copenhagen, 1988.
46. Johan Galtung, *Peace as Profession and new Peace Action*, IPRI, Oslo, University of Oslo, 1970., papers no 8.
47. Johan Galtung, *Acheiving Peace,* IPRI, Oslo, University of Oslo, 1970., papers no 17.
48. Johan Galtung, *The Coming One Hundred Years of Peacemaking,* IPB Centenary Conference, Helsinki, 1992.

B. Radovi o Johanu Galtungu

49. Boulding, Kenneth E., *Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung*, in Gleditsch et. al.: Johan Galtung, *A Bibliography...*, 1980., pp. 7-26.
50. Eide, Kjell, *Note on Galtung's Concept of "Violence"* in Journal of Peace Research, vol. 8., 1971., p. 71.
51. Ferdowsi, Mir A., *Der Positive Frieden. Johan Galtung's Ansatze and Theorien des Friedens*, Minerva, Munchen, 1981.
52. Gleditsch, Nils Petter /Leine, Odvar/ Holm, Hans-Henrik /Hoivik, Tord/ Klusen, Arne Martin /Rudeng, Erik/ Wiberg, Hakan, *Johan Galtung: A Bibliography of his Scholarly and Popular Writings* 1950-1980., PRIO, Oslo
53. Gleditsch, Nils Petter, *The Structure of Galtungism*. In Gleditsch et. al.: Johan Galtung: *A Bibliography...*, 1980., pp. 64-81.
54. Holm, Hans-Henrik, *Johan Galtung: "Superstar"*, Institute of Political Science, University of Aarhus, 1975.
55. Korhonen, Pekka, *The Geometry of Power, Johan Galtung's Conception of Power*, Tampere Peace Research Institute, 1990.
56. Korhonen, Pekka, *The Dialectics of Power in the Thought of Young Johan Galtung in Vilho Harle* /ed./: Essays in Peace Studies, Averbury, Dorset, 1986., pp. 30-41.
57. Palonen, Kari, *Social Science as Peace Research. An Interpretation of Johan Galtung's "Intellectual Odyssey"*, Current Research on Peace and Violence no 2, 1978., pp. 104-25.
58. Strzelecki, Jan, *A Letter to Johan Galtung*, in Gleditsch et. al., Johan Galtung: *A Bibliography...*, 1980., pp. 52-63.

C. Literatura

59. Boulding, Kenneth E., *Stable Peace,* University of Texas Press, 1978.
60. Boulding, Kenneth E., *Requirements for Social System of the Dynamics of the World Industry*, Peace Research Society, Papers, volume IX, 1969, Cambridge Coference, 1967.
61. Božić, Nemanja, *O polimorfnoj prirodi rata u naše doba u svetlosti istraživanja mira*, Međunarodni problemi, br. 4. Beograd, 1971.
62. Dedring, Juergen, *Recent Advances in Peace and Conflict Research, A Critical Survey,* Sage Publications, INC, 1976.
63. Deutsch, Karl W., *Abschreckungspolitik und Gesselschaftliche Ordnung, Zur Problem der sich wandelnden Gesellschaft in Jahrbuch fur Friedens und Konfliktforschnung Band* I, 1971.
64. Dahl, Robert A., *Modern Political Analysis*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Yersey, 1963.
65. Durkheim, Emile, *The Dualism of Human Nature and its Social Conditions*, in Wolf, Kurt H., ed.., *"Essays on Sociology and Philosophy by Emile Durkheim* et. al. New York, 1964.
66. Elias Canetti, *Masse und Macht,* Claasen, Kevelaer, 1981.
67. Eide, Asbjorn, *Lokalni konflikti i njihovo tretiranje u Ujedinjenim nacijama; Transforamacija imperijalizma*, Međunarodni problemi, br. 4. 1971.
68. Gamson, William A., and Andre Modigliani, *Some Aspects of Soviet-Western Conflict,* Peace Research Society, Papers, volume IX, 1968., Cambridge Coference, 1967.
69. Gandhi, *Borba nenasiljem*, Komunist, Beograd, 1977.
70. Gandhi, *Autobiografija,* Naprijed, Zagreb, 1966.
71. Gandhi, M. K., *For Pacifist*, Navajivan, Ahmedabad, 1970.
72. Gandhi, M., *The Doctrine of Sword*, in Non-Violence, Peace and War, vol 1, Navajivan, Ahmedabad, 1962.
73. Groom, A. J. R., *Novi aspekti održavanja mira: postoji li hitna potreba za istraživanjem?*, Međunarodni problemi, br. 4. Beograd, 1971.
74. Horowitz, J., *The Idea of War and Peace in Contemporary Philosophy,* Paine-Whiteman, New York, 1957.
75. Hegel, G. W. F., *Osnovne crte filozofije prava,* Veselin Masleša, Sarajevo, 1964.
76. Lewin, Kurt, *Principles in Topological Psyhology,* Mcgraw Hill, New York and London, 1936.
77. Lebow, Ned-Richard, *"A Research Agenda for Peace and Security,"* PS, vol XX, No2", 1987., p. 257-267.
78. Mates, Leo, *Mir kao predmet istraživanja i nastave,* Međunarodni problemi, br. 4., Beograd, 1971.
79. Mendlowitz, Saul H., *Models of World Order, International Security Systems; Concept and Models of World Order*, ed. Richard B. Gray, Itasca, Il e. Peackok Publishers, INC, 1969.
80. Meinecke, Friedrich, *Die Idee der Statsrason*, Oldenburg, Munchen, 1924.

81. Merton, Robert K., *Social Theory and Structure*, Free Press, New York, 1968.
82. Miletić, Dr Andreja, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, Beograd, Savremena administracija, 1978.
83. Morgenthau, Hans, *Politics among Nations, Struggle for Power and Peace,* New York, 5th ed. rev. 1978.
84. Murty, Satchidananda K./, Bouquet, A. C., *Studies in the Problems of Peace*, Asia Publishing House, Bombay, Calcutta, New Delhi, Madras, London, New York, 1960.
85. Mushakoji, Koinhide, *Strukturni problemi mira posmatrani iz perspektive odnosa sever-jug*, Međunarodni problemi, br. 4. Beograd, 1971.
86. Narveson, J., *"Is Pacifism Cosistenet?"*, Ethics" 78/1967/2
87. Newcombe, Hanna and Alan, *"Peace Research around the World"* Canadian Peace Research Institute, Oakville, Ontario, Canada, 1969.
88. Parsons, Talcott, *The Structure of Social Action, A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers,* vol. II, Free Press, New York, 1968.
89. Rapoport, Anatol, *Problemi istraživanja mira,* Međunarodni problemi, br. 4. Beograd, 1971.
90. Reling, Bert, V. A., *Sadržaj istraživanja mira*, Međunarodni problemi, br. 4., Beograd, 1971.
91. Russel, Bertrand, *"Which way to Peace?"*, Michael Joseph, LTD, London, 1936.
92. Russel, Bertrand, *Power, A New Social Analysis*, Unwin Reading, 1983.
93. Stojanović, Dimitrijević, *Međunarodni odnosi*, Nolit, Beograd, 1979.
94. Stojković, M./ V. Gavranov, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije,* Beograd, Savremena administracija, 1972.
95. Tadić, Bojana, *Istraživanje mira i nesvrstanost,* Međunarodni problemi, br. 4., Beograd, 1971.
96. Tadić, Ljubomir, *Nauka o politici,* IRO "Rad", Beograd, 1988.
97. Toynbee, Arnold J., *"The World and The West"*, London, 1953.
98. Takeshi, Ishida, *"Beyond The Traditional Concept of Peace in Different Cultures,* Journal of Peace Research, 1969.
99. Wallerstein, Imanuel, *Modern World System,* vol I/II, Academic Press, New York, 1974., 1980.
100. Whitman, J., *"Is Pacifism Self-Contradictory?"*, Ethics, 76/1966/
101. Wright, Quincey, *A Study of War"*, University of Chicago Press, Chicago, 1942.

D. Šira literatura

102. Aristotel, *Politika*, BIGZ, Beograd, 1984.
103. Aćimović, Ljubivoje, *Teorije o međunarodnim odnosima,* Naučna knjiga, 1987.

104. Aćimović, Ljubivoje, *Problemi bezbednosti i saradnje u Evropi*, IMPP, Beograd, 1978.
105. Andrić, Dragoslav, *Antologija klasične japanske poezije,* IRO "Rad", Beograd, 1981.
106. Bubanja, Pavle B., *Filosofija mira,* Kruševac, 1987.
107. Ciceron, Marko Tulije, *Filozofski spisi,* Matica Srpska, Novi Sad, 1987.
108. Hamilton, Medison, Džej, *Federalistički spisi,* redakcija i uvodna studija dr Vojislav Stanovčić, Radnička štampa, Beograd, 1981.
109. Hegel, G. V. F., *Istorija filozofije*, Kultura, Beograd, 1983.
110. Ju-Lan, Fung, *Istorija kineske filozofije,* Nolit, Beograd, 1983.
111. Jouvenel, Bertrand De, *The Natural History of its Growth*, Hutchinson, Tiptree, 1948.
112. Kant, Imanuel, *Kritika moći suđenja,* BIGZ, Beograd, 1975.
113. Kant, *Um i sloboda,* Ideje, Beograd, 1974.
114. Kautilya, *Arthasastra*, transl. by R. Shamasasty, Rama Rao, Mysore, 1967.
115. Katz, Elihu and Lazarsfeld, Paul F., *Personal Influence. The Part Played by People in the Flow of Mass Communicatins,* Columbia University, The Free Press, Glenconoe, 1955.
116. Lok, Džon, *Dve rasprave*, knj. 1, "Mladost", Beograd, 1978.
117. Machiavelli, Nicolo, *Izabrano djelo*, Globus, Zagreb, 1985.
118. Mills, Wright C., *The Power Elite*, Oxford University Press, USA, 1971.
119. Platon, *Država,* Kultura, Beograd, 1969.
120. Plutarh, *Slavni likovi antike*, Matica Srpska, Novi Sad, 1987.
121. Rasel, Bertrand, *Istorija zapadne filozofije*, Kosmos, Beograd, 1962.
122. Reich, Wilhelm, *Die Massenpsyhologie des Fascismus,* Fisher T. Verlag, Frankfurt, Main, 1973.
123. Sartori, Giovanni, *The Theory of Democracy Revisited*, Chatam House Publishers, INC, 1987.
124. Seneka, Lucije Anej, *Pisma prijatelju,* Matica Srpska, Novi Sad, 1987.
125. Tukidid, *Peloponeski rat,* Matica Hrvatska, 1957.

VIII
SAŽETAK

Dragan Simić
POZITIVAN MIR
SHVATANJA JOHANA GALTUNGA

Johan Galtung je središna ličnost istraživanja mira u svetu, a jedan od ključnih mislilaca nauke o međunarodnim odnosima. Niko pre, a ni posle Galtunga, nije u toliko velikoj meri obogatio savremeno mišljenje mira - istraživanje mira, proširio oblasti i pitanja od značaja za proučavanje mira, i istovremeno uneo metodoloških novina kao on. Njegovi stavovi o miru su one tačke, u odnosu na koje se određuju gotovo svi koji se bave istraživanjem mira, bilo da je reč o sledbenicima ili osporavateljima.

Istraživači Galtungovog dela, celine ili pojedinih oblasti i problema kojima se ovaj Norvežanin bavio u toku nekoliko decenija naučnog rada, uglavnom su saglasni u oceni da je reč o jednom od najplodnijih mislilaca u našem veku.

Ovo istraživanje je imalo za cilj da izloži, objasni i proceni doprinos Johana Galtunga izučavanju mira, tj. da razmatra koncept mira ovog mislioca u različitim razdobljima njegove intelektualne aktivnosti. Iz tih razloga se nismo upuštali u davanje konačnih ocena; uopštavanje bi možda bilo celishodno kod nekih drugih istraživača mira, koji nisu suštinski menjali metodološke i tematske okvire; tokom pretežnog dela svog naučnog rada Galtung je, kao što smo videli, više puta menjao svoja teorijska polazišta i metodološki pristup, ili ih značajno dopunjavao. Nastojali smo da podrobno razmotrimo uzroke takvih promena i dokažemo da je Galtung napravio najveće teorijske i praktične pomake u borbi za mir velikim delom zahvaljujući nedogmatskom mišljenju i otvorenosti za nove pristupe što je, po našem sudu, kvalitet stvaralačkog i kritičkog mišljenja. Uprkos ovakvom načinu mišljenja, kojim je često objedinjavao potpuno suprotstavljena teorijska stanovišta i metodološka pravila, Galtung je uspeo da razreši većinu nedoumica pred kojima je stajao.

Delajući dosledno u skladu sa zahtevom savremenih istraživanja mira da se ovaj problem može i mora multidisciplinarno izučavati, on je zaista i koristio sva raspoloživa saznanja koja se tiču, ili bi mogla da se tiču mira. Njegova originalnost se i ogleda, po našem mišljenju, u tome što je uspešno objedinio saznanja iz većine društvenih i pojedinih prirodnih nauka u nastojanju za mir sa praktičnom akcijom.

Galtung se, kao što smo videli, nije zadovoljio ulogom jednog od pionira savremenih istraživanja mira; on je uz teorijska dostignuća, praktično mnogo doprineo institucionalizaciji istraživanja mira, prvo u Norveškoj, a potom i u Evropi. Kad je reč o teorijskim doprinosima, pored metološke raznovrsnosti, pouzdano se može reći da je Galtungovim istraživanjem strukturnog nasilja Peace Research prestao da bude samo empirijsko-tabelarni prikaz uglavnom sporednih aspekata izučavanja mira. "Strukturno nasilje" je zahtevalo, da bi bilo domišljeno, produbljen socio-politikološki pristup, i naposletku psihološko-antropološka razmatranja, čime je zapravo izvršeno ontološko zasnivanje mira kao filozofske kategorije. Konačno, usmeravanje energije istraživača mira u ogromno polje društvene organizacije i njene strukture kao prauzroka nasilja (dovođenja mira i neposrednog i strukturnog nasilja u odnos međusobnog isključivanja), cenimo za najveći teorijski domet, uprkos kritici koju smo učinili povodom poznatog određenja nasilja, odnosno mira.

Kao očekivana posledica višegodišnjih istraživanja sociologije društvenog organizovanja, analiza moći, razmatranja mnogobrojnih oblika strukturnog nasilja, usledio je koncept autonomije, originalno, univerzalno galtungijansko rešenje protiv ugrožavanja mira na svim nivoima društvenog organizovanja, od grupa do međunarodne zajednice. Ovaj eklektički koncept na najbolji način objedinjava gandijevsko zalaganje za izgradnjom jakog pojedinca, što bi sve zajedno omogućilo "potpuno ljudsko ispunjenje".

Razlikovanje "pozitivnog" i "negativnog" mira, koje je Galtung razvijao u toku svoje intelektualne delatnosti, je u toj meri prihvaćeno od strane ostalih istraživača mira, da se pitanje autorstva ovog suštinskog obogaćivanja mira gotovo i ne postavlja.

Sve ovo ukazuje da je zaista reč o središnoj ličnosti istraživanja mira. Njegova povremena lutanja su više posledica

kretanja po do tada potpuno neistraženom terenu, nego pogrešnih teorijskih i metodoloških stanovišta. Ako smo Galtungu u pojedinim misaonim konstrukcijama prebacivali utopizam, bila je to, svakako, "relevantna utopija".

Kada se, napokon, sagleda zadivljujuća širina oblasti i problema kojima se Galtung bavio, uz neizbežna poređenja sa velikim misliocima čija je dela studiozno proučio, nameće se zaključak da je ovakvim pristupom on nadišao tematski i metodološki ne samo ovu disciplinu (istraživanje mira), već i okvire nauke o međunarodnim odnosima.

Napred izrečene ocene, kao i sva izneta činjenična građa u ovom radu, daju nam za pravo da tvrdimo kako su sve hipoteze, postavljene u uvodu ovog istraživanja, potvrđene. Počev od hipoteze o mestu Johana Galtunga u istraživanjima mira i nauci o međunarodnim odnosima; proširivanju i obogaćivanju oblasti i pitanja od značaja za proučavanje mira; da njegovi stavovi predstavljaju one tačke, u odnosu na koje se određuju bilo sledbenici, bilo osporavatelji; hipoteze o nemerljivom doprinosu Johana Galtunga institucionalizaciji istraživanja mira; podjednakim zaslugama u unapređenju i razvijanju istraživanja mira kao "čiste" nauke i primenjenih istraživanja i saznanja; prevazilaženju negativnog određenja pojma mir novim značenjima i srodnim pojmovima; otvorenosti za preispitivanje i preformulisanje vlastitih stanovišta; doslednosti u nedogmatizmu i nerobovanju isključivostima bilo koje pojedinačne škole mišljenja; zasnivanju sudova na rezultatima provedenih empirijskih istraživanja; do hipoteze o izučavanju ključnih kategorija političke nauke i filozofije, "kubistički", iz različitih uglova i sa različitih nivoa.

Višeznačnost i višeslojnost njegovog promišljanja mira, iako se nije uvek uklapalo u zahteve stroge metodologije, svedoči tome u prilog. Čovek, kao polazište svih njegovih umnih napora i praktičnih akcija, najbolje dokazuje široku, humanističku pozadinu naučnih i filozofskih stanovišta Johana Galtunga.

SUMARIO

Dragan Simić

LA PAZ POSITIVA

CONCEPCIONES DE JOHAN GALTUNG

Johan Galtung está tenido por la figura central en el mundo de los investigadores de paz, y es uno de los pensadores claves de la ciencia de las relaciones internacionales. Nadie antes, lo mismo como después de Galtung, ha enriquecido hasta tal punto las meditaciones contemporáneas de paz - la investigación de paz, ampliado tanto los campos y las cuestiones importantes para el estudio de paz, y al mismo tiempo, introducido unas novedades metodológicas como él ha hecho. Sus actitudes sobre paz representan aquellos puntos en relación a que casi todos los que se ocupan en la investigación de paz toman una postura de sus seguaces o de sus adversarios.

Los exploradores de la obra de Galtang, entera o sólo de algunos campos y problemas a que se dedicaba este noruego durante varias décadas de su trabajo científico, en general están de acuerdo con evaluarle como uno de los pensadores más fértiles en nuestro siglo.

Esta exploración tuvo por su objeto exponer, explicar y tasar la contribución de Johan Galtung a la investigación de paz, es decir, discutir sobre el concepto de paz del pensador éste en los diversos períodos de su actividad intelectual. Por estas razones no nos hemos atrevido a dar unas apreciaciones definitivas; acaso la GENERALIZACIÓN pueda ser propia para algunos investigadores otros que no han cambiado de modo esencial sus marcos metodológicos y temáticos; por la mayor parte de su actividad científica, Galtung cambió por varias veces, como hemos visto, sus puntos de partida y su aproximación metodológica, o los suplió considerablemente. Tuvimos la intención de examinar en detalle las CAUSAS de tales cambios y de probar que Galtung había hecho el más grande progreso TEÓRICO Y PRÁCTICO

en lucha por paz, gracias, en primer lugar, a su no dogmático pensamiento y aceptación de las aproximaciones nuevas, que son, en nuestra opinión, las cualidades de un pensamiento INVENTIVO Y CRÍTICO. A pesar de este modo de ponderación, usándole con frecuencia de juntar unos puntos de vista y normas metodológicas por completo extremados, Galtung consiguió resolver la mayoría de las dudas con que se había enfrentado.

Trabajando persistentemente en acuerdo con las exigencias de las investigaciones modernas de paz que este problema PUEDE Y DEBE ser explorado de una manera multidisciplinaria, él, en realidad, aprovechó todo el conocimiento disponible que se refiere, o podría ser referible a paz. Su originalidad se refleja, a nuestro juicio, en la afortunada unificación del conocimiento que en su mayoría pertenece a las ciencias sociales y algunas ciencias naturales mientras se afanaba por paz junto con una acción práctica.

Como hemos notado, Galtung no estuvo satisfecho con el papel del uno de los pioneros de las exploraciones contemporáneos de paz; el ha contribuido de un modo PRÁCTICO, junto con sus alcances teóricos a la institucionalización de la investigación de paz, primero en Noruega, despues en Europa. Cuando se trata de sus contribuciones teóricas, además de una variedad metodológica, puede ser constatado con seguridad que a causa de sus investicaciones de la violencia estructural, Peace Research dejó de ser semejante sólo a una revisión empírico-tabular de los aspectos en general secundarios. Para estar reconsiderada "la violencia estructural" fue necesaria una aproximación sociopolítica más profunda, y por final unas observaciones sicológico-antropológicas, cumpliéndose así el establecimiento ONTOLÓGICO de paz como una categoría filosófica. Por último, la dirección de la energía del investigador del paz hacia inmenso campo de la organización social y sus estructuras como las causas primarias de violencia (la colocación de paz y violencia directa y estructural en la relación del exclusivismo mutuo), apreciamos de ser el alcance teórico más grande a pesar de la crítica que hemos hecho por su famosa definición de violencia, es decir de paz.

Como la consecuencia expectada, después de las investigaciones largas de sociología de la organización social, de análisis del poder, de las observaciones sobre las formas numerosas de la violencia estructural, emergió el concepto de

autonomía, una solución galtunguiana, original y universal, en contra del poner paz en el peligro, abarcando todos los niveles de la organización social, desde los grupos hasta la comunidad internacional. Este concepto ecléticо junta al mejor modo posible el afán de Gandhi de crear un individuo estable, que todo junto haría realizable un "cumplimiento entero del hombre".

La distinción entre la paz "negativa" y la paz "positiva", desarrollada por Galtung durante su actividad intelectual, está aceptada por los demás investigadores de paz hasta tal punto que la cuestión de autoría de esta fundamentalmente enriquecida paz casi no se plantea.

Todo esto nos indica que se trata con verdad de la figura más destacada en la investigación de paz. Sus errabundeos periódicos son consecuencia antes del movimiento por un terreno hasta entonces por completo desconocido que de unas equivocados puntos de vista teóricos y metodológicos. Si le reprochabamos por el utopismo a Galtung en algunas construcciones contemplativas suyas, esto fue, por seguro, la "utopía relevante".

Al percibir por fin la extensión asombrosa de los campos y problemas inquisados por Galtung, con la comparación ineviteble a los grandes pensadores políticos cuyas obras había estudiado a fondo, se impone la conclusión de que él ha sobrepasado temática y metodológicamente no sólo a este disciplina (la investigación de paz) sino también a los marcos de la ciencia de las relaciones internacionales.

Adelante declaradas consideraciones, junto con todos los hechos materiales, nos permiten aseverar que cada hipótesis, planteada en esta investigación, está afirmada. Comenzando con el hipótesis sobre el puesto de Johan Galtung dentro de las investigaciones de paz y la ciencia de las relaciones internacionales; sobre la amplificación y enriquecimiento de los campos y cuestiones importantes para la exploración de paz; sobre que sus actitudes representan aquellos puntos relevantes para determinarse los otros, como sus secuaces o adversarios; hipótesis sobre la contribución inmensurable de Johan Galtung a la institucionalización de la investigación de paz; sobre iguales méritos por promover y desarrollar la investigación de paz como una ciencia "pura" y las exploraciones y descubrimientos aplicables; sobre la superación a la definición negativa del concepto "la paz" con las significaciones nuevas y conceptos afines; sobre la buena voluntad de reconsiderar y cambiar las formulaciones de las opiniones propias; sobre la persistencia en no dogmatismo y no esclavitud de la exclusión caracteríistica de la qualquiera escuela del pensar; sobre el establecimiento de sus juicios a base de los resultados obtenidos por las investigaciones empíricas previamente realizadas; terminando con la hipótesis sobre el estudio de las categorías claves de la ciencia política y de la filosofía, al estilo de los cubistas, desde los ángulos diferentes y desde los niveles diversos.

SIGNIFICACIONES Y ESTRATOS NUMEROSOS en sus reconsideraciones de paz, aunque no siempre adaptados a las demandas de la científicâ metodología rígida, nos dan pruebas en favor de esto. El hombre, como punto de partida y el objeto de todos sus esfuerzos cerebrales y acciones prácticas, lo mejor posible prueba un fondo amplio y humanístico de los puntos de vista científicos y filosóficos de Johan Galtung.

SUMMARY

Dragan Simić

POSITIVE PEACE
JOHAN GALTUNG'S CONCEPTION

Johan Galtung is a central figure of peace research in the world, and one of the key experts of the international relations science. Nobody has before Galtung, as well as after him, enriched to such a great extent the contemporary peace contemplation - peace research, made wider the fields and questions of importance for studying peace, and at the same time introduced methodological innovations as he has done. His attitudes toward peace represent those points on which everyone, engaged in peace research, take up a position, either as his follower or opponent.

The investigators of Galtung's work, entire or of its specific aspects and problems explored by this Norwegian during several decades of his scientific work, mostly are unanimous in judging to be about one of the most prolific thinkers in our century.

By this investigation it was aimed to expose, explain and evaluate a contribution of Johan Galtung to peace research, that is to discuss the concept of peace that this thinker has in different periods of his intelectual activity. For these reasons we didn't dare to give any definite judgement; perhaps a generalization could be proper for some other investigators of peace, who did not basically change their methodological and thematic scops; during a predominant part of his scientific work, Galtung has changed, as we have seen, for several times his theoretic starting points and methodological approach or considerably supplemented them. We were trying to examine in detail the CAUSES of such changes and to prove that Galtung had made the greatest THEORETIC AND PRACTICAL progress in struggle for peace, in the first place thanks to his non-dogmatic thinking and opennes to the new approachings what is to be, according to our opinion, a qality of INVENTIVE AND CRITICAL thinking. In spite of this way of pondering, often joining completely opposite theoretic stands and methodological rules, Galtung succeeded in settling the mayority of doubts he had faced up to.

Working consistently in accordance with the request of the modern peace researchings that this problem CAN AND MUST be explored multydisciplinary, he did used all available knowledge concerning, or might be concerning peace. His originality is reflected, according to our opinion, in putting successfully together dicoveries, mainly of the social and some natural sciences, striving for peace with practical action.

Galtung was not satisfied, as we have noted, with the role of one of the pioneers of contemporary peace researchings; he substantially contributed in PRACTICAL WAY, along with his theoretic achievements, to establish an institution of peace research, first in Norway and after that in Europe. When it is about his theoretic contributions, besides methodological varieties, it can be asserted for sure that because of Galtung's investigations of structural violence, Peace Research hase ceased to be only empirical-tabular review of mainly unimportant aspects. In order to be the "structural violence" thought over, it was necessary a deepened socio-politicological approach and finally psycho-anthropological observations, for carrying out, in fact, an ONTOLOGICAL basing of peace as a philosophical category. At last, directing the energy of peace researcher to the extend field of social organization and its structure as a primary cause of violence (bringing peace and immediate as well as structural violence in relations of mutual excluding), we estimate to be the most important theoretic reach, in spite of our critique concerning the famous definition of violence, more exactly peace.

As expected consecuence of the long lasting work on the sociology of social organization, on analysis of power, on considerning numerous forms of the structural violence, a concept of autonomy emerged, original, universal, galtungian solution against jeopardizing peace at all levels of the social organization, from groups to the international community. This eclectic concept unifies in the best way Gandhi's struggle for creating a strong individual, what would altogether enable "completely fulfilment of a human".

A distinction between "negative" and "positive" peace, developed by Galtung during his intelectual activity, has been accepted to such an extent by other investigators of peace, that the question of autorship of this fundamentally enriched peace is almost not raised.

All this indicates to be really about the central research worker on peace. His periodical wanderings are consequence of moving about untill than completely unknown terrain, before than wrong theoretic and methodological stands. If we reproached Galtung for utopism in some of his reflective constructions, it was certanly a "relevant utopia".

After finally perceiving the amazing extent of the fields and problems investigated by Galtung, along with inevitable comparing to the great political thinkers whose works he had thoroughly studied, we came to the obvious conclusion that by using this kind of the approach he surpassed thematically and methodologically not only this discipline (peace research), but also the frames of the international relations science.

Forward stated remarks, as well as entire factural material in this piece of work, give us right to claim that all hypotheses, made in the introduction of this research, are confirmed. Beginning with the hypothesis concerning a place of Johan Galtung in peace researchings and international relations science; concerning amplification and enrichment of the fields and questions significant for peace research; that in accordance with his attitudes represented by those point the others take up a position either as his followers or opponents; hypotheses on immeasurable contribution of Johan Galtung to the founding an institute occupied with peace research; on equal merits for promoting and developing peace research as a "pure" science and applicable investigations and discoveries; on overcoming a negative definition of the concept of peace by new meanings and cognate concepts; on openness for reconsidering and changing the formulations of his own stands; on persistance in non-dogmatism and non-slavery to the exclusiveness of any particular school of thinking; on basing the judgements on the results obtained by the empirical investigations; finishing with the hypothesis on exploring the key categories to the political science and philosophy, in "cubist" manner, from different angles and from different levels.

NUMEROUS MEANINGS AND LAYERS in his observings of peace, althout not always adapted to the requests of rigid scientific methodology, give us a testimony in favour of this. A man as a starting point and goal of all his cerebral efforts and practical actions is the best proff of wide, humanistic background of Johan Galdung's scientific and philosophical stands.

IX
BELEŠKA O AUTORU

Dragan R. Simić je rođen 11. 11. 1961. u Medvedi kod Leskovca, Srbija. Završio je XII beogradsku gimnaziju. Studirao i diplomirao na smeru za međunarodnu politiku Fakulteta političkih nauka 1985, sa prosečnom ocenom 10,00. Bio je nosilac stipendije Beogradskog univerziteta na osnovnim studijama. Dobitnik je Novembarske nagrade BU, kao i Oktobarske nagrade grada Beograda za istraživanje "Strana propaganda protiv SFRJ" (1984, kao član istraživačkog tima). Na mestu urednika izdavačke delatnosti IICSSO Srbije (1987-1990), uredio je preko pedeset knjiga biblioteka "Filozofska postmoderna", "Izazovi" i druga, posebna izdanja iz oblasti političke filozofije, teorije prava i politike, ekonomske teorije, urbanizma i teorije arhitekture. Za izdavačku kuću "Mladost" uredio je "Izabrana dela Vilhelma Rajha". Uređivao je, takođe, kao glavni i odgovorni urednik, časopis "Ideje", od 1989 do 1991. godine.

Objavljivao je članke, studije i eseje u nekolikim jugoslovenskim dnevnim listovima, nedeljnicima i naučnim i stručnim časopisima ("Ideje", "Književna reč", "Pitanja", "Polja", "Novosti 8", "Student", "NON", itd.). Učesnik je nekoliko međunarodnih naučnih i stručnih kongresa i konferencija.

Magistrirao je 1992. godine, na Fakultetu političkih nauka, tezom "Shvatanje mira kod Johana Galtunga". Na istom fakultetu je prijavio doktorsku disertaciju pod nazivom "Novi svetski poredak". Saradnik je Jugoslovenske lige za mir, i punopravni član "Evropskog udruženja za istraživanje mira" - EuPRA (European Peace Research Association).

NOTAS SOBRE AL AUTOR

Dragan R. Simić nació el 11 de Noviembre de 1961. en Medvedja, cerca de Leskovac, Serbia. Terminó istituto de segunda enseñanza en Belgrado, "XII Beogradska gimnazija". Hizo sus estudios y obtuvo diploma de la Facultad de Ciencias Políticas en el año 1985, especializándose en política intenacional con una nota media - 10,00. Ful el recipiente de la beca de la Universidad de Belgrado durante sus estudios básicos. Ganó el Premio de Noviembre de la UB y el Premio de Octubre de la ciudad de Belgrado por su investigación bajo el nombre "Propaganda exterior contra RSF de Yugoslavia" (el 1984, como el miembro del equipo de investigadores). Por estar en la plaza del Redactor de las actividades publicadoras de Serbia (1987-1990), tuvo la oportunidad de dirigir la publicación a más de cincuenta libros en las colecciones "Filozofska postmoderna", "Izazovi" y otras, tambien a unas ediciones separadas que se refieren a los campos de filosofía política, teoría del derecho y de la política, teoria económica, teoría del urbanismo y arquitectura. En nombre de la casa editorial "Mladost", redactó "Las obras selectas de Wilhelm Reich". Además de eso fue en la plaza del redactor-jefe de la revista "Ideje" (1989-1991).

Ha publicado los artículos, estudios y ensayos en varios diarios y semanales yugoslavos, como y en las revistas científicas y especializadas ("Ideje", "Književna reč", "Pitanja", "Polja", "Novosti 8", "Student", "NON", etc.). Tomó parte en algunas reuniones y conferencias científicas y especializadas de nivel internacional.

Vino a ser magisterio en la Facultad de Ciencias Políticas, al exposer su tesis "Concepción de paz de Johan Galtung". En la misma facultad anunció su disertación doctoral bajo el titulo "Nuevo orden mundial". Es colaborador de las Liga Yugoslava de Paz, y el miembro regular de la Asociación Europea de la Investigación de Paz (European Peace Research Association - EuPRA).

NOTES ON THE AUTHOR

Dragan R. Simić was borne on the 11th of November 1961. in Medvedja nearly Leskovac, Serbia. He finished XII Belgrade Secondary School. He studied and received his diploma from School of Political Science in the international politics major, with average mark 10.00, in 1985. He was a recepient of the Belgrade University scholarship during his basic studies. He is a winner of the November Prize of BU, as well as of the October Prize of city of Belgrade for his researching entitled "Foreign propaganda against SFR Yugoslavia" (1984, as a member of the researching team). At the position of an Editor of Serbian Publishing Activities (1987-1990), he published over fifty books in following collections: "Filozofska postmoderna", "Izazovi", and the others, special editions concerning the fields of political philosophy, law and political theory, economic theory and theory of urbanism and architecture. For the publishing house "Mladost" he edited "Selected works of Wilhelm Reich". He also conducted, as an Editor-in-Chief, the magazine "Ideje" from 1989 to 1991.

He published articles, studies and esseics in several yugoslav dailies, weeklies, scientific and professional journals ("Ideje", "Književna reč", "Pitanja", "Polja", "Novosti 8", "Student", "NON", etc.). He took part in several international scientific and professional meetings and conferences.

He obtained M.A. degree 1992. at School of Politics with thesis "Johan Galtung's Conception of Peace". At the same school he announced a doctoral dissertation under the title "New World Order". He is an associate of the Yugoslav League for Peace and a full member of the "European Peace Research Association" - EuPRA.